

S O C I A L
N A P E D A
G O G I K A

LETNIK 2 • ŠTEVILKA 3 • 1998

ZDRUŽENJE
ZA SOCIOLOGIJO
PEDAGOGIJO

IZSP

KAROLJEVA PLOŠČAD 3A
1000 LJUBLJANA

Revija Socialna pedagogika izdaja Združenje za socialno pedagogiko - slovenska nacionalna sekcija FICE. Revija izhaja četrtletno. Vse izdajateljske pravice so pridržane.

Socialna pedagogika is a quarterly professional journal published by Association for social pedagogy - Slovenian national FICE section.

Naslov uredništva je:
Address of the editors:

Združenje za socialno pedagogiko
Uredništvo revije Socialna pedagogika
Kardeljeva pl. 16 (pri Pedagoški fakulteti)
1000 Ljubljana
Fax: (061) 189 22 33.

Odgovorna in glavni urednik:
Co-Editors:

Bojan Dekleva (glavni urednik)
Alenka Kobolt (odgovorna urednica)

Uredniški odbor sestavljajo:
Members of the editorial board:

Josipa Bašić (Hrvaška, Croatia)
David Lane (Velika Britanija, Great Britain)
Margot Lieberkind (Danska, Denmark)
Leo Lighthart (Nizozemska, The Netherlands)
Martha Mattingly (ZDA, USA)
Mojca Peček (Slovenija, Slovenia)
Friedhelm Peters (Nemčija, Germany)
Vinko Skalar (Slovenija, Slovenia)
Mirjana Ule (Slovenija, Slovenia)

Uredniški svet sestavljajo:
Members of advisory board:

Lučka Babuder
Mojca Bekš
Brane Franzl
Borut Kožuh
Bojana Silahič
Ivo Škoflek
Jožica Tolar
Darja Zorc-Maver

Oblikovanje in prelom:
Fotografija na naslovnici:
Lektorirala:
Angleška lektura:

Srečko Gorenc
Barbara Papež
Marinka Milenkovič
Al Stone

Letnik II, 1998, št. 5
Vol. II, 1998, No. 5
ISSN 1408-2942

Naročnina na revijo za leto 1998 je 4.000 SIT za fizične osebe ter 5.000 SIT za pravne osebe. Naročnina na revijo je za člane Združenja vključena v članarino.

Po mnenju Ministrstva za kulturo (št. 415-623/97) šteje revija Socialna pedagogika med proizvode, za katere se plačuje 5% davek od prometa proizvodov.

Izdajanje revije v letu 1998 finančno podpirata Ministrstvo za znanost in tehnologijo RS ter Ministrstvo za šolstvo in šport RS.

Kazalo/Contents

Tema številke:
Kvalitativno raziskovanje v socialni pedagogiki
Thematic issue:
Qualitative research in social pedagogy

Raziskovalni/empirični članki	Research/empirical articles
<i>Samo Lesar</i>	<i>Samo Lesar</i>
Kdo je "čefur"? 5	Who is a "chefur"?
<i>Barbara Bizjan</i>	<i>Barbara Bizjan</i>
Vloga paraprofesionalnega osebja v stanovanjskih skupinah 37	The role of the paraprofessional staff in group homes
<i>Matejka Koršič</i>	<i>Matejka Koršič</i>
Na poti k zrelejši identiteti 73	On the way to a maturer identity
<i>Bojan Dekleva</i>	<i>Bojan Dekleva</i>
Delavnica kot način spoznavanja odnosa mladih do drog 93	The workshop as a way of understanding the attitude of young people to drugs

Ključne besede: mladina, druga generacijska imigracija, identiteta, Slovenija, mladinske bande

Abstract

In informal conversation, especially amongst young people, the word "chefur" is often heard. Apparently this word is used to refer to some of the immigrants who have arrived in Slovenia. This research examines the conative and denotative aspects of this term, when used by others and when used by an individual to denote himself. Empirical data derives from observation and field interviews as well as

* Pripravi postojani redni strokovni študijski diplomski študij, ki ga v okviru katedre vodi redni profesor

Kdo je "čefur"¹? Who is a "chefur"?

Samo Lesar

Povzetek

Samo Lesar,
dipl. soc. ped.,
Dijaški dom
Bežigrad,
Kardeljeva
ploščad 28, 1000
Ljubljana.

V neformalnih pogovorih, predvsem med mladino, se pogosto sliši beseda "čefur". To je domnevno oznaka za nekatere od priseljencev v Slovenijo. Naloga raziskuje miselni, vrednostni in čustveni pomen te oznake, in sicer takrat, ko jo uporabi oseba za označevanje samega sebe in ko jo uporabijo drugi. Vir empiričnih podatkov so opazovanja in intervjuji na terenu ter anketiranje več nereprezentativnih vzorcev mladine. Zaključki naloge pojasnjujejo oblikovane identitete "čefurja" ter pojav "čefurskih" band.

Ključne besede: mladina, druga generacija imigrantov, identiteta, Slovenija, mladinske bande

Abstract

In informal conversation, especially amongst young people, the word "chefur" is often heard. Apparently this word is used to refer to some of the immigrants who have arrived in Slovenia. This research examines the conative and denotative aspects of this term, when used by others and when used by an individual to denote himself. Empirical data derives from observation and field interviews as well as

¹ Prispavek povzema vsebino istoimenskega diplomskega dela, ki ga je avtor izdelal pod mentorstvom prof. Bojana Dekleve.

from questionnaires handed out to a number of non-representative samples of young people. The conclusions of the research explain the forming of the "čefur" identity and the development of the "čefur" gangs.

Key words: *youth, second generation immigrants, identity, Slovenia, juvenile gangs*

1. Namesto uvoda

Ti si "čefur". Bereš kot "čefur". In sedaj tudi misliš kot "čefur". Ti si "čefur".

Kako se počutite drage bralke in dragi bralci? Kaj si mislite o sebi? Je sploh etično pisati o "čefurjih". Ali je to nekaj popolnoma normalnega? Ali jih stigmatiziram s tem, ko jih označim? Ali jih užalim? Sem vas užalil?

Ali morda veste, kdo so "čefurji"? Ali kdaj, ko se pogledate v ogledalo, spominjate na "čefurja"? Ali so "čefurji" narodnostno opredeljeni? Ali smrdijo, so visoki ali suhi, gluhi ali slepi, so pijanci ali narkomani, jamarji ali glasbeniki, so umetniki ali jadralci jadralnih padal?

Predvidevam, da si vsak tretji med vami, ki to bere misli, da so "čefurji" Bosanci. In kako veš, da so "čefurji" Bosanci? Mar sami sebe tako imenujejo? Ali jih tako imenujejo tvoji prijatelji? Morda ti?

Ali pa sploh še nisi slišal za "čefurje"? Če še nisi, je ta članek priložnost, da izveš kaj več o njih. Če pa si že, je ta članek prav gotovo izziv, ki lahko potrdi ali ovrže tvoja prepričanja o "čefurjih".

2. Namen in metoda raziskave

Sam mislim, da je "čefur" izraz, ki ga je v sedanjem času pogosto slišati med mladimi. Uporabljajo ga v povezavi z različnimi socialnimi kategorijami. Izraz povezujem s pojavom tako imenovanih "čefurskih band", ki naj bi jih sestavljali "čefurji", o katerih se med mladimi, vsaj po informacijah, ki jih imam, veliko govori predvsem v zadnjih nekaj letih. Da bi preveril govorice o pojavu "čefur", sem se lotil zbiranja informacij na dva načina:

- Da bi izvedel, ali "čefurske bande", ki jih sestavljajo "čefurji", sploh obstajajo, kako delujejo, ali so organizirane ali ne, kakšni so posamezniki, ki jih sestavljajo itd., sem se napotil v t.i. "čefursko sceno", (opazovanje na terenu), kjer sem dobil informacije od "čefurjev" samih.
- Kaj pomeni izraza "čefur", koga označuje, ali pomeni nekaj slabega

ali dobrega, s katerimi družbenimi skupinami se povezuje, pa sem preveril s pilotskim anketnim vprašalnikom, ki sem ga razdelil med osnovnošolce, srednješolce in študente.

Z metodo opazovanja na terenu na eni strani ter s pilotskim anketnim vprašalnikom na drugi sem poizkušal ugotoviti značilnosti oznake "čefur" ter z njo povezanih pojavov. Večji del podatkov zajema predvsem obdobje med decembrom 1997 in marcem 1998, medtem ko je nekaj podatkov povezanih tudi z mojimi neposrednimi izkušnjami.

Preden se lotim opisovanja t.i. "čefurske scene", bom orisal nekaj vzrokov, ki so, po mojem mnenju, pripomogli k nastanku "čefurskih band" in "čefurjev";

3. Ozadje problema

3.1. Migracije v Slovenijo. Druga generacija migrantov in oznaka "čefur".

Priseljevanje v Slovenijo je novejši pojav, ki je nastal konec petdesetih let. V Slovenijo so se začeli priseljevati predvsem po letu 1974, ko se je zapiralo tržišče delovne sile v Evropi (Mežnarič, str. 59). Med priseljenci iz drugih jugoslovanskih republik prevladujejo tisti s končano osnovno šolo ali še nižjo izobrazbo, okrog 40 % priseljencev je imelo srednjo ali poklicno izobrazbo in le nekaj več kot 6 % visoko ali višjo izobrazbo (Jakoš, 1995: 18-21, po Trnovšek, str.15). Leta 1991 je bilo v Sloveniji okoli 227.000 prebivalcev iz nekdanjih jugoslovanskih republik. Vojna na tleh Jugoslavije pa je prignala v Slovenijo povsem novo vrsto migrantov. To so bili begunci. Nekatere raziskave kažejo, da je štiri petine vseh beguncev v Sloveniji živelo zunaj begunskih centrov, pri sorodnikih in prijateljih.

Migranti se v državi, v katero se priselijo, največkrat srečajo z različnimi težavami. Doživljajo kulturni šok, etnonacionalizme (pri avtohtonem prebivalstvu, še posebej pri nezaposlenih, se ustvarja prepričanje, da tujci zasedajo njihova delovna mesta in prevzemajo njihove socialne ugodnosti), nanje delujejo procesi nasprotovanja (predsodki, stereotipi), številni konflikti itd. V Sloveniji smo veliko časa večino migrantov iz nekdanje Jugoslavije označevali kot "južnjake".

Migranti so z višjim deležem kot avtohtono prebivalstvo vključeni v rutinska fizična opravila ("fizički radnici"). Stanovanjski standard migrantov je nižji od standarda avtohtonega prebivalstva, saj jih velika večina živi v družbenih stanovanjih oziroma spalnih naseljih (Trnovšek, str. 25). V teh mestnih četrtih vladajo slabše stanovanjske razmere, neugodna socialna struktura in visoka stopnja kriminala. Tu prebiva le malo avtohto-

nega prebivalstva. Tako lahko migrantsko prebivalstvo mnogo lažje vztraja pri starih navadah, običajih, pri svoji kulturi; "asimilacija se jim ne zdi več tako nujna, tam kjer živijo, so vsi "njihovi" (Trnovšek, str. 24).

Med pripadnike druge generacije migrantov štejemo otroke staršev, ki so se priselili iz svoje matične države. Druga generacija migrantov se pogosto težko znajde, ne more prikriti svojega izvora (nižji socialni in kulturni položaj, slabše znanje jezika, slabši učni uspeh v šoli) in je tako nenehno izpostavljena različnim oblikam prikrite in odkrite diskriminacije. Večinski odgovor na tako stanje je poizkus intenzivnejšega prikrivanja stigme in spodbujanje identifikacije z imigrantsko družbo. Manjšina, predvsem tisti del, ki sodi v najbolj socialno ogrožene in kulturno oškodovane dele imigrantske populacije, pa gre v nasprotno smer, v družjenje zgolj v okviru svojih etničnih subkultur, kar pomeni, da išče podporo pri sebi enakih, "med katerimi se pogosto oblikujejo skupine, ki se večinoma zbirajo na istih mestih, v istih lokalih, ki si jih sčasoma povsem prisvojijo. To lahko vodi v oblikovanje kriminalnih združb" (Trnovšek, str. 103)

Raziskave druge generacije migrantov ugotavljajo:

- V učnih uspehih opazno zaostajajo za vrstniki domačini, kar pomeni, da le maloštevilni nadaljujejo šolanje na srednjih in višjih stopnjah.
- Kažejo znake nekakšne dvojne nacionalne pripadnosti, kar lahko vidimo na preprostem primeru navijaštva: Nekaj let nazaj sem opazil, da ob zmagi košarkaškega kluba Smelt Olimpija t.i. "čefurji" veselo govorijo, da so zmagali "naši". Ko pa je nogometna reprezentanca Bosne zmagala v tekmi proti Sloveniji, pa so "čefurji" prav tako govorili: "Naši su pobjedili".
- Druga generacija migrantov je razpeta med dve kulturi, še toliko bolj, kadar so njihovi starši manj prilagojeni načinu življenja domačinov. Prva kultura jim služi za vez med starši, medtem ko je druga vez za družjenje zunaj družine.
- Druga in tretja generacija imigrantov se bolj kot prva zavedata deprivacije in socialno-ekonomske neenakosti. Dejstvo je, da je prva generacija migrirala z določenimi cilji in se je bila za uresničitev tega pripravljena žrtvovati, status migranta pa je pomenil le začasno stanje. Za drugo generacijo migrantov pa velja, da ni migrirala z določenimi cilji niti nima ciljev, ki bi jih želela uresničiti (Trnovšek, str.38).

Statistika, novejša literatura in raziskave v zvezi s kriminaliteto tujcev in druge generacije migrantov v Sloveniji dajejo naslednje podatke:

- Primerjava deležev tujcev, dvojnih državljanov in državljanov Slovenije po številu osumljenih kaže, da so bili tujci in dvojni državljani pogostejše kot državljani Slovenije osumljenih kaznivih dejanj, storjenih v skupini (Trnovšek, str. 101).
- Mlajši migranti (druga generacija migrantov) pogostejše kot starejši migranti izvršujejo kazniva dejanja (KD) v skupinah.
- V zadnjih letih je pri izvrševanju KD, katerih so bili osumljeni mlajši imigranti, mogoče zaslediti tudi pogostejšo uporabo nevarnih predmetov (noži, palice, boksarji) (Trnovšek, str. 104)
- "V letih od 1991 do 1995 je med dvojnimi državljani najbolj poraslo število mladoletnih kršiteljev (za več kot štirikrat) in kršiteljev, starih od 18-21 let (za trikrat)" (Trnovšek, str.113-114).

3.2. Mladost je most

Mladost je specifično obdobje odraščanja. Če otroštvo pripada področju naravnega in odraslost področju družbenega in kulture, "potem mladost pomeni predvsem sam prehod iz narave v kulturo" (Ule, str. 15). Mladost zajema mnogo prehodov. Najverjetneje je tudi zaradi vseh teh prehodov mladost obdobje, v katerem se starši mladostnikov najredkeje sprašujejo o vzgoji svojih otrok, saj mladostniki takrat največkrat "znorijo".

V adolescenci je nasilje dokaj pogost pojav. Mladostnik išče svojo podobo, oblikuje nove, zahtevnejše vzorce socialnega vedenja. Temu se pridružijo hormonski in drugi fiziološki premiki, ki vnašajo v vedenje večjo nepredvidljivost in težjo obvladljivost. Prehodna disharmonija, ki se kaže v grobosti in razdiralnosti med mladostnikom in okolico, je skorajda nujna, vendar pa postopoma izginja. Nasilje je pogosto le dokaz nezmožnosti za bolj konstruktivno reševanje problemov.

V času, ko je posameznik v obdobju mladosti, najverjetneje hodi v šolo, ki je v tem času pomemben dejavnik. Poleg šole pa so pomembni dejavniki tudi tisti, ki mlade zbližujejo. To so različne pristočasne dejavnosti, ki segajo od športnih do kulturno-umetniških področij. Jasno. Tu je še svet zabave, svet potrošnje. Oblikujejo se različne vrstniške kulture mladih.

Dejstvo, da se mladostniki družijo, pa največkrat zahteva posebne polformalne prostore, kjer se srečujejo. Zametek novega stila, nove mladostniške scene se ponavadi pojavi takrat, ko se okrog neke osebe (zvezde v okolju) zbere skupina njenih posnemovalcev, ki začnejo posnemati njen stil oblačenja in obnašanja. Pomembno je, da ne gre le za zunanje

posnemanje, temveč za rojevanje nekega življenjskega stila, ki prežema vse "oboževalce". Mogoče je, da se neka mladostniška scena čez določen čas prek medijev prenese v širši prostor, kar pomeni, da postane znana, privlačna, ter da jo lahko sprejme velik del mladostniške populacije.

To, da se mladi pogosto družijo, pomeni, da najverjetneje tvorijo različne vrstniške skupine. Mladostnika pesti v času odraščanja cela vrsta nerazrešenih razvojnih nalog, negotovost v zvezi s samim seboj in s svojim osamosvajanjem. Teži k izgradnji samostojnosti, zato se mora postopoma ločiti od družine. To pa je težko. Pri tem potrebuje "odskočno desko", ki mu jo dajejo vrstniki. Samopodoba začne graditi na podobi, ki jo imajo o njem njegovi vrstniki. Največkrat sprejme zunanji videz skupine, ki ji pripada, način socialnega vedenja, žargon itd.

Mladi se največkrat združujejo v skupine, ki so neformalne. To so skupine odprtega tipa. Člani se velikokrat povezujejo tudi z drugimi skupinami, pogovarjajo se, kaj početi, kako "ubiti" čas. Najbolj vidno razliko med mladostniškimi skupinami lahko vidimo v tem, da nekatere vzbujajo mnogo več pozornosti kot druge. Pozornost javnosti privlačijo predvsem tiste skupine, ki izstopajo po načinu oblačenja ali po načinu obnašanja. Med izstopajočimi vrstniškimi skupinami lahko ločimo take, pri katerih opazimo več kaznivih dejanj in tiste, pri katerih teh pojavov ne opazimo.

Zakaj nekatere skupine mladostnikov bolj kot druge nagibajo k povzročanju različnih kaznivih dejanj? Najverjetneje zato, ker se različne skupine različno odzivajo na delinkventna dejanja. Angleškimi raziskovalcem so osebe, označene kot nizko delinkventne, torej mladostniki, pri katerih je bila verjetnost, da bodo storili kazniva dejanja zelo majhna, odgovarjale na vprašanje: "Kaj bi naredili prijatelji, če bi se pretepal?", večinoma tako, da bi jih ustavili. Na vprašanje: "Kaj bi naredili prijatelji, če bi kaj ukradel?", pa so odgovorili, da jih ne bi več sprejemali, upoštevali. Ne bi bili več naši prijatelji (Elmer, Reicher, str. 185).

Osebe, ki so bile označene kot visoko delinkventne, pa so na vprašanje: "Kaj bi naredili s teboj, če ne bi hotel sodelovati v pretepu in ne bi hotel ukrasti določene stvari?", odgovorile, da bi jih prijatelji klicali mevža, s tem pa bi tudi zgubili položaj v bandi (Elmer, Reicher, str.185). Ti intervjuji kažejo na to, da imajo skupine svoje lastne norme. Iz tega sledita dva zaključka:

- a) Mladostnik lahko izbira vsaj med dvema skupinama, v katerih so norme različne
- b) Ko mladostnik spreminja stopnjo lastne delinkvence, mora spremeniti tudi skupino (Elmer, Reicher, str.185).

3.3. Nasilje je družba

Je nasilja res več? Ali mladi dandanes nimajo več drugačnih možnosti za izživiljanje potreb in želja na manj nasilen način?

Na taka in podobna vprašanja obstaja veliko različnih odgovorov. P. Marsh ugotavlja, da ljudje radi verjamejo, da je čas, v katerem živijo, bolj nasilen in destruktiven kot v preteklih letih (Marsh, str. 127). S tem ko verjamejo, da živijo v zelo nasilnem in destruktivnem obdobju družbe, dajejo in poudarjajo svojo lastno vrednost oziroma sposobnost za preživetje. Dekleva povezuje nasilje s celotno družbo, kar pomeni, da nasilja ne moremo razlagati kot zla, ki je kar od nekod prišlo in je v vseh svojih vidikih le slabo. Nasilje (celo, če je videti nesmiselno) praviloma predstavlja način prilagajanja ljudi pogojem življenja (Dekleva, 1995, str. 25). V tem mu pritrjuje tudi Pavlovič, ki piše: "Človeški rod je nasilen pojav, nič drugačna ni njegova zgodovina" (Pavlovič, str. 5).

Nasilje se sproža prek samopredstav, ki so podobe posameznika o samem sebi in na podlagi katerih potem usmerja svoje vedenje (Heitmeyer, str. 179). Razlikujemo različne samopredstave, Heitmeyer pa pričakuje, da se bo v prihodnjih letih okrepilo samouveljavljanje. Ta koncept je sestavljen iz vedno agresivnejšega prizadevanja po prevladi, usihajočega socialnega razmišljanja in zmanjšanja zanimanja za drugega, kakor tudi "želje po sproščeni in potiskanje problema v stran" (Heitmeyer, str. 179).

Po avtorjevem mnenju je nasilje zasidrano globoko v socialnem življenju skupnosti. Srečamo ga povsod in v različnih oblikah. Mediji prikazujejo čedalje več nasilja, gledanost nasilnih oddaj raste, mediji nam hočejo pokazati, da na svetu ni prostorov, kjer nasilja ni. Družba in ljudje težimo k čim večji ekonomski učinkovitosti in uspešnosti, boj za boljši delovni položaj, boljšo plačo, boljši uspeh v šoli, parkirno mesto, je vse trši. Vedno več je brezbriznosti, nezanimanja za druge. Hej, kje je pomoč v stiski? Od daleč vidiš pretep na ulici. Boš pomagal nesrečniku ali boš odšel po drugi poti? Odgovor po Pavloviču se glasi: "V kulturi narcizma se zdi ljudem krivično, da bi si morali kvariti lastno dobro počutje zaradi tegob nekoga, ki ga niti ne poznajo. Še s tistimi, ki jih poznamo, imamo preveč skrbi (Pavlovič, str. 6).

Mnogo otrok in mladostnikov se vede nasilno. S tem na nek način kažejo kulturno stanje naše družbe (Zorc, str. 172). Amerikanizacijo in z njo povezane ameriške kulture, ki počasi in vztrajno prodira na evropske planjave, lepo označi in stigmatizira naslednja misel: "Imeti vse, imeti vse naenkrat". Ta misel v sebi združuje zaslužkarstvo, povzpetništvo, varnost, verjetno pa ni odporna proti nasilju. Ker je "zaslužkarstvo" in z njim po-

vezan zaslužek v veliki meri odvisen od izobrazbe, torej šolskega uspeha, se mladi, ki v tem primeru niso uspešni, najverjetneje počutijo inferiorno, nemočno. Ta primanjkljaj poizkušajo nadomestiti na neformalnem področju različnih vrstniških skupin (Zorc, str.172). Samo tako lahko vsaj še nekaj časa ostanejo v tekmi, ki se imenuje pot do uspeha in zaposlitve.

Po opisu vzrokov, za katere menim, da so bili najbolj pomembni za nastanek oznake "čefur", pa se bom v nadaljevanju posvetil predstavitvi podatkov, ki sem jih dobil pri opazovanju na terenu. To so torej podatki, ki sem jih dobil neposredno od tistih, ki sami sebe imenujejo "čefurji".

4. Rezultati

4.1. Opazovanja na terenu

Pri opazovanju na terenu sem se pogovarjal z različnimi mladostniki, ki naj bi tvorili t.i. "čefurske bande". Sami sebe so označevali kot "čefurje" (*Jaz sem čefur*).

Sogovornike sem iskal v tistih delih Ljubljane, v katerih naj bi bile, po informacijah sodeč, največje in najbolj znane "čefurske bande". Pomembno vlogo pri odločitvah, kam bom šel in s kom se bom pogovarjal, je imel tudi moj občutek varnosti. Obstajala je namreč verjetnost, da raziskovanje band, za katere sem predvideval, da se ukvarjajo tudi s kriminalnimi dejavnostmi, ne bo všeč nekaterim vodilnim v bandah, zato sem svoje raziskovanje omejil predvsem na tiste posameznike, tista prizorišča pogovorov, kjer sem se počutil dovolj varnega. To seveda pomeni, da scene nisem zajel v celoti. Predstavil bom le njen določen izsek, kar hkrati pomeni, da bom zajel predvsem tisti del t.i. "čefurske scene", ki je bila z mojega stališča varnejša za opisovanje.

Pri metodi opazovanja na terenu (ko sem se družil z člani "čefurskih band") sem uporabljal metodo priložnostnega vzorca. To pomeni, da sem se pogovarjal s tistimi mladostniki, s katerimi sem se lahko oziroma s tistimi, ki so bili pripravljene na pogovor z menoj.

Pogovarjal sem se z mladostniki, ki živijo za Bežigradom, na Rakovi Jelši in v Fužinah. Informacije, ki so mi jih mladostniki dali, sem najkasneje dan zatem že zapisal v pisno obliko. V nadaljevanju bom predstavil (v obliki citatov - označenih z ležečo pisavo) le nekaj najzanimivejših informacij, ki so mi jih dali moji sogovorniki - "čefurji" (Lesar, 1998).

4.1.1. Bežigrajska banda

O bežigrajski bandi sem se pogovarjal z obrobni člani bande. Po dveh mesecih pregovarjanja in čakanja, se mi ni uspelo povezati z glav-

nimi člani bande. V naslednjih vrsticah bom predstavil nekaj citatov obrob-
nih članov bežigrajske bande:

O BANDI:

*Náša banda šteje 17 do 20 fantov. Fantje so stari od 17 do 20 let. Zbira-
mo se v dveh kafičih, v katerih vrtijo narodnjake. Tam se zabavamo, igra-
mo pikado, pijemo,... Velikokrat se odpravimo zabavat tudi v okoliška me-
sta, če je kakšen narodnjaški žur. Včasih pa ga "žuramo" tudi po centru
Ljubljane ali pa gremo kam težit. Če gremo kam težit, se bandi priključi še
več ljudi. Takrat šteje banda 40 članov. Z njimi se družim zato, ker mi to
daje potrebno varnost. Če greš po cesti in srečaš "čefurje, ki jih ne poznaš,
jih lahko dobiš tudi sam. Če pa rečeš, fantje, ne bomo se topli, sem v tej in
tej bandi, poznam tega in tega, pa rečejo OK, damo si roke in gremo vsak v
svojo smer. Če gremo kam težit, je to vedno ful zanimivo. Težimo ponavadi
zaradi punc, če je seveda kdo osvajal punco kakšnega našega prijatelja.
Ta jih potem dobi, ker je stegnil roko ali samo jezik za punco, za katero ne
bi smel. Komu zatežimo tudi, če se je spravil na kakšnega našega prijate-
lja, ne glede na to, kaj je naš prijatelj naredil. Tudi če je izzival in težil
ostalim brez razloga, stopimo skupaj in ga branimo. Vedno se lahko zane-
sem na prijatelje.*

*Če pa pride do pretepa, uporabimo predvsem bassetbal palice, bokserje,
kovinske palice in znanje borilnih veščin. Če se bande med seboj stepemo,
se ne tepemo zato, ker bi se sovražili, temveč predvsem za nek določen pre-
stiž, določeno moč, ki jo hočemo imeti v Ljubljani. Če napišemo ime naše
bande v predel, kjer se zbira kaka druga banda, avtomatično izzovemo
prepír z njimi. Potem nas bo ta banda najverjetneje poiskala in se bomo
stepli. Če tega ne naredi, smo mi avtomatično močnejši. Fighti ponavadi
niso preveč dolgi, gre predvsem za prikaz moči. Na koncu se stepejo samo
najbolj nastrojeni, medtem ko jih ostali spodbujamo. Tu gre predvsem za
prestiž. Drugače se pa dobro razumemo.*

*Z bando gremo velikokrat tudi na "rave party" v Novo Gorico ali v
Koper. Tam pride zelo hitro do frk. Sicer smo kolegi s čefurji iz Kopra in
Gorice, ampak kadar so v igri ženske, se za njih tudi tepemo. Radi jim
odpeljemo kakšne ženske, naj se ve, kdo je šef. S Slovenci ponavadi nikjer
nimamo težav. Če tip v disku osvaja žensko, ki ti je všeč, samo prideš k
njemu in mu zatežiš in če je tip Slovenec, bo hitro odšel in ti prepustil plen.
Sploh ne maram, če Janezi osvajajo naše pičke, če ga vidim, jih dobi po
pički. Z našimi se stepemo takrat, ko npr. Ljubljančan (čefur iz Ljubljane)
osvaja punco iz Kopra. Lahko, da pride do pretepa, lahko pa, da ne. Odvi-*

sno kaj menijo domačini; ali jih je zadosti ali ne. Je pa res, da velikokrat vmes posežejo redarji, ki so, če pride do takih težav, vedno na strani domačinov. Prevoz do Kopra ali Nove Gorice dobimo vedno. Lahko nas peljejo prijatelji ali pa se najdemo sami.

Bistvo, da imaš bando je, da se zabavaš s svojimi prijatelji. Narodnjakov ne poslušajo nihče, vendar pa so za tako zvrst glasbe v Ljubljani prav posebni lokali. Tam se zbiramo sami naši. Velikokrat se ga tam tudi napijemo, vendar se ga zadnje čase raje zadevamo s travo. Nismo nacionalno obarvani, o politiki se ne pogovarjamo. Bolj nas zanima zabava, punce in pa biznis.

Mislim, da je v Ljubljani v vsakem zaselku, (npr. BS3, Glinščkova ploščad, Štepanjsko naselje, Fužine, Tomačevo, Vič,...) vsaj ena čefurska banda. Zakaj se samo čefurji imenujejo banda, Slovenci pa ne? En čefur je en čefur. Dva sta že mafija. Taki smo.

Poleg radijev, ki jih kradejo iz avtomobilov in katere potem prek posrednikov v Fužinah prodajajo, pomeni močan in donosen vir zaslužka tudi preprodavanje marihuane in extasya. Največ prepovedanih poživil oziroma mamil prodajo v diskotekah v Ljubljani ali v Kopru in Novi Gorici. Tudi zaradi tega prihaja do pogostih obiskov bande proti primorski strani Slovenije. Tudi zaradi preprodavanja mamil pride kdaj do pretepa v kateri izmed diskotek. Vendar je to biznis, s katerim se ukvarjajo le tisti glavni v bandi. Ostali se predvsem zadevajo in varujejo šefe, če slučajno pride do pretepa.

O ŠPORTIH, S KATERIMI SE UKVARJAJO:

Poleg tega, da se dobivamo v kafičih, se večinoma ukvarjamo z borilnimi športi, kot so karate, tekvando, ful kontakt.

O ŽELJAH IN UŽITKIH:

Radi se tepemo. To je kul, dobro je biti močan in dobro je znati kakšno borilno veščino, saj nikoli ne veš, kje in kdaj te čaka naslednji fight.

Hočemo biti najmočnejša banda v Ljubljani. Zaenkrat je najmočnejša banda v Fužinah. To, da si v najmočnejši bandi, ti prinese ugodnost, saj te potem vsi poznajo.

O BOJAZNIH:

Tipi, ki se jih sam najbolj bojim, so ponavadi tisti, ki niso trenirali nobene borilne veščine, vendar pa vsi vemo, da so malce nori in da se ne bojijo nikogar.

O MAFIJI:

Zadnjič sem stal v nekem kafiču, zraven mene je stala zelo lepa punca, nakar pride natakara in jo začne ogovarjati. Punca se mu je smejala, tip jo je prijel za roko in hotel zaplesati, ko naenkrat pride v lokal majhen, čokat možki. Bil je eden bolj znanih čefurjev podzemlja. Vidi natakarka, kako pleše z njegovo žensko, stopi k njemu in mu primaže zaušnico. Natakarka ga verjetno ni poznal, rekel mu je, naj se pomiri, ker ni vedel, da je njegova punca, nakar je tip totalno znorel, prijel natakarkarjevo desno roko in jo pred vsemi gosti v lokalu zlomil. Ko so ga gostje hoteli ustaviti, se je hotel stepsti z vsemi in vzdušje v lokalu je postalo popolnoma neprijetno, ljudje so hitro odšli, niti eden ga ni poizkušal zaustaviti. Kasneje se je govorilo, da je natakarkarju zlomil še drugo roko. Natakarka pa je imel kasneje frko še z lastnikom lokala.00

Razlika med Šiptarji in čefurji naj bi bila v tem, da so Šiptarji velika organizirana mafija, ki je zelo močna in razpredena ter da zajema vse Šiptarje, ki živijo v Sloveniji. Čefurji pa naj bi bili slabo organizirani, stalno v medsebojnih sporih (npr. Črnogorci in Srbi ter Muslimani), kar slabi njihovo moč. Vsaka mafija, od Srbske do Črnogorske, je že močna sama po sebi, vendar pa je vprašanje, zakaj se ne povežejo med sabo in uničijo Šiptarje, ki trgujejo s pokvarjenim heroinom,....

Poznam veliko takih, ki so cele dneve presedeli v kafičih, se pogovarjali, ponoči so hodili naokoli, sedaj pa imajo svoj lasten kafič, dober avto.

O "ČEFURJIH":

"Čefur" je beseda, katere koren izhaja iz besede "čifut", kar v muslimanskem jeziku pomeni drek. To besedo so si izmislili Slovenci, namen tega pa naj bi bilo še večje ponižanje Neslovencev, ki prihajajo iz republik bivše Jugoslavije. To velja za vse narode bivše Jugoslavije, razen za Albance, katerim že od nekdaj rečemo Šiptarji, ker jim ta beseda najbolj pristoji.

"Čefurja" takoj prepoznaš po njegovi temnejši polti, po njegovih črnih laseh, temnih očeh, če so pravi fighterji, te gledajo v oči, in če ga pogledaš nazaj, ti zateži. Hodijo bolj na široko, noge poizkušajo imeti na "O", rame so čim bolj razširjene, hodijo malce majavo ter vsakih sto metrov vsaj malce nakažejo katerega izmed borilnih udarcev. Ponavadi imajo pričeske v obliki "gobic", namazani so z briljantino, tako da se jim lasje svetijo, oblečeni so v mikice košarkašev Los Angeles Lakersov ali Chicago Bullsov, čez majice nosijo oblečene razne bumper jakne, kot so jih včasih nosili skienheadi. Oblečeni so v široke diesel ali Big star kavbojke, nosijo bele nogavice in so obuti v Nike ali Adidas športne copate. Namesto v kavbojkah so lahko tudi v trenirkah znamke Kappa ali Adidas. Po ulici hodijo samozavestno,

kot da je ves svet njihov. Skoraj nikoli niso sami, največkrat so v skupini od 4 do 8 in niso starejši od 15 let. Taki mladci ponavadi težijo v centru mesta, tako da vsi vidijo, kako so močni, da se ničesar ne bojijo,... Starejši čefurji, od 16 do 19 let, hodijo po mestu sami ali v paru, njihova oblačila pa so ponavadi iz usnja in kavbojk, ki so bolj odrasla, manj pubertetniška. Skupaj se dobivajo predvsem v različnih barih. Oni se že bolj obnašajo kot mafija.

Če gre po ulici samo en čefur, ponavadi ne zateži. Če pa gresta po ulici dva čefurja se počutita kot mafija.

O RAZLIKAH MED SLOVENCMI IN "ČEFURJI":

Glavna razlika med Slovencem in čefurjem je v tem, da so Slovenci boječji. Če Slovenec vidi 10 čefurjev na ulici, bo takoj zbežal, če pa čefur vidi 10 Slovencev, se bo stepel z njimi, seveda če ga bodo izzvali ali napadli. Čefur se ponavadi ne boji, tudi če jih bo dobil ve, da bodo tistega, ki mu je prizadejal bolečino, kasneje skupaj s kolegi pretepli še enkrat močneje.

Čefurski mladenič se od slovenskega loči že na prvi pogled. Prva stvar je že na obrazu. Takoj vidiš, kdaj imaš opraviti s fighterjem, kdaj z norcem in kdaj s popolnoma nenevarnim čefurjem. Vsi čefurji niso pretepači, vendar pa je zelo malo takih, ki to niso.

O MEDIJIH:

Velikokrat tudi gledamo različne filme o bandah črncev v Ameriki. Mišlim, da si želi veliko čefurjev sodelovati v podobnih bandah.

O VODJI BANDE:

Banda ima šefa. To je tip, ki je malce nor, predvsem pa zelo pogumen. Rešil te bo iz vsakega fighta, iz vsake frke. Tip si ful upa, ima avto, punce, dela dober biznis. Biznis pomeni predvsem preprodajo ukradenih avtoradijev, katerih pa ne ukrademo prav dosti. Deset na mesec. Toliko, da imamo za žur.

O ŠOLI:

Člani bande hodimo v šolo, čeprav se nam ne da učiti. Zakaj bi se učil in naredil šolo ter potem delal za majhno plačo, šef bi me jebal v glavo. Raje ta čas, ko sem še mlad, malce požuram, spoznam veliko ljudi.

O STARŠIH:

Člani bande, kot jih poznam, imajo precej revne starše. V bistvu nihče izmed nas ne upošteva staršev, saj ničesar nimajo. Živimo v majhnih, smrd-

ljivih stanovanjih, medtem ko imajo Slovenci lepe velike hiše. Mojih staršev nihče ne upošteva, zakaj bi jih potem jaz.

Velikokrat sem videl mamo, kako je prišla iz službe domov in jokala, češ da jo šef zafrkava. Oče je na to velikokrat rekel, kakšna svinja je ta šef. Normalno je, da se sedaj družimo v bande in pretepamo Slovence.

Sam sem imel srečo, da me je vzgajal dedek, ker če bi me vzgajali starši, bi bil verjetno tak kot oni. Starši so predvsem delali, niso imeli časa zame, medtem ko se je dedek veliko ukvarjal z menoj.

O PAMETNIH ČEFURJIH:

Pametni čefurji se prilagodimo. Z bežigrasjo bando se družim predvsem zaradi varnosti. Dobro je imeti vplivne prijatelje, nikoli ne veš, kdaj se ti bo zgodilo kaj slabega in kdaj boš rabil pomoč.

O NEUMNIH "ČEFURJIH"

Veliko članov bande je neumnih. Pred puncami se postavljajo s pretepi. Govorijo, koliko so jih že pretepli. Sploh ne razumejo, da punce ne marajo takih tipov, ki za vsakim vogalom padejo v težave. Večinoma sploh ne razumejo, za kaj pri puncah sploh gre. Nekatere punce se tudi družijo z bandami, vendar jih je zelo malo, pa še nihče jih ne mara. So kurbe.

O BEGUNCIH:

Drugače pa so najhujši pretepači tisti, ki so prišli v Slovenijo kot begunci. Živijo pri svojih sorodnikih in se ne ukvarjajo z ničemer. Njim je vseeno, kako se obnašajo, ker vedo, da se bodo vrnili nazaj v Bosno. Najbolj "zateženi" se bodo vrnili nazaj v Bosno. Takrat bodo bande razpadle, saj ne bodo imele več moči in poguma, da bi se teple, ne bodo imele več motorja, ki bi jih poganjal. Tem tipom nihče nič ne more. Mislijo, da lahko počnejo kar hočejo.

4.1.2. Fužine

Tu sem v telovadnici govoril z osmimi mladostniki. Stari so bili od 12-17 let in so se pod vodstvom Matevža Petelina enkrat tedensko ukvarjali s "street pedagogiko". Tu je nekaj najbolj zanimivih izjav mladostnikov s Fužin:

O SLOVENCIH:

Dobiva se nas od 10 do 15, samih fantov, med nami so tudi Slovenci, ki pa v oblačenju in obnašanju posnemajo nas čefurje. Smo dobri kolegi, čeprav jih ne spoštujemo preveč, saj hočejo biti taki kot mi.

O MEDIJIH:

Mediji pretiravajo, band v Fužinah ni, res je, da so se nekajkrat streljali, vendar ni tako, kot pišejo časopis. Tu ni nobenih pravih band in je zelo mirno. Stepejo in streljajo pa se enkrat na leto, mafija, kdo pa. In takrat je hudo. Ampak samo takrat.

O BANDI:

Bande sestavljajo tisti, ki se tepejo in se ukvarjajo s kriminalom, vendar pa so precej starejši od nas. To je mafija.

Če hočeš biti v bandi, v pravi bandi, kjer so starejši, moraš biti psiho. To pomeni, da ti mora biti v bistvu vseeno zate in da moraš biti zvest bandi. Mi se nikoli ne bi spustili v kaj takega. Tudi starši ne bi bili zadovoljni, če bi vedeli, da smo v bandi.

Je pa res, da mlajši čefurji velikokrat kradejo za starejše. Mlajši so tisti, ki so oblečeni v trenirke, imajo zavihan ovratnik, medtem ko so starejši oblečeni malce bolje, imajo usnjene jakne. Za njih mulci kradejo avtoradije, avte, torbice... Poznam jih kar nekaj, ki so si pred kratkim odprli kafič, pa čeprav niso nikoli nič delali.

Vprašal sem jih, kako je to mogoče, kakšne metode uporabljajo, da lahko živijo brez dela, ne da bi bili zaposleni. Fant mi je odgovoril: *Začne se tako, da mladostnik zbere okoli sebe skupino fantov, ki štejejo od 13 do 16 let. Ti fantje zanj kradejo različne stvari (avtoradije, avtomobile ...). Njihov vodja jih nato preprodaja, del denarja pusti njim, večji delež pa obdrži zase. Po nekem določenem času (dveh do treh letih) si vodja prisvoji dovolj denarja, da odpre "kafič" in ga da nekemu v najem. Po določenem času pride vodja v svoj lokal, ki ga je dal nekemu najemniku, s kopico fantov ter razbije lokal. Nato se pri najemniku lokala pojavi naslednji dan in mu ponudi varovanje. Najemnik lokala se ne more pritožiti nikomur drugemu razen lastniku lokala. Zato najemniki poleg najemnine plačuje tudi varščino. Seveda pa največkrat ne zmore plačevanja obeh postavk, zato se najemnik lokala zadolži. In tako se zgodba še bolj zaplete.*

O TISTI, KI "TEŽIJO" ZA DENAR:

Velikokrat pa za denar zatežijo "kmetje" ali "delavci". To so otroci delavcev, ki nimajo ničesar, zelo slabi so tudi v šoli, so precej "zateženi". Mi jih ne maramo. Težijo predvsem za denar, sami ga nimajo in ga nikoli ne bodo imeli dovolj.

Poznam kar nekaj "kmetov", ki težijo za denar, predvsem v centru mesta. Tam je zaslužek največji. Ne vem zakaj to počno, mislim pa si, da doma verjetno nimajo denarja. Nekako ga morajo dobiti.

O FUŽINAH:

Na Fužinah je zelo varno živeti, ker če si s Fužin, ti v samem naselju nihče ne zateži, medtem ko za tiste ki prihajajo od drugod, to ne velja. Vsi se poznamo vsaj na videz. V bistvu tu živijo samo čefurji.

O MOŽNIH NEVARNOSTIH V MESTU:

Če imaš kjerkoli frko, je bolje če si s Fužin. Če te na ulici, v centru mesta ustavijo kmetje (to so čefurji, ki težijo za denar) in jim poveš, da si s Fužin ter našteješ nekaj najbolj znanih imen pretepačev oziroma mogočnežev, se takoj rokujejo s teboj. Takoj postanejo prijaznejši in zelo prijateljski do tebe. Nekoč sem šel v disco Lije v Domžalah, varnostnik mi je zatežil naj plačam, pa sem rekel, da ne bom. Potem me je vprašal odkod sem in rekel sem, da sem s Fužin. Rekel je samo: Ni problema. Tako sem brezplačno odšel v disco.

4.1.5. Rakova jelša

Tu sem v telovadnici govoril z nekaj mladostniki, ki so bili stari od 12-14 let. Povedali so naslednje:

O BANDI:

Jasno, bande so. Tudi sam sem v bandi. To pomeni, da se skupaj zbiramo, predvsem ob petkih in sobotah in gremo v diskoteke. Zbiramo se tudi med počitnicami. V diskoteke seveda ne gremo vsak vikend, nimamo denarja. Takrat gremo v center mesta. Ponavadi gremo v mesto v skupini, ki šteje od sedem do deset fantov. Takrat se ne bojimo ničesar in nikogar. Velikokrat se tudi "butnemo" (zaletimo) ob koga in če kaj zateži, ga prefukamo. Za keš ne težimo.

Naša banda se ne imenuje z imenom. Pri nas imamo tri bande. Prva je od 12-15 let, druga je od 16-19 let, tretja pa od 20 let naprej. V bando prideš, če koga poznaš.

Če gremo čez vikend v diskoteko, se tam kdaj pa kdaj tudi stepemo. Redarji nas pustijo pri miru, ker so tudi oni čefurji.

O BOJAZNIH:

Sami v center mesta ponavadi ne hodimo, saj nam lahko kdo zateži.

O TEM, KDO "TEŽI" ZA DENAR:

Za denar težijo predvsem "cigani", ki stanujejo malce naprej od tod (Mestni log).

O ŽELJAH IN POMEMBNIH STVAREH:

Radi se tepemo in smo najmočnejši. Jaz sem najmočnejši, čeprav sem zelo suh. Ni važno, če si suh, važno je, da si nor, da si upaš. To potem ostali vedo in te spoštujejo.

O ČEFURJIH:

Mi smo čefurji" Tako se imenujemo in tako nas imenujejo. To pomeni, da smo tujci, priseljenci.

O MEDIJIH:

V časopisih pišejo, da smo v Ljubljani po nevarnosti in kriminalu šele na petem mestu, takoj za Fužinami, BS3, Štepanci,... To ni res. Mi smo najmočnejši, v kratkem moramo nekaj narediti, da bomo spet najhujši.

O OROŽJU:

Orožje, predvsem pištole, ima veliko ljudi. Pištola me zaenkrat še ne zanima. Pištolo ima moj oče, sosed, očetovi prijatelji.

O STARŠIH:

S starši se ne razumemo, ne spoštujem jih. Ker mi niso sposobni kupiti ničesar vrednega. Ničesar nimamo, torej ne moremo ničesar izgubiti, tudi če ne poslušamo svojih staršev.

O MAFIJI:

Poznam jih veliko, ki so se znašli po svoje, pa čeprav nimajo ne šole, ne bogatih staršev. Vse se da, če se hoče."

O ŠOLI:

V šoli smo precej neuspešni, vendar pa si med seboj ne težimo, ker se vsi poznamo."

4.1.4. Poizkus interpretacije in sinteze opazovanj na terenu

Po razgovorih z različnimi mladostniki na različnih območjih Ljubljane (Bežigrad, Fužine, Rakova Jelša), lahko povzamem naslednje:

O BANDA:

- Bežigrajska banda šteje okoli 20 članov, ki se v primeru skupinskega konflikta z neko drugo bando razširi na skoraj 40 članov. To pomeni, da ima banda najosnovnejšo strukturo, to je ožje in obrobne člane. Podobno je v primeru glasgovskih band ugotovil Patrick, ki piše, da je jedro bande sestavljalo do 8 članov, ki so bili bolj nasilni, medtem ko

so ostali, teh naj bi bilo do dvajset, bili obrobni člani, ki niso bili tako nagnjeni k nasilnim dejanjem (Patrick, str. 177).

- Bande v Rakovi Jelši so ločene starostno. Obstajala naj bi skupina mladostnikov, starih od 12 – 15 let, drugo bando tvorijo mladostniki stari od 16 – 19 let, medtem ko so člani tretje bande starejši od 20 let. Podobno strukturo so opazili tudi raziskovalci angleških nogometnih navijačev. Patrick je pisal, da je imela vodilna banda z okolico hierarhično strukturo, ki je temeljila na petih razvrstitvah. Mladostniki so lahko napredovali od dojenčka do dojenčka, ki shodi, nato do malčka, mladega tima in nazadnje do močnega tima (Patrick, str. 177). Podobno strukturo so opazili tudi avtorji knjige *Rules of Disorder*, ki so navijače razdelili v nekaj kategorij. Za primerjavo z bandami Rakove Jelše so pomembne predvsem tri. To so NOVINCI (najmlajši na tribuni, s svojimi dejanji hočejo ugajati pravim navijačem), ROWDIJI (pravi navijači, ki so pri navijanju najbolj glasni in opazni), ter TOWN BOYS, ki predstavljajo nekdanje navijače in so sedaj malce starejši in malce bolj zreli (Marsh, str. 63). Tako grupiranje povzroči razvoj kariere, saj skupine predstavljajo določeno hierarhijo. Tisti v najnižjih kategorijah si želijo priti višje. Tako obstaja določena motivacija, ki sili člane hierarhično nižjih skupin, kar v primeru bande Rakove Jelše predstavlja skupina od 12 – 15 let, da bi se prebili v višjo, boljšo skupino.
- Mladostniki, ki so v bandi, verjamejo, da jim banda nudi varnost in prepoznavni simbol, ki jih varuje pred ostalimi mladostniki oziroma člani drugih vrstniških skupin. Predvidevam, da pripadnost bandi ne pomeni samo varnosti, temveč gre tudi za nek določen prestiž, ki ga mladostnik s tem, ko pripada določeni bandi, ima in ki mu poveča pomembnost v očeh tistih, ki niso v bandi.

VREDNOTE:

- Člani band se radi tepejo. Njihova visoka vrednota je biti močan, dobro se tepsti. Podobne vrednote sta opazila tudi Elmer in Reicher, ki sta ugotovila, da je v bandi dobro biti "trd" in biti "moški", medtem ko je Patrick prav tako ugotovil, da banda hoče dokazovati svojo moškost (Patrick, str. 189).

STRAH IN/ALI MOTIVATOR:

- Skoraj pri vseh mladostnikih je bilo opaziti močan strah pred okoljem, ki jih obdaja in v katerem mrgoli nasilja. Članom bežigradske bande je visoka vrednota to, da se dobro tepejo, ker nikoli ne vedo, kje jih čaka naslednji pretep. V Rakovi Jelši se tepejo zato, ker bi radi dokazali, da

so najmočnejši. V primeru Rakove Jelše torej ne gre le za strah, temveč za dokazovanje. Dokazovanje, da so najmočnejša banda v mestu, lahko povežemo z mislijo člana bežigrajske bande, ki pravi, da ti dejstvo, da pripadaš najmočnejši bandi, prinese ugodnosti, saj te vsi poznajo oziroma poznajo vsaj bando, ki ji pripadaš in ti zaradi tega nihče ne teži, saj vedo, da te bo banda v tem primeru branila. Podobno lahko preišljujemo o primeru mladostnikov s Fužin, ki nimajo nobene bande. Že samo dejstvo, da živiš na Fužinah, je dovolj velik argument za varnost, saj so predstave o obstoju "fužinske mafije" tako močne in jasne, da same po sebi varujejo tam živeče mladeniče in vlivajo spoštovanje tistim, s katerimi pridejo mladeniči v konflikt. Podobno bi lahko razlagali informacijo, da si bežigrajska banda in banda Rakove Jelše želita postati najmočnejši bandi v Ljubljani, saj bi jih ta sloves najverjetneje varoval tako, kot varuje mladostnike s Fužin.

O "ČEFURJIH" - TUDI TISTI, KI "TEŽIJO" V CENTRU MESTA:

- "Čefurske bande" sestavljajo samo "čefurji". "Čefur" se od "nečefurja" loči po zunanem videzu in načinu obnašanja. "Čefurji" vedno hodijo v skupinah (od 4 - 8 mladostnikov), "težijo" v centru mesta, niso starejši od 15 let, so otroci staršev, ki so se k nam preselili iz republik nekdanje Jugoslavije, razen Albancev. Kmalu sem opazil, da je zgornja oznaka "čefurjev" nepopolna. Že mladostnik bežigrajske bande je govoril o t.i. "starejših čefurjih", ki so stari od 16 - 19 let, se oblačijo boljše kot "mlajši čefurji", izgledajo kot mafija in se ukvarjajo s kriminalnimi dejavnostmi. Po pogovorih, ki sem jih imel s "čefurji" in v kasnejših analizah sem opazil, da nihče izmed sogovornikov noče pripadati tistim "čefurjem", ki "težijo" za denar, bodisi na avtobusu bodisi v centru mesta. Člani bežigrajske bande so tiste "čefurje", ki naj bi "težili" v centru, mesta označili kot "mlajše čefurje", mladostniki s Fužin so govorili o "kmetih" in "delavcih", medtem ko so mladostniki z Rakove Jelše priznali, da se včasih potikajo po centru mesta in "težijo", vendar pa so tudi oni zanikali, da bi "težili za denar". Po njihovih besedah naj bi to počeli tako imenovani "cigani". Po vseh pogovorih z različnimi mladostniki, sem končno razumel, kaj mi je hotel povedati eden izmed članov bežigrajske bande, ko je dejal: "En "čefur" je en "čefur". Dva sta že mafija". Vsi sogovorniki, razen tistih v Fužinah, si želijo biti organizirani, želijo, da bi se ukvarjali z večjimi in pomembnejšimi "biznisi", kot je le "teženje za denar" na ulicah. Vsem se je to zdelo ponižujoče, za vse so bili tisti, ki počnejo podobna dejanja, manjvredni ("mlajši čefurji", "cigani", "kmetje", "delavci"), mladostniki brez per-

spektive, "čefurji", ki sicer so "čefurji", vendar si tega imena ne zaslužijo. Informacija, da ti en sam "čefur" ne "zateži" nikoli, dva pa že delujeta kot mafija, kaže na ugotovitev, da si "čefurji" želijo organizirane skupine oziroma mafije ter da le redko delujejo posamično. Mladostniki namreč veliko časa preživijo s skupinami prijateljev predvsem zato, ker adolescenti veliko stvari počnejo skupaj in ne posamično.

PAMETNI IN TISTI DRUGI "ČEFURJI":

Med različnimi "čefurji" pa obstajajo tudi "pametni čefurji", ki se ne tepejo, temveč se prilagodijo. Najverjetneje se tudi ne družijo v bande in so uspešni v šoli. Tudi v odnosu do deklet so bolj iznajdljivi, medtem ko naj bi se "pretepaški čefurji" pred puncami postavljali in hvalili predvsem s svojimi pretepi in s kaznivimi dejanji, zaradi česar naj bi bili neuspešni pri odnosih z nežnejšim spolom. Tudi raziskave druge generacije migrantov kažejo podobno sliko, saj sekundarni migranti v učnih uspehih zaostajajo za vrstniki domačini. To pomeni, da le maloštevilni nadaljujejo šolanje na srednjih ali višjih stopnjah (Klinar, str. 64, po Trnovšek, str. 40).

VODJA BANDE:

Ker se fantje različnih band velikokrat ukvarjajo tudi s kriminalnimi dejavnostmi (preprodaja različnih mamil, kraja avtoradijev itd.), najverjetneje potrebujejo nekoga, ki jih bo vodil. Bežigrajska banda ima vodjo, ki se ga vsi bojijo, ga spoštujejo, mu zaupajo. Vodja skrbi za "posel", to je preprodajo različnih stvari in omamnih snovi. Predvidevam, da so člani bande ponosni, ker se družijo z njim. Patrick je ugotovil, da je bando, ki jo je raziskoval, vodil, najbolj nasilen mladenič (Patrick, str. 178), medtem ko je W.B. Miller ugotavljal, da se je vodja bande zamenjal, če se je banda pripravljala na tekmo za baseball, ples ali na boj med različnimi bandami (Patrick, str. 171). Po informacijah, ki sem jih dobil, naj bi bil vodja bežigrajske bande (osebno ga nisem spoznal), dober in brezkompromisen pretepač, dober organizator, karizmatični vodja, o katerem se veliko govori, druženje z njim pa pomeni določeno pomembnost.

NORI POSAMEZNIKI IN/ALI BEGUNCI:

V bandi obstajajo tudi posamezniki, ki se jih bojijo skoraj vsi, ki so v bandi. Označujejo jih kot "nore" posameznike, ki si upajo narediti skoraj vse. Primerjamo jih lahko z nekaterimi angleškimi nogometnimi navijači, ki se vedejo zelo nasilno in kruto in katerih vloga je, da demonstrirajo, česar si ne upajo početi ostali navijači (Marsh, str. 71) Med "norimi posamezniki" naj bi bili begunci, predvsem iz Bosne, ki naj bi zaradi vojnih strahot in dejstva, da mislijo, da jim v Sloveniji nihče nič ne more, počeli

vse, kar jim "pade na pamet". Dejstvo je, da je skoraj 80 % vseh beguncev, ki jih je vojna na tleh nekdanje Jugoslavije pregnala v Slovenijo, živel pri sorodnikih. Predvidevam, da je bila najbolj pogosta posledica tega pojava situacija, ko sta se dve družini, ena migrantska in druga begunska, stiskali v majhnem stanovanju, kjer je bilo seveda zelo malo prostora. Predvidevam, da so se mladostniki zato raje podajali na ulice, v mesto in preživljali prosti čas tako, kot so najboljše vedeli. Mladostniki iz Bosne so bili najverjetneje precej bolj pogumni kot njihovi vrstniki domačini (sekundarni imigranti), saj so imeli za seboj vojne izkušnje, izkušnje z orožjem, smrtjo, nasiljem. Ker so bili "ubogi begunci", je bila skupnost do njih - kljub nasilnim dejanjem - strpna, kar pa je najverjetneje vodilo k še večjemu nasilju.

STARŠLIN "ČEFURJI":

"Čefurji" oziroma člani band, s katerimi sem se pogovarjal, se s starši ne razumejo. Večina staršev članov bande v Rakovi Jelši je revnih, o njih imajo otroci slabo mnenje, jih ne spoštujejo. Po drugi strani pa najverjetneje tudi starši slabo obvladujejo svoje otroke. "Vzrok lahko tiči v tem, da odrasli gojijo ambivalenten in odklonilen odnos do kulturnih vrednot, do širše skupnosti ne čutijo prave povezanosti in pripadnosti, zato so vzgojna sporočila, ki so jih deležni otroci, nasprotujoča si in neprepričljiva. Beg v subkulturo enako neprilagojenih vrstnikov in prevzemanje njihovih pravil vedenja je najbolj pogosta rešitev problema..." (Tomori, str. 8). Razlago za pogosto nerazumevanje družin t.i. "čefrujev" pa lahko najdemo tudi v tejle trditvi: "Druga in tretja generacija migrantov se bolj zavedata deprivacije in socialno-ekonomske neenakosti. Ta konflikt vodi k družinskim sporom in slabljenju družinske kontrole" (Trnovšek, str. 55).

ŠOLA IN MAFIJA:

Veliki večini članov band šola ni pomembna. Mislijo, da se bodo znašli na svoj način, tako kot so se znašli nekateri posamezniki, ki so jih ali poznali ali pa so o njih samo slišali in so do denarja največkrat prišli na nepošten način. Pomembni drugi ("čefurska" mafija, črnogorska, šiptarska, srbska ...), o katerih se pogosto pogovarjajo, pomenijo upanje in izhod iz revščine, pomenijo prestiž, ugled. Medtem ko moč, orožje in pretepanje pomenijo dokaz moči, moškosti in poguma. Tako nekateri z veseljem in upanjem zrejo v prihodnost, kjer se vidijo kot člani organizirane kriminala, člani t.i. "črnogorske, srbske mafije". Najverjetneje mislijo, da se jim kaj drugega tudi ne izplača, še posebej, če vemo, da le maloštevilni sekundarni migranti nadaljujejo šolanje na srednjih in višjih stopnjah, posledica tega pa je visoka stopnja nezaposlenosti med njimi. Kako je, če so migranti nezaposleni, piše Trnovšek, ki pravi, da se med nezapo-

slenimi največkrat razvije občutek podrejenosti in negotovosti, oteženi pa so tudi stiki z domačini-vrstniki. Posledica tega je osamitev in oblikovanje subkulturnih združb v okviru imigrantske skupnosti (Trnovšek, str. 40).

MEDIJI IN BANDE:

Pomembno vlogo pri članih band imajo tudi mediji. Člani bežigradske bande gledajo filme o bandah. Člani bande v Rakovi Jelši berejo časopise, črno kroniko. Še posebej so me presenetili z dobrim poznavanjem tega, kar se je o "čefurskih bandah" pojavilo do sedaj v slovenskih časopisih. Mladostniki iz Rakove Jelše so mi povedali, da niso zadovoljni, ker so šele na petem mestu po moči bande v Ljubljani, kot je pisalo v nekem mesečniku, zato imajo namen s še več pretepi zasesti prvo mesto. Podobno je v Angliji odkril Patrick, ki piše, da slika nasilja in band v medijih prispeva, da se člani bande vidijo kot člani bande.

4.2. Rezultati pilotskega anketiranja

S pilotskim anketiranjem sem zajel tiste socialne skupine, za katere sem predvideval, da se srečujejo z izrazom "čefur" ter poznajo tako imenovane "čefurje". To so bili učenke in učenci 8. razreda OŠ Livada, dijaki in dijakinja Dijaškega doma Bežigrad ter študentje in študentke Pedagoške in Filozofske fakultete. Uporabil sem nereprezentativno, nenaključno, oportunitetno vzorčenje. Z različnimi starostnimi skupinami sem želel zajeti čim širši krog informacij, ki zadevajo opisovanje scene, povezane s t.i. "čefurji". Namen vprašalnika je bil ugotoviti pomen besede "čefur" in njene povezave s pojmi, ki naj bi besedo najbolj opredelili.

Prvo in drugo vprašanje sta bili vprašanja odprtega tipa. Anketiranci so odgovarjali tako, da so svoje odgovore na kratko opisali. Tretje, četrto in peto vprašanje pa so bila vprašanja zaprtega tipa, kar pomeni, da so anketiranci obkrožali različne možnosti (številke).

V nadaljevanju prikazujem rezultate pilotskega anketiranja.

A. Na odprto vprašanje "Kdo je "čefur"? sem dobil naslednje odgovore:

- 48,7 % anketirancev meni, da je to pripadnik nekdanjih jugoslovan-skih republik (južnjak, tisti iz Bosne, človek z Balkana, Bosanec, vsi iz nekdanje Jugoslavije razen Slovencev, južni frendi);
- 25,6 % anketiranih meni, da so "čefurji" tisti, ki se neprimerno obnašajo (mislijo na pretep, pljuvajo po cesti, nesramni so, nasilni, izsiljujejo denar, so agresivni, nekulturno se vedejo, niso olikani);
- 16,5 % anketirancev meni, da ima "čefur" slabe osebnostne značilnosti (smrdi, nor je, "reva" ko je sam in ni s skupino, ne zna se soočiti s svojimi problemi ..);

- 14,8 % anketirancev meni, da ima "čefur" poseben zunanji izgled (Yellow cab - čevlji, črtaste hlače, poseben imidž, bele nogavice, Big star, gobica - frizura, polizani lasje, briljantina...);
- 7,4 % anketirancev meni, da "čefur" misli, da je nekaj več. Prav toliko odstotkov jih meni, da "čefur" govori drugače (l-kanje, naglas, drugačen jezik).

B. Na odprto vprašanje "Kakšne so značilnosti pravih "čefurjev"?" sem dobil naslednje odgovore:

- 44,6 % anketirancev meni, da je značilnost "pravih čefurjev" zunanji videz (pričeska, oblačila, obutev);
- 55,5 % anketirancev meni, da je značilnost "pravih čefurjev" nasilno vedenje (radi se pretepajo, "težijo", delajo nered, zelo so agresivni, "težijo brez veze");
- 25,6 % anketirancev meni, da "pravega čefurja" spoznaš po jeziku (naglas, čuden jezik);
- 19,0 % anketirancev meni, da "pravi čefurji" mislijo, da so nekaj več (frajerji, pozerji);
- 16,5 % anketirancev meni, da se "pravi čefurji" neprimerno vedejo (so nesramni, se norčujejo,..);
- 9,1 % anketirancev meni, da se "pravi čefurji" družijo v skupine;
- 7,4 % anketirancev pravi, da poznajo tudi take "prave čefurje", ki so v redu;

C. Vprašanje "Komu je "čefur" podoben?" je od anketiranca zahtevalo, da z ocenami od 1 do 7 označi, komu je "čefur" najbolj podoben (pri tem ocena 1 pomeni "najmanj podoben", ocena 7 pa "najbolj podoben"):

Objekt primerjanja:	aritmetična sredina	standardni odklon
Slovcu	2,23	1,90
Bosancu	5,42	1,85
Nasilniku	4,53	2,05
Športniku	3,07	1,95
Srbu	4,66	2,02
Hrvat	4,77	1,90
Neslovcu	5,08	1,98
Ciganu	3,61	2,22
Italijanu	2,96	2,05
Narkomanu	2,74	2,11
"rejverju"	2,26	2,26
Samozavestnemu mladeniču	2,93	2,09

D. Pri vprašanju "Ali misliš, da beseda "čefur" pomeni nekaj dobrega ali nekaj slabega?" znaša povprečje vseh odgovorov 2,7 (na lestvici ocen od 1 - "najbolj dobro" do 7 - "najbolj slabo") s standardnim odklonom 1,8.

E. Vprašanje "Kako bi se počutil, če bi "čefur" ...?" je od anketiranca zahtevalo, da z ocenami od 1 do 7 označi svoje domnevno počutje v opisanih primerih (pri tem ocena 1 pomeni najboljše počutje, ocena 7 pa najslabše počutje):

Kako bi se počutil, če bi "čefur" ...:	aritmetična sredina	standardni odklon
- stanoval v sosednji ulici	2,91	1,10
- stanoval v isti ulici	3,08	1,26
- bil tvoj sošolec	2,92	1,04
- bi se poročil z nekom iz tvoje družine	3,41	1,24
- sedel s teboj v isti klopi	2,98	1,11
- bil tvoj prijatelj	2,61	1,26

4.2.1. Interpretacija rezultatov pilotskega anketiranja

OPIS ČEFURJA (ta interpretacija zajema odgovore na vprašanji A in B):

- Skoraj polovica anketirancev misli, da je "čefur" pripadnik nekdanjih jugoslovanskih republik, torej tisti, ki se je v Slovenijo priselil po drugi svetovni vojni. Zanimivo pri tem odgovoru je dejstvo, da je samo slaba polovica anketirancev odgovorila, da gre za priseljence oziroma imigrante iz bivših jugoslovanskih republik in da je bila "pripadnik bivših jugoslovanskih narodov" kategorija, ki je, vsaj pri prvem vprašanju, najbolj vidno zastopana. Druga ugotovitev izhaja iz dejstva, da ni nihče neposredno omenil, da je "čefur" tudi Makedonec, Albanec, Srb, Črnogorec ali Hrvat, pač pa so anketiranci največkrat odgovarjali, da "čefurja" predstavlja Bosanec oziroma vsi iz nekdanje Jugoslavije. Tako so, razen Bosancev, vsi ostali narodi zastopani le posredno. Presenetljivo pa je tudi dejstvo, da nihče ni omenil beguncev, čeprav vemo, da jih je v Sloveniji zaradi vojne prebivalo veliko število. Razlago za najpogostejši odgovor anketirancev, da je "čefur" Bosanec, lahko najdem v dejstvu, da smo Slovenci v preteklosti najpogosteje označevali "južnjake" kot Bosance.
- Slaba polovica anketirancev meni, da je značilnost "pravega čefurja" njegov imidž, ki ga sestavljajo pričeska, obleka in obutev. Tu se torej v

večji meri kot pri prvem vprašanju pokaže, da oznaka "čefur" predstavlja določeno mladinsko kulturo, ki se v največji meri dokazuje z imidžem. "Čefurji" imajo svojo vrstniško kulturo (kot npr. skinheadi, punksi) oziroma subkulturo. "Čefur" postane stigmatiziran oziroma prepoznaven po svojih oblačilih.

- Vendar pa tretjina anketirancev kot značilnost "pravih čefurjev" navede nasilno vedenje, kar kaže predvsem na dejstvo, da "čefurji" predstavljajo subkulturo. Lahko tudi rečemo, da "čefurji" predstavljajo telesno in akcijo poudarjajočo mladinsko sceno, za katero je značilno, da v njej sodelujejo mladi, ki se preizkušajo predvsem v agresivno-telesnih dejavnostih, izhajajo iz nižjih socialnih slojev, so dijaki poklicnih in strokovnih šol, ki zgodaj zapustijo šolo. Ti mladostniki se organizirajo v skupine, katerih lastnosti so trdno članstvo, močan občutek pripadnosti in postavljanje skupine v javnosti, na javnih mestih (Ule, Miheljak, str. 45).
- Četrtnina anketirancev misli, da se "čefur" neprimerno obnaša, kar zajema nasilno obnašanje na eni ter nekulturno vedenje na drugi strani. 16,53 % anketirancev pa meni, da ima "čefur" slabe osebnostne lastnosti. Najverjetnejša razlaga neprimernega obnašanja in slabih osebnostnih lastnosti "čefurjev" pravi, da so imigranti druge generacije v stiku z vrstniki-domačini srečajo z nasprotovanjem, izolacijo, negativnimi predsodki in stereotipi. Pogostokrat se težko znajdejo, iščejo modele vedenja in vključevanja v družbo na zmeden način, izmišljajoč si lastne obrazce vedenja (Trnovšek, str. 51).
- 7,44 % anketirancev meni, da "čefur" misli, da je nekaj več ter da govori drugače. To, da "čefur" misli, da je nekaj več, lahko pripišemo obrambnemu mehanizmu "čefurjev", saj so kot sekundarni imigranti pogosto stigmatizirani in zaradi kulturne drugačnosti in nesprejemanja okolja zapostavljeni in odrinjeni na sam rob družbe (Trnovšek, str. 101).
- Dejstvo, da četrtnina anketirancev meni, da pravega "čefurja" spoznaš po jeziku, lahko pomeni, da se pravi "čefurji" pogovarjajo v svojem matičnem jeziku, kar pomeni, da ohranjajo določene specifične lastnosti svoje, imigrantske kulture. Drugačen jezik, ki naj bi ga "čefurji" govorili pa lahko povežemo s predvidevanjem, da se v družinskem krogu največkrat pogovarjajo v njihovem jeziku ter da se podobno pogovarjajo tudi v družbi prijateljev, ki so največkrat tudi sekundarni imigranti.
- Pomemben podatek je tudi ta, da samo 7,44 % anketirancev meni, da

so tudi "pravi čefurji" v redu, kar lahko pomeni, da le majhen del anketirancev razmišlja, da so tudi "čefurji" lahko v redu.

USTREZNOST ODGOVOROV IZHODIŠČNIM HIPOTEZAM (glej 1. poglavje) - interpretacija vprašanja C

"Čefur" je od socialnih kategorij, ki sem jih uporabil pri anketnem vprašalniku, najbolj podoben Bosancu, saj se aritmetična sredina skoraj približa številki 5,5, medtem ko je najvišja možna izbira številka 7. Ta podatek ni presenetljiv, saj se že pri prvem vprašanju pokaže, da skoraj polovica anketirancev verjame, da "čefur" predstavlja pripadnika nekdanjih jugoslovanskih republik. Presenetljivo je, da je "čefur" zelo podoben tudi Neslovcu (5,08), ki drži drugo mesto po podobnosti, kar lahko kaže na precejšnje nerazumevanje pomena besede Neslovenec oziroma na predsodke. Dejstvo namreč je, da so Neslovenci vsi tisti, ki niso Slovenci. Takšnih pa je okoli pet milijard.

Šele na osmem mestu po podobnosti so Italijani (2,96). Anketiranci so pri prvem in drugem vprašanju anketnega vprašalnika odgovarjali, da "čefurja" prepoznajo predvsem po zunanjem izgledu (imidžu): temnejša polt, temni lasje, briljantina, široke hlače, frizura na gobico, medtem ko podobnost z Italijani, ki po mojem mnenju po videzu spominjajo na "čefurje", saj imajo tako temnejšo polt kot temne lase, ki se velikokrat natrejo z briljantino, ni bila opažena. Tako najverjetneje razliko predstavljajo oblačila.

"Čefur" ni preveč podoben športniku (3,07), tudi ni podoben samozavestnemu mladeniču (2,95), ne narkomanu (2,74). Predzadnje mesto zaseda podobnost z "rejverjem", to je s pripadnikom rave kulture, ki je močno navzoča v našem prostoru. Rave je mladinska kultura, ki je splošno priznana in priljubljena, medtem ko najverjetneje v njej ni prostora za subkulturo, ki jo predstavljajo "čefurji".

ALI ČEFUR POMENI NEKAJ DOBREGA ALI NEKAJ SLABEGA? (interpretacija vprašanja D)

Glede na aritmetično sredino, lahko rečemo, da izraz "čefur" ne pomeni nekaj dobrega in da pomeni prej nekaj slabega, ne pa najslabšega. Težko zaključim, da predstavlja žaljivko, res pa je, da se s tem, da te nekdo pokliče z oznako "čefur", ne moreš pohvaliti. "Čefur" pomeni nekaj slabega.

"ČEFUR" TUKAJ IN ZDAJ (interpretacija vprašanja E)

Anketirance bi najbolj motilo, če bi se "čefur" poročil z nekom iz njihove družine, pa še to jih ne bi motilo preveč, saj je aritmetična sredina

(3,41). Anketirancem bi bilo vseeno, če bi "čefur" stanoval v isti ulici (3,08), če bi bil "čefur" njihov sošolec (2,92), če bi "čefur" stanoval v sosednji ulici (2,91) oziroma, če bi "čefur" sedel z anketirancem v isti klopi (2,98). Najbolje pa bi se anketiranci počutili, če bi bil "čefur" njihov prijatelj. Glede na rezultate prejšnjih štirih vprašanj je ta rezultat presenečenje. Eden izmed vzrokov, zakaj so na zadnje vprašanje anketiranci odgovarjali tako, je v dejstvu, da živimo v družbi, kjer je ena od pomembnejših vrednot strpnost. Vsi enakopravni vsi drugačni! Drugi vzrok predstavlja ugotovitev, da se slovenski nacionalizem ne more meriti s tovrstnimi "dosežki" velikih evropskih narodov, saj nas je le peščica in "biti grd" do številčnih sosedov je tvegano in nespametno (Zadnikar, str. 2). Zato se raje potrudimo in živimo z njimi v slogi, kar kaže tudi podatek, da bi se anketiranci najbolje počutili, če bi bil "čefur" njihov prijatelj. Vendar pa ta rezultat kaže tudi na to, da "čefur", ki ga imaš za prijatelja, nudi varnost pred ... mogoče drugimi "čefurji".

5. Zaključek

Glede na rezultate anketnega vprašalnika lahko zaključim, da anketiranci "čefurja" vidijo kot pripadnika nekdanj jugoslovanskih narodov, ki ima svoj "imidž", svoj jezik ("naglasak") ter se vede nasilno. Ker oznaka "čefur" zajema zunanji videz, lahko sklepam, da gre predvsem za mlajše priseljence. Ker pa so se začeli se v Slovenijo preseljevati predvsem po drugi svetovni vojni oziroma natančneje po letu 1974, ko so se zaprla tržišča delovne sile v zahodni Evropi, lahko predvidevam, da "čefurje" predstavljajo predvsem sekundarni migranti, to so otroci priseljencev, ki so se v Slovenijo preselili po letu 1974. Rezultati anketnega vprašalnika se bistveno ne razlikujejo od opazovanja na terenu (opazovanja t.i. "čefurske scene"). V naslednjem odstavku bom poizkušal opisati scenarij nekaterih sekundarnih migrantov, ki jih sedaj imenujemo "čefurje".

Predvidevam, da se otroci priseljencev srečajo s problemi že takoj, ko zapustijo družinski krog, saj so njihovi starši revni v primerjavi z avtohtonimi prebivalci. Večkrat ne morejo prikriti nižjega socialnega in kulturnega položaja. Če doma govorijo svoj jezik, imajo zelo veliko težav tudi pri prilagajanju v šoli. Tako je "čefur" tudi zaradi drugačne izgovorjave ("naglasaka") stigmatiziran.

Zaradi nesprijemanja okolice, v kateri živijo "čefurji", iščejo le-ti podporo pri sebi enakih. Tako v okviru svojih prijateljev gradijo lastno podobo, način obnašanja in postajajo čedalje bolj jezni na cel svet in vse okrog sebe. Tvorijo vrstniške skupine. Ker se pogosto družijo, se v teh skupinah

razvije močna povezanost med člani skupine. Skupina varuje posameznike pred tistimi, ki niso v skupini. Mladostniki si čedalje več upajo. Potem ni več daleč do nasilja in ogrožanja okolja, v katerem živijo. Vse to povzroči še večje negodovanje in zavračanje okolice ter s tem povezano stigmatizacijo. Edina obramba, ki jo mladostniki, v našem primeru "čefurji", najdejo, je najverjetneje upor, kar pomeni še več nasilja in še več stigme. S tem si seveda skupina, ki ji mladostniki pripadajo, vedno več upa, vedno več je nasilja, pojavljati se začnejo simboli, ki kažejo znake pripadnosti skupini (oblačila, jezik, kretnje, mimika...). Ker se skupaj počutijo močne in čedalje bolj drzne, se začnejo kazati tudi zunaj svoje soseske, kar pomeni, da se pojavljajo predvsem tam, kjer je veliko ljudi. In kako se vedejo? Največkrat nasilno, postavljajo se in kažejo svojo pomembnost okolici. Tako jih opazi tudi širša okolica in mediji, kar nujno pomeni, da jih opaža širša javnost. Vendar pa sekundarni migranti nekdanje Jugoslavije v Sloveniji niso nujno "čefurji". V naslednjem odstavku bom poizkušal utemeljiti, zakaj oznaka "čefur" ne predstavlja vseh sekundarnih migrantov.

Mislim, da so "čefurji" predvsem tisti sekundarni migranti, ki to hočejo biti. Oblačijo se, kot se oblačijo "čefurji", obnašajo se, kot se obnašajo "čefurji". To jim prinaša določene ugodnosti. So vidni in s tem tudi pomembni. Pripadajo določeni vrstniški skupini. Tako se opredeljujejo. Lahko torej rečemo, da pripadajo subkulturi, ki se imenuje "čefurska subkultura".

V bližnji preteklosti je obstajalo že mnogo subkultur. In prav vse so bile poimenovane in stigmatizirane. Ne vidim razloga, da ne bi tako stigmatiziral tudi čefurje. Zato jih bom začel pisati brez navednic.

Če posameznik noče postati čefur, naj se tako ne oblači in ne obnaša nasilno. Pazi naj na "naglasak". Po rezultatih ankete ima nekdo le malo možnosti, da ga anketiranci označijo kot čefurja, če le ne bo povedal, da njegova rodbina izvira iz Bosne. V tem primeru ga bo gotovo opazila in označila skoraj polovica anketirancev. Vprašanje je le, ali ga bo označila kot Bosanca ali kot čefurja.

Glede na podatke, ki sem jih dobil v raziskovanju scene t.i. "čefurskih band" lahko zapišem, da bande obstajajo, toda v nekaterih predelih mesta le kot plod domišljije. Tako naj bi bilo tudi na Fužinah, za katere velika večina mojih znancev pravi, da tam prav gotovo obstajajo bande. Sam sem prišel do drugačnih zaključkov. V Fužinah ni band. Popolnoma drugačno sliko dobimo v Rakovi Jelši in Bežigradu, kjer bande so.

o Pomembno vprašanje, ki se kot pritiklina dotika čefurjev in njihovih

band, je nasilje. Zakaj so čefurji nasilni, bom poizkušal odgovoriti v naslednjem odstavku. Po mojem mnenju obstajata vsaj dva razloga:

A.) Medtem ko se mlajši člani Rakove Jelše tepejo predvsem zato, da bi dokazovali svojo pomembnost, da bi bili v očeh drugih vidni kot močni in neustrašni posamezniki, se bežigrajske bande pretepejo predvsem zaradi tako imenovanih "norih posameznikov", ki se hočejo tepsti. Najverjetneje pa gre v ozadju pretepev in nasilja pri obeh bandah predvsem za to, da jih opazijo tisti, ki so iz višje in starejše bande, v primeru Rakove Jelše in t.i. mafija, v primeru bežigrajske čefurske bande.

Tako je zastrašujoče dejstvo predvsem to, da mladostniki, člani čefurskih band, ki so stari od 15-19 let, dobro poznajo t.i. "črnogorsko, srbsko, albansko... mafijo", v katerih želijo nekateri izmed njih sodelovati in kar je za nekatere izmed njih tudi življenjski cilj. Vzrok je lahko neuspešnost v šoli, kar pomeni slabo plačano delovno mesto ali brezposelnost, slabe stanovanjske razmere, zaradi katerih so mladostniki najraje na ulici, v mestu. Kdo jim je lahko vzor? Komu naj ugajajo? Le kdo, razen "mafije", ti lahko ponudi dober zaslužek in s tem povezano pomembnost, če imaš dokončano le osnovno šolo? Zato možnost vključitve v kriminalne združbe predstavlja možnost lahkega in hitrega zaslužka. Toda, kako spoznati "mafijo"? Kako se ji približati? Kako nabrati čim več točk, da te sprejmejo?

Odgovor se glasi: "Čefurska banda"! V bandi si nabiraš izkušenj, naučiš se pretepati, govorice o tvoji moči in norosti se hitro širijo. Večji in bolj pomembni bandi ko pripadaš, več možnosti imaš, da te mafija opazi. Kaj sploh je mafija? So to govorice, ki krožijo? So to mediji, ki jo predstavljajo? Je to nujno potreben notranji sovražnik države? Mafija v očeh "čefurskih mladostnikov vrti svet". Ko bi le bili slabovidni!

B.) Kot drugi vzrok nasilnosti bom navedel besede I. Antiča, ki piše: "Malo je primerov, ko se bande mladih stepejo, ker se zares sovražijo, ker branijo teren in interese. Zdaj gredo v boj kot na izlet, se zaženejo po ulicah in se izživljajo nad vsem in nad vsakim, ker jih to zabava, sprošča. V teh trenutkih obstajajo zares, vse drugo so prividi, majhne vloge, v katerih so nezadovoljni ničeti, ki jih nihče ne opazi. Nasilje v tropu je razburljiva osmislitev. Ni orodje za cilj, ampak je cilj sam. Preteпам se, torej sem; oziroma, če nisem nasilen, nisem nič" (Antič, str.40). Vzrok najde avtor v tem, da mladostnik dokaj hitro ugotovi atraktivnost nasilja kot obliko uveljavljanja. "Srečuje ga povsod, kamor se ozre. Frustrirano opazuje, kako je mogoče zaslužiti kupe denarja s prerivanjem za žogo, gleda politike, ki brezobzirno uporabljajo vsa sredstva, da zadovoljijo svojo

oblastiželjnost, se ukvarjajo z izsiljevanjem, podkupovanjem in lažejo. Uči se pri mafijcih, ki obvladujejo trg z mamili, orožjem, prostitucijo in ki težave rešujejo s pištolo. Na uho mu pridejo zgodbe o managerjih, ki s spletkami agresivno osvajajo nove trge in še bolj agresivno branijo že osvojene. Tu sta seveda tudi Arni in Rambo, ki z brzostrelko s filmskega platna razlagata mladim generacijam, kako po moško dosežeš svoje. Tako tudi najbolj zabit mulec kmalu razume, kako prav je imel Sančo Pansa, ko je rekel, da več zaleže nenaden skok izza grmovja kakor prošnja dobrih ljudi" (Antič, str.40). Podobno je pred več kot sto leti zapisal Lev Tolstoj: "Sedim na hrbtu človeka, stiskam ga in silim da me nosi, vtem pa sebi in drugim dokazujem, kako zelo mi je žal reveža in da sem pripravljen za olajšanje njegove usode storiti vse - razen ene stvari seveda, da bi se spravil z njegovega hrbta".

5.1. Po koncu konec

Zelo kratek povzetek vsega, kar sem spoznal o "čefurjih" – po točkah:

1. Čefurji so vsi tisti sekundarni imigranti, ki to hočejo biti. Imajo svoj imidž, svoj način izražanja (jezik) in obnašanja, največkrat se družijo v skupine, v skupinah se tudi pokaže njihova nasilnost.
2. Čefurske bande so. Vprašanje je, zakaj se imenujejo bande. Ker jim tako rečejo mediji ali pa so se tako začele imenovati same. Bande, ki sem jih opazoval, izpolnjujejo pogoje, po katerih lahko zaključim, da bande so.
3. Nekatere bande se ukvarjajo s kriminalnimi dejavnostmi, spet druge, te naj bi bile po mojem mnenju mlajše, pa se le pretepajo in "težijo".
4. Čefurji so del sekundarnih migrantov. Prav tako kot vsi sekundarni migranti imajo neko svojo kulturo. Vendar pa čefurji predstavljajo subkulturo, ki se kaže predvsem v nasilju, posebnem oblačenju (imidžu) in postavljanju. Poleg tega imajo tudi svojo glasbo, družijo se v skupine, bande. Tako predstavljajo določeno vrstniško sceno.
5. Čefurji, člani band, si želijo biti organizirani. Želijo biti podobni mafiji. Želijo biti pomembni. Najverjetneje je treba vzrok iskati v šolski neuspešnosti in v slabem finančnem stanju družin sekundarnih emigrantov.
6. Anketiranci spoznajo čefurje po tem, da so Bosanci oziroma pripadniki nekdanjih jugoslovanskih republik, spoznajo jih po njihovem imidžu, govoric, po obnašanju. Tretjina anketirancev misli, da so čefurji nasilni, da "težijo", vendar pa na koncu vseeno odgovorijo, da bi jim bilo skoraj prav, če je čefur njihov prijatelj, kar pomeni, da jim je to bolj

všeč kot to, da čefur živi v sosednji ulici, da je čefur njihov sošolec. To lahko pomeni, da je dobro imeti čefurja za prijatelja, saj te lahko varuje.

7. Anketiranci so z veseljem reševali anketne vprašalnike. Nekateri dijaki so mi vprašalnike kar trgali iz rok. Rekli so: "Hvala Bogu, da se je vsaj nekdo spomnil in se začel ukvarjati s temi čefurji." To so rekli in reševali takrat, ko so imeli čas.

6. Literatura

Antič, I. (1998), Glava in žoga. V: *Sobotna priloga Dela*, 4.7. 1998.

Dekleva, B. (1995), Pogledi na nasilje in ustrahovanje med vrstniki. V: *Strokovni teksti z okrogle mize komisije za otrokove pravice pri Zvezi prijateljev mladine slovenije, na temo "Otroci - vrstniki - nasilje"*. Zbornik: *Brez nasilja za prijateljstvo*. Ljubljana, Zveza prijateljev mladine Slovenije.

Dekleva, B. (1996), Nasilje med vrstniki v šoli in v zvezi s šolo. V: Šelih, A.: *Otrokove pravice, šolska pravila in nasilje v šoli*. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Elmer, N. in Reicher, S.. (1995), *Adolescence and delinquency, the collective management of reputation*. Oxford, Blackwell.

Globočnik, M. (1996), *Nasilniško obnašanje mladih*. Magistrska naloga. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.

Heitmeyer, W. (1996): Sproščeno nasilje. *Iskanja*, šte. 15, str. 175-185.

Lesar, S. (1998), *Kdo je "čefur"?* Diplomsko delo. Ljubljana, Pedagoška fakulteta v Ljubljani.

Marsh, P, Rosser, E., Harre, R. (1987), *The rules of disorder*. London, Routledge and Kegan Paul.

Patrick, J. (1973), *A Glasgow gang observed*. London, Eyre Methuen.

Pavlovič, Z. (1995), Uvod. V: *Strokovni teksti z okrogle mize komisije za otrokove pravice pri Zvezi prijateljev mladine slovenije, na temo "Otroci - vrstniki - nasilje"*. Zbornik: *brez nasilja za prijateljstvo*. Ljubljana, Zveza prijateljev mladine.

Tomori, M. (1993), Nasilno vedenje otrok in mladostnikov. *Otrok in družina*, šte.12, str 7,8.

Tomori, M. (1994), Nasilno vedenje otrok in mladostnikov. *Otrok in družina*, šte. 1, str 8,9.

Trnovšek, B. (1996), *Odklonskost migrantov*. Magistrska naloga. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede.

Ule, M. (1994), *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.

Ule, M. in Mihelj, V. (1995), *Pri(e)hodnost mladine*. Ljubljana, DZS, Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad republike Slovenije za mladino.

Zorc, D. (1996), *Nasilje - socialna bolezen*, Iskanja, šte. 15, str. 171-175.

Osebjja v stanovanjskih skupinah²

Paraprofessional staff in group homes

Barbara Bizjan

Pouzetek

Barbara Bizjan,
dipl. soc. ped.,
Fagotni stroki
Predstoj.
Dvorni trg 6,
6201 Preddvor

V primerjavi s vzgojnim zavodom ponuja stanovanjska skupina možnosti vzgojnega delovanja in vplivanja, ki so pogosto ustreznjše od oblik vzgojnega dela v zavodu. V življenje in delo nekaterih slovenskih stanovanjskih skupin se vključujejo tudi paraprofessionalno osebjje - študenti in študentke različnih humanističnih usmeritev, ki v skupini preizkušajo naslednje naloge: organiziranje različnih animacijskih dejavnosti, družabništvo s stanovalci in stanovalkami, pomoč pri učenju ter nadomeščanje nočnega vzgojitelja/vzgojiteljice. Vloga, ki jih sprejme paraprofessionalno osebjje, se vedno intenzivno povezujejo predvsem s stanovalci in stanovalkami. Predvidevala sem, da je vloga paraprofessionalnega osebjja v skupini konfliktna, saj se mo-

² Članek je povzetek strokovnoizvedenjskega diplomirane št. dela, ki je nastalo pod mentorstvom prof. dr. Bizjan Deklene.

Vloga paraprofesionalnega osebja v stanovanjskih skupinah²

Paraprofessional staff in group homes

Barbara Bizjan

Povzetek

Barbara Bizjan,
dipl. soc. ped.,
Vzgojni zavod
Preddvor,
Dvorski trg 6,
4205 Preddvor.

V primerjavi z vzgojnim zavodom ponuja stanovanjska skupina možnosti vzgojnega delovanja in vplivanja, ki so pogosto ustrežnejše od oblik vzgojnega dela v zavodu. V življenje in delo nekaterih slovenskih stanovanjskih skupin se vključuje tudi paraprofesionalno osebje - študenti in študentke različnih humanističnih usmeritev, ki v skupini prevzemajo naslednje naloge: organiziranje različnih animacijskih dejavnosti, družabništvo s stanovalci in stanovalkami, pomoč pri učenju ter nadomeščanje nočnega vzgojitelja/vzgojiteljice. Vloge, ki jih sprejme paraprofesionalno osebje, se vedno intenzivno povezujejo predvsem s stanovalci in stanovalkami. Predvidevala sem, da je vloga paraprofesionalnega osebja v skupini konfliktna, saj se mo-

² Članek je povzetek enako naslovljenega diplomskega dela, ki je nastalo pod mentorstvom prof. dr. Bojana Dekleve.

ra pogosto odločati med različnimi pričakovanji s strani profesionalnega osebja, stanovalcev in stanovalk ter z lastnimi pričakovanji, vendar pa sem v deskriptivni raziskavi z uporabo kvalitativne analize ugotovila, da doživlja svojo vlogo kot konfliktno le paraprofesionalno osebje samo. Stanovalci in stanovalke ter profesionalno osebje ne doživljajo vlog in odnosov, ki jih vzpostavijo s paraprofesionalnim osebjem, kot problematičnih. Za delovanje paraprofesionalnega osebja v skupini je zelo pomembno, da profesionalno osebje ve za te konflikte, saj lahko z ustreznim odzivanjem in jasnimi pričakovanji do paraprofesionalnega osebja to konfliktnost v njihovi vlogi zmanjša.

Ključne besede: stanovanjske skupine, vzgojno delo, paraprofesionalno osebje

Abstract

Compared to residential care homes, group homes often offer much more suitable educational activities and influences. Life and work of certain Slovenian group homes associations include paraprofessional staff members - students of various humanistic disciplines who take on the following roles within the group: organising various animating activities, socialising with the children and youngsters, assisting with teaching and deputising for the night tutor. These roles are nevertheless associated with very intensive relationships between the paraprofessional and the youngsters. The author has anticipated the potential for conflict in these roles within a group. The paraprofessional must often choose between the differing expectations placed on him/her by the professional personnel, the interns and also by him or herself. However, through her descriptive research using qualitative analysis, the author has ascertained that the experiencing of this role conflict is limited to the paraprofessional. To ensure the effectiveness within a group of the paraprofessional it is essential that the professional is aware of the existence of this conflict. The professional can then use appropriate reactions and clear expectations to minimalise the conflict in their respective roles.

Key words: housing groups, care work, paraprofessional staff

1. Stanovanjske skupine

Stanovanjsko skupino lahko opredelimo kot malo skupino, v kateri biva od 5 do 8 otrok ali mladostnikov/mladostnic skupaj z dvema ali več vzgojitelji/cami in/ali še nekaterimi odraslimi osebami, ki zagotavljajo 24-urno navzočnost v skupini, da bi otrokom in mladostnikom/mladostnicam omogočili čim bolj normalen razvoj v zdrave, zrele in odgovorne odrasle osebnosti.

Stanovanjska skupina je lahko locirana v prostorih matičnega zavoda ali zunaj njega, navadno pa v večjih in bolj razvitih mestnih naseljih, kjer je možnost socialnih stikov z okolico večja in so možnosti za vključevanje v različne oblike družabnega, kulturnega in izobraževalnega življenja otrok in mladostnikov/mladostnic večje.

Večina stanovanjskih skupin v Sloveniji je bila ustanovljena kot dopolnilna oblika dela vzgojnih zavodov. Med seboj se razlikujejo po tipu organiziranosti, problematiki stanovalcev in stanovalk, lokaciji in funkcionalni opremljenosti prostorov, številu in kadrovski zasedbi zaposlenih in sodelujočih v skupini, vendar pa lahko najdemo tudi določene skupne značilnosti, ki jih je strnil Imperl (1988, s. 112):

- življenje v majhnih skupinah,
- ekonomsko-organizacijska in vzgojna samostojnost,
- upravljanje in družbeni nadzor,
- nov odnos z okoljem,
- vloga odraslih ni več vezana na klasično shemo, ki jo določa institucija,
- nova strokovna vloga vzgojitelja.

1.1. Načela organiziranosti stanovanjske skupine

Stanovanjska skupina je organizirana po načelih (Skalar, 1995, s. 40):

- družinskega modela,
- samoregulacije,
- vključenosti v socialno okolje,
- dislociranosti od matičnega zavoda tam, kjer je stanovanjska skupina dopolnilna oblika zavoda,
- koedukacije,
- razlikovanja in individualizacije,
- normalizacije.

- *Načelo organiziranosti stanovanjske skupine po družinskem modelu*
Stanovanjsko skupino vodi vzgojiteljski par ali tudi več vzgojiteljev in vzgojiteljic, tako da se v vzgojnem procesu otroci in mladostniki/mladostnice lahko istovetijo tako z ženskim kot moškim likom. Vzgojitelji in vzgojiteljice zagotavljajo otrokom in mladostnikom določeno varnost, zaščito, sprejemanje in razumevanje, neodvisno od ustreznega ali neustreznega vedenja otrok in mladostnikov/mladostnic. V stanovanjski skupini veljajo pravila (ta nastanejo z medsebojnim dogovarjanjem otrok in mladostnikov/mladostnic ter vzgojiteljev in vzgojiteljic), ki jih je treba (obojestransko) spoštovati. Stanovanjska skupina ne zaposluje servisnega in pomožnega osebja, za ustrezno urejenost prostorov skrbijo stanovalci in stanovalke sami ob pomoči vzgojiteljic in vzgojiteljev, sami pa poskrbijo tudi za osebno higieno in urejenost ter prehrano. V skupino se lahko vključujejo otroci in mladostniki obeh spolov in različnih starosti.
- *Načelo samoregulacije*
Otroci in mladostniki/mladostnice sami poskrbijo za lastno urejenost, osebno higieno, urejenost osebnih predmetov, prehrano ter red v vseh prostorih (z izjemo vzgojiteljske sobe) stanovanjske skupine. So soustvarjalci/soustvarjalke pravil, zato imajo tudi pravico do dopolnjevanja in spreminjanja le - teh, vendar se za to odloči in dogovori cela skupina. Za kršenje pravil skupine so dogovorjene sankcije.
- *Načelo vključenosti v socialno okolje*
Stanovanjska skupina praviloma živi v mestnem okolju, kjer imajo otroci in mladostniki/mladostnice možnost, da nemoteno vzpostavljajo stike z vrstniki v soseščini in okolico nasploh.
- *Načelo dislociranosti od matičnega zavoda, kadar je stanovanjska skupina dopolnilna oblika zavoda*
Stanovanjska skupina mora biti od oddaljena matičnega zavoda toliko, da se vplivi zavoda ne morejo širiti vanjo.
- *Načelo koedukacije*
V stanovanjsko skupino so vključeni otroci in mladostniki/mladostnice obeh spolov in različnih starosti, saj je heterogenost skupine nekaj naravnega, običajnega v našem socialnem okolju in prispeva k oblikovanju ustrezne socialne klime med mladimi.
- *Načelo raznolikosti in individualizacije*
Zaradi različnih osebnostnih lastnosti in sposobnosti otrok in mladostnikov, njihove specifične "zgodovine" iz družinskega okolja, je potreb-

no za vsakega posameznika in posameznico izoblikovati ustrezen individualni vzgojni program in mu tudi slediti.

• *Načelo normalizacije*

Načelo sledi temu, da bi bilo življenje mladih, ki živijo v stanovanjski skupini, kolikor je le mogoče podobno življenju otrok in mladostnikov/mladostnic, ki niso vključeni v stanovanjsko skupino. Stanovanjska skupina z vsemi temi načeli ter načelom majhnosti zmanjšuje možnost za podtalno delovanje in oblikovanje subkulture v skupini, manjša je možnost stigmatizacije otrok in mladostnikov, saj jim takšna oblika bivanja omogoča normalne življenjske razmere, spodbuja pa njihovo samostojnost in prevzemanje odgovornosti za lastno vedenje.

1.2. Prednosti in slabosti stanovanjske skupine v primerjavi z vzgojnim zavodom

PREDNOSTI, ki jih stanovanjska skupina nudi STANOVALCEM IN STANOVALKAM:

1. Ker je skupina majhna, je hišni red lahko bolj ohlapen, možna so odstopanja od železnega repertoarja in prilagajanja posameznikom/posameznicam, skupina lahko zagotavlja večjo mero individualnosti.
2. Skupina se povezuje z ožjim in s širšim socialnim okoljem, tako da imajo otroci in mladostniki/mladostnice več možnosti za ustrezno socialno učenje in tudi več pozitivnih identifikacijskih likov.
3. V skupini do osem otrok in mladostnikov/mladostnic je večja možnost zadovoljevanja potrebe po zasebnosti, vsak ima možnost, da se umačne, kadar to potrebuje.

PREDNOSTI, ki jih stanovanjska skupina ponuja VZGOJITELJEM IN VZGOJITELJICAM:

1. Večja samostojnost pri delu, manjša odvisnost od matične ustanove.
2. Problemi se v skupini rešujejo hitreje, ni prelaganja odgovornosti na druge osebe.
3. Nasprotovanje avtoriteti vzgojitelja/vzgojiteljice je v stanovanjski skupini veliko manjše, saj je večina potreb mladih stanovalcev in stanovalk opažena, hitreje opazna pa so tudi občasna subkulturna delovanja, ki so manj intenzivna kot v zavodu in jih je lažje odpraviti.

SLABOSTI, kot jih doživljajo VZGOJITELJI IN VZGOJITELJICE v stanovanjski skupini:

1. Svojega vedenja, ustreznosti ali neustreznosti reagiranja, ne morejo

- primerjati s sodelavci/sodelavkami neposredno v določeni situaciji ali takoj po njej, saj večino časa delajo samostojno.
2. Manj časa imajo za organiziranje in izvajanje prostočasnih dejavnosti, saj je treba organizirati celotno dogajanje v skupini (od nakupov, popravil, vzgojnega dela in učne pomoči, spremljanja finančnega stanja,...).
 3. Preobremenjenost z gospodinjstvom in organizacijskim delom na račun dela s posameznikom/posameznico in celotno skupino.
 4. Dvojna vloga: vloga prijatelja, osebe, ki je stanovalcem/stanovalkam zelo blizu, se izmenjuje z vlogo, ki postavlja določena pravila in omejitve.

SLABOSTI, ki jih stanovanjska skupina prinaša STANOVALCEM IN STANOVALKAM:

1. Stanovanjska skupina je organizirana po družinskem modelu, vendar ne more zagotoviti ustreznega nadomestila za urejeno družinsko okolje.
2. Prostovoljna udeležba v skupini je v praksi pogosto manj slaba možnost med ostalimi možnostmi življenja mladostnikov ali mladostnic.
3. Življenjska resničnost po odpustu iz skupine je pogosto bolj kruta in skopa z ugodnostmi, ki jih je prej zagotavljala skupina.

1.3. Vloga paraprofesionalnega osebja v stanovanjski skupini

Stanovanjska skupina ponuja v primerjavi z vzgojnim zavodom drugačne možnosti vzgojnega delovanja in vplivanja, ki so pogosto ustrežnejše (takšen je tudi njihov namen) od oblik vzgojnega dela v zavodu. Profesionalno osebje stanovanjske skupine sodeluje po svoji dolžnosti s starši mladih, šolami, centri za socialno delo, različnimi zdravstvenimi službami, policijo in sodiščem, vendar pa se pogosto odloča tudi za sodelovanje z osebami, ki z življenjem in delom stanovanjske skupine nimajo neposredno nobene povezave, nikakršnega odnosa. Tudi Okvirni vzgojni program za delo v vzgojnih zavodih, stanovanjskih skupinah, mladinskih domovih in prevzgojnem domu predvideva, da lahko stanovanjska skupina "razen strokovnih delavcev zaposluje tudi prostovoljne delavce" (Skalar, 1995, s. 40). Te osebe se prostovoljno (beri: proste volje, brez prisile) odločajo za neko obliko sodelovanja s stanovalci in stanovalkami ter profesionalnim osebjem stanovanjske skupine, da bi zadostili različnim interpsihičnim in intrapsihičnim motivom.

1.5.1. Paraprofesionalno osebje v stanovanjski skupini

V tem prispevku pišem o vlogi oseb, ki poleg vzgojiteljev in vzgojiteljic sodelujejo v nekaterih naših stanovanjskih skupinah. Te osebe niso redno zaposlene, saj so pogosto še študenti in študentke, v skupino prihajajo občasno, po dogovoru s stanovalci/stanovalkami in z vzgojitelji/vzgojiteljicami in izvajajo različne dejavnosti. Dopolnjujejo delo profesionalnega osebja, pogosto so to tudi dejavnosti, ki jih ti mladi obvladajo bolje od redno zaposlenega osebja. Poleg teh oseb pa v nekaterih skupinah živi tudi oseba, ki izpolnjuje vse zgornje pogoje, poskrbeti pa mora tudi, da se stanovalci in stanovalkе pravočasno odpravijo k počitku in da noč mine mirno. Tako nadomesti vzgojitelja/vzgojiteljico, ki bi bil/a v skupini prisoten/prisotna v nočnem času.

Izraz paraprofesionalno osebje se mi je zdel vsebinsko bolj ustrezen od izrazov začasno, neformalno, dodatno ali celo pomožno osebje v stanovanjski skupini in tudi od izrazov zunanji sodelavci/sodelavke ter prostovoljci in prostovoljke, saj predvideva vse specifične lastnosti že naštetih izrazov. Slovar slovenskega knjižnega jezika (Slovar ..., 1995, str. 817) opredeli besedo "PARA" kot predpono v sestavljenkah za izražanje približnosti, podobnosti, tako lahko izraz paraprofesionalno osebje zajame vse že našete značilnosti teh oseb, ki se poleg profesionalnega osebja (vzgojiteljev in vzgojiteljic) zadržujejo v stanovanjski skupini in opravljajo vlogo, ki je na nek način podobna vlogi profesionalnega osebja.

Paraprofesionalno osebje večinoma tvorijo študenti in študentke različnih fakultet, med njimi je več tistih, ki študirajo na "socialno" usmerjenih fakultetah. Z delom v stanovanjski skupini pridobijo številne strokovne izkušnje, preverijo svoje znanje, sposobnosti dela s skupino, preizkusijo se kot vodje, moderatorji/moderatorke različnih dejavnosti, zadovoljijo osebnim potrebam po druženju z mladimi "problematičnimi" ljudmi, potrebo po nudenju pomoči itd. Prek novih, neznanih situacij širijo svoje socialno dožemanje, spreminjajo stališča in od organizacije, v kateri delujejo, pričakujejo, da se bo pričela spreminjati, prilagajati tudi njim, ki začnejo skupaj s svojimi novimi izkušnjami postopoma postavljati tudi nove pogoje, pod katerimi so pripravljene sodelovati (Pavlovič, 1983, s. 78).

Preden paraprofesionalno osebje prične z opravljanjem svoje vloge v skupini, jih profesionalno osebje seznanja z delovanjem skupine, z njenimi pravili, obveznostmi, dolžnostmi in s pravicami mladih stanovalcev in stanovalk, z upravo oziroma matičnim zavodom pa uredijo tudi vse formalnosti (podpis pogodbe o sodelovanju). Profesionalno osebje ves čas spremlja in občasno tudi usmerja delo paraprofesionalnega osebja v sku-

pini ter mu nudi strokovno pomoč in podporo. Pogoj za uspešno sodelovanje je način komuniciranja, ki omogoča stalno spremljanje dogajanja in odnosov v skupini.

Paraprofesionalno osebje potrebuje za uspešno delo s stanovalci in stanovalkami določena znanja in izkušnje:

- samostojne ocene položaja, v katerem so se znašli,
- objektivnega analiziranja različnih procesov na superviziji,
- poznavanja transfernih pojavov,
- osnovna znanja o skupinski dinamiki.

Zavedati pa se mora tudi tega, da z vlogo, ki jo ima v skupini, vstopa v zelo zapletene odnose.

Potrebna znanja in izkušnje lahko te osebe pridobijo v izobraževanjih pred začetkom opravljanja dela v stanovanjski skupini, pri študiju in pri neposrednem delu z mladimi v skupini.

Paraprofesionalno osebje v stanovanjski skupini pomembno dopolnjuje vzgojno delo. Poleg stalnih dveh likov - moškega vzgojitelja in ženske vzgojiteljice (ne glede na njihovo število), ki vzgajata in prevzgajata s svojo osebnostjo in na svoj lasten način, se vzgojnih nalog posredno loteva tudi paraprofesionalno osebje, ki v skupini sodeluje, in s tem tudi zmanjšuje neposredni pritisk redno zaposlenega osebja. Vloga paraprofesionalnega osebja v stanovanjski skupini je zelo pomembna, delo zahteva določeno resnost, stalnost in odgovornost, zato ima pomembno vlogo osebnost človeka, ki se za to delo odloči. Kljub mladosti in manjšemu številu izkušenj, mora paraprofesionalno osebje vedeti, kaj je v skupini dovoljeno in kaj ne, sposobno mora biti za sprejemanje nekaterih odločitev in prilagajanje v nepričakovanih življenjskih situacijah skupine.

Pridobivanje paraprofesionalnega osebja za delo v stanovanjski skupini navadno poteka ob pomoči:

- nevladnih organizacij,
- šol in fakultet,
- javnih medijev,
- osebnih stikov profesionalnega osebja ter
- že aktivnega paraprofesionalnega osebja v skupini.

1.3.2. Vloga paraprofesionalnega osebja v stanovanjski skupini

Vlogo paraprofesionalnega osebja v stanovanjski skupini določa zelo nejasno in široko koncept stanovanjske skupine.

Ločimo lahko 3 različne oblike sodelovanja:

1. oseba, ki v skupini biva,
2. osebe, ki v skupino prihajajo občasno in sicer:
 - a) ko organizirajo ter usmerjajo različne dejavnosti za stanovalce in stanovalke,
 - b) ko mladim pomagajo pri učenju, se z njimi pogovarjajo o njihovih problemih ter jim pri tem svetujejo.

K 1) Oseba, ki v skupini biva, na nek način opravlja naloge nočnega vzgojitelja/vzgojiteljice. V skupini je navzoča v nočnem času in poskrbi, da stanovalci in stanovalke pravočasno ležejo k počitku, da niso preglašni, da se ustrezno vedejo, da ne kršijo pravil skupine ali ogrožajo lastne varnosti in varnosti drugih oseb, njihova naloga pa je tudi, da ob morebitnih nesrečah, poškodbah in bolezenskih stanjih mladih ustrezno ukrepajo. Za stanovalce in stanovalke to pomeni, da sta določen nadzor in tudi varnost še vedno zagotovljena, čeprav v skupini ni navzoče profesionalno osebje, prav tako pa je možnost, da bi mladi zlorabili njihovo odsotnost veliko manjša in tudi manj zanimiva ter izzivalna.

K 2a) Osebe, ki stanovalcem in stanovalkam ter hkrati sebi organizirajo različne dejavnosti, ki so v interesu vseh, poskrbijo, da mladi koristno in tudi poučno preživijo svoj prosti čas, pri tem pa se lahko zabavajo, sprostijo, pridobijo nove izkušnje v njim že znanih ali novih položajih in širijo svojo socialno mrežo. Te osebe lahko izvajajo določen, vnaprej načrtovan program, dejavnosti neke zunanje organizacije, skupine ali društva, program pa običajno poteka zunaj prostorov skupine (tabori, delavnice) ali pa so to dejavnosti, ki jih oblikujejo spontano, glede na želje in potrebe stanovalcev, stanovalk, strokovnega osebja in tudi glede na lastne motive.

K 2b) Osebe, ki stanovalcem in stanovalkam pomagajo pri učenju, prevzamejo vlogo inštruktorjev/inštruktoric in hkrati tudi zaupnih svetovalcev in svetovalk, ki pokažejo razumevanje tudi za različne probleme mladih. Vlogi oseb, ki v skupino prihajajo zaradi učne pomoči ali skupnih dejavnosti, načrtovanih v okviru skupine, se pogosto dopolnjujeta, med eno in drugo pogosto ni jasne meje, ni ju možno strogo ločiti in razmejiti, medtem ko je vloga osebe, ki v skupini biva, bolj opredeljena. Njeno opredeljenost določa prav sobivanje z mladimi stanovalci in stanovalkami. Oseba, ki biva v skupini, se srečuje s situacijami, ki so ostalim (profesionalnemu osebju in osebam, ki v skupini sodelujejo občasno) neznane, celo povsem tuje. Gre za stalno navzočnost, neprenehno srečevanje, skupno gospodinjstvo (priprava hrane, pranje perila, urejanje prostorov, gle-

danje TV,...), odnose in probleme, ki pri tem nastanejo, ter njihovo razreševanje.

Vlogo paraprofesionalnega osebja lahko razumemo tudi kot obliko nudenja osebne

pomoči stanovalcem in stanovalkam (Stritih, 1985, s. 7). Osebno pomoč tvorijo vsa dejanja paraprofesionalnega osebja, ki vplivajo na psihološko doživljanje stanovalcev in stanovalk. To so dejanja, ki omogočajo, da je življenje mladih znotraj stanovanjske skupine boljše, ustrežnejše, prijetnejše, pa tudi vsa dejanja, ki pripomorejo k reševanju problemov mladih (med drugim tudi učna uspešnost, ustrezni socialni stiki z okolico, izboljšanje komunikacije med stanovalci in stanovalkami itd.) oziroma k uresničevanju individualnega vzgojnega načrta. Večina stanovalcev in stanovalk ima primanjkljaj na področju socializacije, pri čemer ima paraprofesionalno osebje možnost, da skupaj z mladimi ta primanjkljaj nadoknadi oziroma zmanjša. Oblike tovrstne podpore so učna pomoč, skupna izbira in obiskovanje kulturnih prireditev, koncertov, filmskih predstav, plesov, skupno preživljanje praznikov in druge oblike neformalnega druženja.

1.3.3. Odnosi med paraprofesionalnim osebjem in stanovalci/stanovalkami

Sodelovanje med paraprofesionalnim osebjem, stanovalci in stanovalkami se prične s prvim, površnim osebnim stikom med njimi, z odnosom "umetnega prijatelja" (prav tam, s. 11), ki prihaja v skupino ter se s stanovalci in stanovalkami sproščeno pogovarja o različnih temah, ki so zanimive za obe strani. S postopnim razvojem zaupanja na strani stanovalcev in stanovalk, katerih pogosta izkušnja iz preteklosti je, da so bili iz različnih razlogov zavrženi, se z mnogimi preverjanji in umiki oblikujejo med stanovalci/stanovalkami in paraprofesionalnim osebjem odnosi, ki so podobni prijateljskim.

Razlika med običajnimi prijateljskimi odnosi in odnosi, ki se vzpostavijo med stanovalci/stanovalkami in paraprofesionalnim osebjem je, da ima paraprofesionalno osebje v ozadju ustanovo, ki postavlja določena pravila, ki jih ščitijo pred morebitnimi prehudimi pritiski, potrebami in željami stanovalcev in stanovalk in ki od njih zahtevajo določeno razdaljo. Med mladimi se z oblikovanjem zaupanja do paraprofesionalnega osebja ta razdalja zmanjša, od paraprofesionalnega osebja pa je odvisno, kolikšno mero distanciranosti bo v odnosu ohranilo. Kadar je razdalja prevelika, zoži, osiromaši odnose in zmanjša možnost pozitivnega vplivanja na mlade.

Odnosi, ki jih oblikujejo stanovalci in stanovalke, so sproščeni, neformalni, kar ne pomeni, da so plitvi, površinski. Pogosto (kljub potrebi po razdalji) ustvarijo "prave" prijateljske stike in drug drugemu postanejo pomemben člen v določenem življenjskem obdobju.

Mladi doživljajo paraprofesionalno osebje kot starejše vrstnike in vrstnice, prijatelje in prijateljice, zaupnike in zaupnice, ki jim znajo prisluhniti, jih razumeti in jim tudi svetovati, kot bi šlo za njih same ter jim pomagajo pri oblikovanju in vzpostavljanju odnosov z okoljem (družina, vrstniki/vrstnice, partnerstva). Stanovalci in stanovalke iz njih pravzaprav ustvarijo neko avtoriteto, ki je drugačna od avtoritete profesionalnega osebja. "Spodbude, ki je ne spremlja pridiga, ne odklanjajo" (Pavlović. 1985, s. 341). Paraprofesionalno osebje lažje razume težave tega obdobja, saj se je večina še do pred kratkim sama soočala s podobnimi problemi, tako da je identifikacija z mladimi lahko zelo močna.

"Prostovoljec ne oporeka vrednotam, ki usmerjajo mladostnika tudi z drugih koncev (šola, delo), in ne ustvarja zmede, obenem pa sprejema tudi tiste protislovne težnje mladostnika, ki starše in pedagoge tako hitro spravijo v slabo voljo in v bojazen, da bo nekaj šlo po zlu" (prav tam, s. 342).

Sproščenost in neformalnost v odnosih je pogosto posledica manjših starostnih razlik med njimi, podobnih pogledov na življenje, podobnega načina oblačenja, sledenja isti ali podobni kulturi in/ali subkulturi mladim, pa tudi podobnih konfliktnih situacij in problemov odraščanja. Odnosi, ki jih oblikuje paraprofesionalno osebje s stanovalci in stanovalkami, dajejo velike možnosti za medsebojno vplivanje in pozitivno delovanje ter so tako tudi dopolnilo k vzgojnemu delu profesionalnega osebja. Problematični so lahko le odnosi, v katerih bi paraprofesionalno osebje sprejelo in prevzelo neustrezno vedenje mladim in tako še povečalo probleme mladostnikov in mladostnic v stanovanjski skupini.

1.5.4. Prednosti paraprofesionalnega osebja pred profesionalnim osebjem

Prednosti paraprofesionalnega osebja so:

1. s stanovalci in stanovalkami se lažje istovetijo in tako lažje razumejo njihove težave;
2. mladim ne predstavljajo neke odrasle avtoritete, saj jim pravila in omejitve postavljajo le občasno;
3. mladi jih pogosto poskušajo posnemati, se z njimi identificirati, doživljajo jih kot starejše vzornike in vzornice;

4. v primerjavi s profesionalnim osebjem lahko govorimo o odnosu enakosti med paraprofesionalnim osebjem in stanovalci/stanovalkami.

“V razmerju do realnih instanc je prostovoljec nerealna, izmišljena, v svetu stvarnih vlog in dejanski socialni mreži neobstoječa projekcija želje. Mladostniki se zavedajo, da lahko v realnem prostoru vzgojitelj/vzgojiteljica posreduje učinkoviteje kot paraprofesionalno osebe (intervencije v šoli, sodelovanje s starši). Nobeden izmed realnih subjektov pa ni dovolj kot “posoda”, ki bi sprejela in prenesla močno konfliktno vsebino mladostnikovega razvoja (prav tam).

2. Namen in metodologija raziskave

2.1. Opredelitev problema

V stanovanjskih skupinah sodeluje poleg profesionalnega osebja, t.j. vzgojiteljev in vzgojiteljic, tudi paraprofesionalno osebje, ki v skupini prevzame različne vloge.

Oblikovala sem naslednja raziskovalna vprašanja:

1. Kakšne vloge ima paraprofesionalno osebje v stanovanjski skupini, kdo in zakaj se odloča za to delo, kako pride v skupino, s kakšnimi problemi se ob izvajanju svoje vloge srečuje, kaj mu ta vloga prinaša?
2. Menim, da je vloga paraprofesionalnega osebja konfliktna, saj se pri svojem delu srečuje z različnimi pričakovanji in pogledi, zato lahko govorimo o konfliktu različnih vlog in konfliktu v vlogi (nesoglasje in različna pričakovanja glede “opravljanja” vloge) paraprofesionalnega osebja. Zanimalo me je tudi, kako svojo vlogo doživljajo paraprofesionalno osebje samo, stanovalci in stanovalke ter profesionalno osebje stanovanjske skupine.

2.1. Metodologija

Izvedla sem deskriptivno raziskavo z uporabo kvalitativne analize.

Viri podatkov so bili delno usmerjeni intervjuji in opazovanje z udeležbo.

2.1.1. Intervjuji

V maju in juniju 1997 sem opravila intervjuje s profesionalnim osebjem, stanovalci in stanovalkami ter paraprofesionalnim osebjem dveh stanovanjskih skupin.

V razgovorih je sodelovalo 27 oseb: 2 vzgojitelja in 3 vzgojiteljice, 4 stanovalci in 7 stanovalk, 3 paraprofesionalci in 8 paraprofesionalke.

Vzorec paraprofesionalnega osebja

- Starost: ena oseba je imela 19 let, dve 22 let, ena 24 let, pet oseb je imelo 25 let, ena 28 in ena 29 let.
- Izobrazba: dva absolventa socialne pedagogike, študentka 4. letnika pedagogike, študent 1. letnika socialnega dela, tri študentke 3. letnika socialnega dela, diplomirana sociologinja in absolventka socialnega dela, absolventka psihologije in socialnega dela, absolventka kulturne antropologije z etnologijo, absolventka Naravoslovno tehniške fakultete, smer oblikovanje, tekstilstvo.
- Čas sodelovanja v skupini: od pol leta do treh let.
Intervjuji so trajali od 20 do 60 minut, potekali pa so na različnih krajih (stanovanjska skupina, lokali, na domu teh oseb, v naravi).

Vzorec stanovalcev in stanovalk

- Starost: dve osebi sta bili stari 16 let, dve 17 let, šest oseb je imelo 18 let in ena oseba 21 let.
- Čas bivanja v skupini: od 4 do 27 mesecev.
Intervjuji so trajali od 10 do 30 minut, vsi so potekali v prostorih stanovanjskih skupin.

Vzorec profesionalnega osebja

- Izobrazba: tri osebe imajo diplomu iz defektologije, smer MVO, ena oseba iz psihologije in ena iz pedagogike in slovenskega jezika.
- Delovne izkušnje v stanovanjski skupini: dve osebi sta v stanovanjski skupini zaposleni pet let, ena je v skupini dve leti in pol, ena leto in pol, ter ena oseba eno leto.

Intervjuji so trajali od 35 do 60 minut in smo jih opravili v prostorih stanovanjskih skupin, z izjemo enega, ki je potekal na vzgojiteljičinem domu.

Vsi sodelujoči so bili obveščeni, da gre za intervju v okviru diplomskega dela, katerega namen je ugotoviti, kakšno vlogo ima paraprofesionalno osebje v stanovanjski skupini in kako to vlogo doživljajo paraprofesionalno osebje, stanovalci in stanovalke ter profesionalno osebje v skupini. Intervjuji so avtorizirani.

Razgovor je potekal v delno strukturirani obliki, od prvega formuliranja namena intervjuja - raziskati vlogo paraprofesionalnega osebja v stanovanjski skupini, do različnih področij, primerjav različnih vlog, motivov za opravljanje tega dela, pridobitev, problemov.

Za lažje izvajanje intervjuja sem si pripravila tematska vprašanja, s katerimi sem si občasno pomagala.

Intervju se je zaključil, ko so bila v pogovoru, po mnenju obeh, izčrpana vsa vprašanja in tudi odgovori nanje.

V nadaljevanju je v intervjujih namesto izraza paraprofesionalno osebje uporabljan izraz prostovoljci in prostovoljke, ki je intervjuvanim osebam bolj blizu in ga pogosto uporabljajo.

Večinoma je uporabljana le moška oblika samostalnikov, ki podaja informacije za osebe obeh spolov.

Usmerjevalna vprašanja za intervju s paraprofesionalnim osebjem:

- spol;
- starost;
- izobrazba;
- koliko časa si že prostovoljec/prostovoljka v stanovanjski skupini?
- kako pogosto si prisoten/prisotna v skupini? Koliko ur?
- kako preživiš čas s stanovalci/stanovalkami?
- kako vidiš vlogo osebe, ki v skupini biva?
- kako vidiš vlogo ostalega paraprofesionalnega osebja?
- ali med tvojo vlogo in vlogami ostalih oseb v skupini obstajajo razlike? Kakšne?
- odnos med vzgojitelji/vzgojiteljicami in stanovalci/stanovalkami si predstavljaš kot gugalnico. Kam bi se usedel/usedla ti?

Usmerjevalna vprašanja za intervju s stanovalci in stanovalkami:

- spol;
- starost;
- čas bivanja v stanovanjski skupini;
- s koliko odraslimi se srečuješ v stanovanjski skupini?
- kakšno vlogo imajo prostovoljci in prostovoljke? Poznaš njihove naloge?
- ali med prostovoljci/prostovoljkami obstajajo razlike v delu in odnosu do stanovalcev/stanovalk? Kakšne? Lahko o tem poveš kaj več?
- kakšna je vloga prostovoljca/prostovoljke, ki v skupini biva, kakšne so njegove/njene naloge?
- kaj pričakuješ od prostovoljcev/prostovoljk?
- kaj misliš o odnosu med vzgojitelji/vzgojiteljicami in prostovoljcem/prostovoljko?
- odnos med vzgojitelji/vzgojiteljicami in stanovalci/stanovalkami si

predstavlja kot gugalnico; na katero stran bi posedel/posedla prostovoljce/prostovoljke?

Usmerjevalna vprašanja za intervju z vzgojitelji in vzgojiteljicami:

- spol;
- starost;
- izobrazba;
- koliko časa si vzgojitelj/vzgojiteljica v stanovanjski skupini?
- kakšno vlogo imajo v skupini prostovoljci/prostovoljke? Kakšne so njihove naloge?
- ali obstajajo razlike med delom prostovoljcev/prostovoljk?
- kakšno je tvoje mnenje o vlogi prostovoljca/prostovoljke, ki v skupini biva?
- kakšne so njegove/njene naloge?
- kaj od nje/ga pričakuješ?
- je prostovoljec/prostovoljka član/ica tima?
- problemi pri delu s prostovoljci/prostovoljkami;
- poznaš probleme, ki jih imajo prostovoljci/prostovoljke pri delu v skupini?
- opiši situacijo, kjer je bila prostovoljčeva/prostovoljkina prisotnost dobrodošla, ali situacijo, kjer je njegova/njena prisotnost predstavljala konflikt;
- odnos med vzgojitelji/vzgojiteljicami in stanovalci/stanovalkami si predstavlja kot gugalnico; na katero stran bi posedel/posedla prostovoljce/prostovoljke?

2.1.2. Opazovanje z udeležbo

Ker sem eno šolsko leto bivala v eni od stanovanjskih skupin, sem se kot sostanovalka vključevala v vse dejavnosti skupine. Ko sem pričela z izdelavo diplomskega dela, so bili stanovalci in stanovalke ter profesionalno osebje v skupini obveščeni, da bom z opazovanjem zbrano gradivo uporabila kot del diplomskega dela in so se s tem tudi strinjali.

2.1.3. Obdelava podatkov

Za podatke sem uporabila vse intervjuje in tudi lastne izkušnje iz življenja v skupini. Osnovno raziskovalno gradivo so predstavljali delno usmerjeni intervjuji. Po dobrednem pretipkavanju vseh 27-tih intervjujev, sem vsakega od njih uredila tako, da so bili odgovori izpraševanih oseb zapisani v stolpcu na levi strani lista, moja razmišljanja, za katero

področje gre, pa so jim sledila v stolpcu na desni strani. Tako sem dobila kode (vloga, informacije o možnosti sodelovanja, problemi, dejavnosti,...), s katerimi sem si pomagala razvrstiti odgovore intervjuvanih oseb v različne sklope oziroma področja. V diplomskem delu so odgovori prikazani v 30-tih tabelah. Zaradi omejenega prostora v tem prispevku navajam le naslove vseh tabel.

Odgovore paraprofesionalnega osebja navajam v devetih tabelah, kjer so povzeti naslednji tematski sklopi:

1. Informacija o možnosti sodelovanja v stanovanjski skupini.
2. Motivacija in pričakovanja paraprofesionalnega osebja.
3. Vloge paraprofesionalnega osebja v stanovanjski skupini.
4. Dejavnosti, ki jih paraprofesionalno osebje izvaja v stanovanjski skupini.
5. Primerjava vlog osebe, ki v skupini biva in ostalega paraprofesionalnega osebja.
6. Problemi, ki so se pojavljali pri delu paraprofesionalnega osebja.
7. Izkušnje, ki jih je pridobilo paraprofesionalno osebje z izvajanjem svoje vloge.
8. Odnos med stanovalci/stanovalkami in paraprofesionalnim osebjem.
9. Sodelovanje in odnos med paraprofesionalnim in profesionalnim osebjem.

Odgovori stanovalcev in stanovalk o vlogi paraprofesionalnega osebja so strnjeni v osmih tabelah:

1. Odraslost in pojmovanje odraslosti.
2. Vloga, naloge in doživljanje paraprofesionalnega osebja.
3. Želje in pričakovanja do paraprofesionalnega osebja.
4. Vloga, naloge in doživljanje osebe, ki v skupini biva.
5. Primerjava vlog osebe, ki v skupini biva, in ostalega paraprofesionalnega osebja.
6. Primerjava vlog paraprofesionalnega in profesionalnega osebja.
7. Prijetni spomini, izkušnje, situacije, povezani s paraprofesionalnim osebjem.
8. Neprijetni spomini, izkušnje, situacije in spomini, povezani s paraprofesionalnim osebjem.

Odgovori profesionalnega osebja so združeni v trinajstih tabelah:

1. Vloga, naloge in doživljanje osebe, ki v skupini biva.
2. Vloge in naloge ostalega paraprofesionalnega osebja v skupini.

3. Pričakovanja do ostalega paraprofesionalnega osebja v skupini.
4. Primerjava vlog osebe, ki v skupini biva in ostalega paraprofesionalnega osebja.
5. Pridobivanje paraprofesionalnega osebja.
6. Motivacija paraprofesionalnega osebja.
7. Dogovori med paraprofesionalnim in profesionalnim osebjem.
8. Izobraževanja za paraprofesionalno osebje.
9. Sodelovanje in komunikacija s paraprofesionalnim osebjem.
10. Problemi paraprofesionalnega osebja pri delu z mladimi.
11. Paraprofesionalno osebje pridobi...
12. Pozitivne izkušnje sodelovanja s paraprofesionalnim osebjem.
13. Problemi, ki jih doživlja profesionalno osebje, ko sodeluje s paraprofesionalnim osebjem.

Pomembno je poudariti, da sem uporabila samo informacije, ki se povezujejo z zastavljenim problemom.

Med intervjujem se je pokazalo tudi nekaj problemov oziroma omejitev. Ker sem v eni od stanovanjskih skupin živela, poznam stanje in vloge v skupini. Odgovori profesionalnega osebja, stanovalcev in stanovalk in tudi moja vprašanja imajo neko osebno potezo. Dopusčam možnost, da so sporočila manj kritična in objektivna, kot bi bila, če s temi osebami ne bi imela osebnega odnosa.

3. Ugotovitve

V nadaljevanju predstavljam ugotovitve, ki so povzetek izjav in informacij vseh sodelujočih v intervjujih. Odgovore intervjuvanih oseb navajam v ležečem tisku.

Paraprofesionalno osebje doživlja svoje vloge v stanovanjski skupini kot vloge prijateljev/prijateljic, zaupnikov/zaupnic, ki mladim prisluhnejo ob njihovih težavah, jim nudijo moralno oporo, pomagajo pri učenju, organizirajo različne prostočasne dejavnosti in nadomeščajo profesionalno osebje v času, ko je to odsotno (v nočnem času in med vikendom).

Intervju s paraprofesionalko št. 5

Nашa vloga je bolj organiziranje raznovrstnih dejavnosti, saj tako sem si jo predstavljala. Bila sem tam, da je nekdo zraven, ne smem reči kontrola, saj je preveč ostro, potrebno je, da je nekdo z njimi, da stvari tečejo tako, kot je treba.

Te vloge se med seboj dopolnjujejo, prepletajo, nobena se ne pojavlja v "čisti" obliki, nihče ni samo inštruktor ali samo nadzornik dogajanja.

Vzdušje v skupini doživljajo kot sproščeno, zavedajo se tudi, da morajo biti ob tem dejavni tudi sami.

Intervju s paraprofesionalko št. 8

Imela sem tudi gojenca, ki je hodil k meni, dobivala sva se izven stanovanjske skupine. Zdaj imam v skupini tudi svojo gojenko, s katero se bolj ukvarjam. Večkrat sem bila tam, zato da sem se pogovarjala z njo. Bolj sem se posvetila delu z njo, kot pa delu s skupino.

V eni skupini dajejo manjši poudarek individualnemu delu, v ospredju je delo s člani in članicami skupine, ki v skupini ostanejo čez vikend, paraprofesionalno osebje prevzame vlogo razbremenjevalcev za dogodke čez teden.

Intervju s paraprofesionalko št. 6

Po eni strani je to vloga razbremenjevalcev za dogodke čez teden, po drugi strani malo nadzornika, da si ravno ne dovolijo vsega, na nek način tudi to, da jim poveš, kako sam gledaš na svet, stvari. Za njih je najpomembnejše mnenje vrstnika, to je jasno, ampak če tudi sam poveš svoje mnenje, je mogoče kdaj tudi dobro, v kakšni situaciji.

Paraprofesionalno osebje ne postavlja stanovalcem in stanovalkam omejitev, spomni jih na pravila, ki v skupini veljajo.

Intervju s paraprofesionalko št. 5

Mislim, da jim nisem postavljala mej, ker nisem smatrala, da je to moja vloga. Glede tistega, kar so bila pravila, sem tudi jaz postavljala meje, ne da so delali vse, kar hočejo. Mogoče bi morala reči, da sem jih spomnila na pravila. Da pa bi postavljala neka svoja, kaj smejo in česa ne, tega nisem.

Paraprofesionalec št. 7 in paraprofesionalka št. 11 sta bivala v skupini, zato je njuna vloga obsegala tako nadzorovanje, pomoč v različnih težkih situacijah, prijateljske pogovore in opravljanje nekaterih vzgojiteljskih nalog kakor tudi postavljanje omejitev.

Intervju s paraprofesionalko št. 11

Šlo je za to, da je to nekdo, ki je po eni strani prijatelj, bolj kot vzgojitelj, da se mu lahko zaupajo, da lahko z njim nekaj počnejo, da si pač ponoči tam. Nekdo, ki se je po spletu okoliščin znašel skupaj, tako da sem imela tudi to vlogo, ampak je bila bolj vloga starejše sestre, prijateljice, v tem stilu, ker so bili tudi vzgojitelji na istem..

Stanovalci in stanovalke doživljajo paraprofesionalno osebo različno, glede na vlogo, ki jo ima v stanovanjski skupini. Tako stanovalci in stanovalke ene stanovanjske skupine pripisujejo paraprofesionalnemu osebu predvsem nadzorno funkcijo, ki jo popestrijo z izvajanjem različnih interesnih dejavnosti, stanovalci in stanovalke druge skupine pa so deležni učne pomoči, veliko se tudi pogovarjajo o osebnih težavah in jih ob njihovi pomoči poskušajo razreševati, občasno pa organizirajo tudi različne dejavnosti.

Stanovalci in stanovalke obeh skupin menijo, da je vzdušje, ki ga ustvarjajo paraprofesionalci in paraprofesionalke bolj sproščeno, kot kadar so z njimi vzgojitelji/vzgojiteljice. V eni od skupin se pogosto dogaja, da se povežeta stanovalec/stanovalka in paraprofesionalec/paraprofesionalka, da se izoblikuje nek oseben prijateljski, zaupni odnos, na katerem potem obe osebi gradita, temu pa so prilagojene njune skupne dejavnosti, razgovori itd.

Intervju s stanovalko št. 5

V bistvu so kot malo starejša moja generacija, čisto tako kot prijatelje ali ljudi, ki jim lahko povem več kot vzgojiteljem, ker me na en način več razumejo. Pridejo in včasih pomagajo pri učenju, če to potrebuješ, rečeš. Za kakšne pogovore. Pridejo, tako bolj veselo je vse. Poživijo. Malo bolj veselo dogajanje je tukaj. Več se dogaja, ko so oni. Malo se zafrkavaš z njimi, ko pridejo, meni se dobro zdi, da so.

Intervju s stanovalko št. 6

Pomagajo pri učenju. Če imamo kakšne težave v šoli, se vedno lahko obrnemo na njih. Skupaj gremo kam ven, v kino ali v živalski vrt ali kaj takega, da smo malo skupaj. Drugače pa prihajajo tudi na te sestanke, ki jih imamo, da se pogovarjamo tudi z njimi.

Intervju s stanovalko št. 7

Z nami se ukvarjajo. Ne vem. Pač učijo se, pogovarjajo se... Odvisno kdo in s kom. Mislím, da je to tudi malo porazdeljeno. Eni so bolj z enimi, drugi so pa z drugimi. Ampak predvsem to. Pomagajo. Pri učenju, pa tudi tako, nasploh. Imela sem pomoč med prostovoljci. Učila se je z mano za zaključne izpite. Jaz sem ji povedala za moje probleme. Vse sem ji lahko zaupala, pa sploh ji ni bilo treba reči, naj ne pove. Vse, no, še zdaj ji lahko vse povem, kar me muči.

Oseba, ki v skupini biva, ima nalogo nočnega nadzora, stanovalce/stanovalko napoti k počitku, ugasne TV, poskrbi, da se umirijo, stanovalci/stanovalka jo doživljajo kot del skupine, kot sebi enako, saj živi z njimi.

Intervju s stanovalko št. 1

Da si na pol tako kot vzgojitelja in pol tako kot mi. Da si mešanica med nami, stanovalci in vzgojiteljema, da znaš v oboje vklopit. Da nisi taka kot vzgojitelja, ampak da se znaš tudi z nami zafrkavat.

Intervju s stanovalko št. 6

Imamo enega nočnega. Ima svojo sobo, spi v tej hiši. Pravilo je, da je potrebno biti ob desetih v sobah. Navadno pogleda v sobah, če smo noter, navadno je vedno vse v redu.

Profesionalno osebje meni, da je vloga paraprofesionalnega osebja, da izvaja določene animacijske dejavnosti, ko so vzgojitelji/vzgojiteljice odsotni, poleg tega tudi nadzoruje oziroma izvaja tiste dejavnosti, ki jih obvlada bolje od profesionalnega osebja, zelo pogosto nudi učno pomoč. Nekateri paraprofesionalci/profesionalke se družijo samo s posameznimi stanovalci in stanovalkami, drugi delajo s skupino. Od njih se pričakuje, da redno prihajajo v skupino, se držijo dogovorov, delajo odgovorno, vodijo različne dejavnosti, predvsem pa take, kjer stanovalci in stanovalka potrebujejo več pomoči in spodbude, da vedo, kaj v skupini ni dovoljeno, imajo redne stike s profesionalnim osebjem, da profesionalnemu osebju posredujejo informacije o stanovalcih/stanovalkah, kadar je to v njihovo korist.

Intervju z vzgojiteljico št. 2

Imam določeno sliko o tem, za kaj bi lahko te prostovoljce uporabili, glede na to, kakšni so občasno naši otroci. Pomoč pri socializacijskih procesih ali socializacijskih načinih zunaj skupine, pomoč pri učenju, potrebujejo prijatelja, nekoga, s katerim lahko odkrito govorijo o nekaterih stvareh, pa ni avtoritarna figura. Imamo jih tudi zato, da izvedejo neko specifično dejavnost, ki jo obvladajo bolj kot mi, da lahko pridobijo eno znanje ali izkušnje, ki jih mi ne obvladamo in mislim, da jih študentje imajo. Dobri so tudi kot indikatorji dela v skupini, ker so pogosto kritični, lažje se vživijo z mladimi kot z nami, kritično nas opozarjajo na nekatere zadeve, ki jih delamo mogoče preveč odstopajoče, kar se meni zdi dobra vloga prostovoljcev. Drugače vidim v prostovoljcih nekaj stimulatívnega, nove dostope, nova stališča, to je ena poživitev, ena kontrola našega dela. To so ljudje, ki imajo stališče tega časa in dobro jih je sprejeti, slišati, vnesti, ker se, če si dolgo pri tem delu, naležeš nekaj rutinskih pristopov. Vemo, da so generacijske razlike velike, mladi, ki so neobremenjeni z večjimi problemi, vnesejo nova znanja.

Intervju z vzgojiteljem št. 3

Jaz vidim dve, tri skupine prostovoljcev: eni, ki stalno hodijo k nam in se družijo z nekaj stanovalci, nekateri so hkrati v skupini, delajo pa tudi individualno potem drugi, ki se družijo samo z enim stanovalcem in prihajajo samo k enemu, potem pa so tu še skupine, kot so doživljajci in Šotorovci, to so tudi prostovoljci, ki so tu samo med počitnicami in z njimi sodelujemo pri raznih zadevah. Včasih vzamejo koga na tabor, to je dobra, koristna stvar in jih ta vloga približa mladostnikom. Prostovoljci vedo, kaj se tukaj dogaja in jim "mulci" lahko potožijo na drugačen način kot nam, tudi nas lahko kdaj skritizirajo. Mislim, da so prostovoljci lahko blazina, na kateri se potolažijo.

Profesionalno osebje pričakuje, da bo oseba, ki biva v skupini, v nočnem času navzoča v skupini, da bo poskrbela za mir in počitek vseh, da bo znala oceniti, kdaj mora informacije, ki jih ima o stanovalcih/stanovalkah, posredovati naprej, da bo znala ukrepati ob problemih ter da se bo na svojstven način vživela v življenje skupine in poleg tega živela tudi neko svoje življenje in opravljala svoje obveznosti. Oseba, ki v skupini biva, ima zelo pomembno in kompleksno vlogo, saj s svojim načinom živ-

ljenja vpliva na življenje stanovalcev in stanovalk. Njen vpliv na stanovalce/stanovalke je celo večji od vplivov profesionalnega osebja, saj se mladi z njo pogosteje istovetijo.

Intervju z vzgojiteljico št. 1

Vloga študenta prostovoljca je v naši stanovanjski skupini predvsem kot vloga nočne kontrole, da je pač nekdo tukaj, saj je za mlade preveč provokativna situacija. Njegova delovna obveznost je, da je tukaj ponoči, od devete ure zvečer dalje, da je na skupinskih sestankih. Predvsem pa se mi zdi, da je vloga študenta pač tudi ta, da ima vseeno svoje življenje, da vseeno opravlja tudi neke svoje stvari, saj je tudi morebiten identifikacijski lik za mlade. Mislim, da je v redu, da je to mlad človek v procesu lastnega zorenja in izobraževanja, saj se tudi naši mladi večinoma šolajo in da v bistvu imajo nek primer nekoga, ki se tudi izobražuje.

Intervju z vzgojiteljem št. 5

Prostovoljec je v skupini posrednik med vzgojiteljem in mladostnikom, v bistvu jim je bližji tudi po letih, tako da mu, po moji oceni, lažje zapajajo določene stvari, je vir informacij za vzgojitelja, tu mislim na sodelovanje, odnose in tako naprej, koterapevt, mogoče je to malo preveč resen izraz, vendar je nekaj v tem smislu, da občasno izvaja tudi korekcijo. Konkretno mislim na tistega, ki živi z njimi in je zelo pomemben, vsaj kar se tiče dinamike, funkcioniranja posameznikov. Prostovoljec pa je tu v večernem času, nekaj ur, tako da dobi neko sliko, ki je meni osebno manjkala. Tu ima prostovoljec veliko možnost, zato gre za pretok informacij. Gre tudi za kontrolo, pa ne v negativnem smislu, gre za to, da se nekateri negativni pojavi ne pojavijo, da se pravočasno opazijo, da ustrezno odreagira. Tu je prostovoljec, jaz bi ga poimenoval kot steber.

Vloge, ki jih ima paraprofesionalno osebje v obeh stanovanjskih skupinah, se razlikujejo predvsem zaradi razlik v konceptu skupin. Pričakovanja stanovalcev/stanovalk ter profesionalnega osebja o vlogi paraprofesionalcev/paraprofesionalk se ne razlikujejo od predstave, ki jo ima o sebi paraprofesionalno osebje.

Stanovalce in stanovalke sem povprašala, koliko oseb v stanovanjski skupini je odraslih, saj sem želela izvedeti, kako doživljajo paraprofesionalno osebje. Opredelili so se, da so paraprofesionalci/paraprofesional-

ke odrasli, razen dveh oseb, ki menita, da jim do odraslosti manjka še ena stopnja. Sama sem pričakovala odgovore, ki jih bodo umestili k mlajšim, mladostnikom, v naslednjem odgovoru o vlogi in doživljanju paraprofesionalnega osebja pa so jih postavljali na svojo stran, saj se z njimi lahko več pogovorijo, ker paraprofesionalno osebje razume več od vzgojiteljev/vzgojiteljic.

Intervju s stanovalko št. 8

Čisto odraslega ni nobenega, vsi moramo še nekaj najti, ... Vzgojitelji so vsi odrasli, prostovoljci so tudi vsi, edino mi še nismo. Nočnega ne bi dal za odraslega. No, včasih je, na sestankih se izkaže, ko se pa družimo in pogovarjamo, ga pa ne bi dal za odraslega.

Stanovalci in stanovalke razlikujejo paraprofesionalno in profesionalno osebje, ker z njimi vzpostavljajo različne odnose, paraprofessionalcem/paraprofessionalkam več zaupajo, zaupajo jim tudi osebne stvari, za kate-re mislijo, da jih vzgojitelji/vzgojiteljice ne bi razumeli in je bolje, da za-nje ne vedo, z njimi se lažje odkrito in sproščeno pogovarjajo o vseh stva-reh. Paraprofesionalnemu osebju pripisujejo tudi manjšo odgovornost, njihova avtoriteta ni enaka vzgojiteljski, vendar pa imajo pogosto večji vpliv nanje, saj jih doživljajo kot sebi enakovredne, zelo podobne.

Intervju s stanovalko št. 5

V bistvu so kot malo starejša moja generacija, čisto tako kot prijatelje ali ljudi, ki jim lahko povem več kot vzgojiteljem, ker me na en način več razumejo. Mislim, lažje se z njimi pogovarjam. Mlajši so in so mi v bistvu ful bližji. Vzgojitelji tukaj so starejši. Ne vem, meni je veliko lažje kakšnemu prostovoljcu kaj zaupat, kaj bolj takega... Bolj osebnega, ja. Odvisno. Vzgojitelji so mi kot starši, na tak način, in jaz kakšne stvari staršem ne bi mogla poveda. Oni morajo tudi skrbeti, da ne bi do kakšnih stvari prišlo, so bolj... kaj pa vem, kaj, ne vem... a, odvisno, kako razumejo vse. Vidik, pa starejši so, več izkušenj imajo,... Ja, pa večjo odgovornost imajo, to pa sploh.

Intervju s stanovalko št. 9

Veliko lažje se je z njimi odkrito pogovoriti kot z vzgojitelji. Če jih kaj potrebuješ, v glavnem.

V bistvu bi se lažje o svojih problemih pogovorila s prostovoljcem, ne nočnim, ampak s prostovoljci, definitivno. Ne vem, če gre za stvari, ki

se mi zdi, da jih ni pametno omenjat pred vzgojitelji, če se že moram pogovoriti, si bom, normalno, našla kakšnega kolega ali pa, definitivno se bi lažje pogovorila s prostovoljci.

Mogoče mi je lažje, lažje bi sprejela, da se je treba učiti, če bi mi rekel prostovoljec, kakor pa vzgojitelj. Prostovoljci so bližje moji generaciji, bolj jih jemljem kot svoje vrstnike. Bolj učinkuje, če ti nekdo tak reče.

Intervju s stanovalko št. 11

Oni nimajo take avtoritete. Pa mlajši so. Oni nas bolj razumejo, ker so mlajši, ker so skoraj taki, kot mi. Drugače pa ni nič posebnega.

Profesionalno osebje postavlja več zahtev, predvsem glede uspešnosti v šoli in odnosov z matično družino, zahteve paraprofesionalnega osebja so drugačne, opozarja le na pravila skupine.

Intervju s stanovalcem št. 3

Drugače je. Ona dva sta zoprna, kar nekaj težita, kdaj moraš biti doma, pa kaj boš delal med počitnicami, ti pa samo kakšen dan, ko imaš svoje muhe... Ne jej tam, jej tam, jej tam.

Med vlogo osebe, ki v skupini biva, in vlogami paraprofesionalnega osebja, ki v skupino prihaja občasno in ki izvaja različne prostočasne dejavnosti, nudi učni pomoč ali sprejema in izvaja vlogo svetovalca/svetovalke, družabnika/družabnice, ugotavljajo vse tri povprašane skupine določeno razliko.

Paraprofesionalno osebje, ki prihaja v skupino občasno, preživlja večino svojega časa zunaj stanovanjske skupine, v skupino prihaja le po dogovoru s stanovalci/stanovalkami in profesionalnim osebjem. Oseba, ki v skupini biva, je vezana na skupino ter ostale stanovalce in stanovalkke, v skupini ima svojo sobo, svojo zasebnost, osebne predmete itd. S stanovalci/stanovalkami se srečuje ves dan, čeprav njena formalna obveznost nastopi šele v nočnem času, vendar se lahko stiku s skupino izogne le, če se zapre v sobo ali če iz skupine odide do večera. Skupaj z ostalimi v skupini kuha, pere perilo, gleda TV, zanjo veljajo enake pravice in dolžnosti kot za stanovalkke in stanovalce. Z njimi živi neko družinsko življenje, stanovalcem in stanovalkam se ne more izogniti, tudi oni se s to osebo srečujejo, če to želijo ali ne, drug drugemu so izpostavljeni, skupaj so v dobrih in slabih trenutkih.

Intervju s paraprofessionalcem št. 7

Moja naloga je bila v bistvu naloga nočnega vzgojitelja ali prostovoljca. To pomeni, da za to delo nisem bil plačan, imel pa sem stanovanje, zastoj sobo, souporabo vseh stvari. To je bila edina ugodnost, ki je bila. Ni bilo plačila, ni bilo denarja za prehrano, bilo je čisto na prostovoljni bazi. Moje pravice in dolžnosti, ki so bile vezane na hišni red, na režim, samo funkcioniranje skupine kot take.

V bistvu sem bil cele dneve tam. Ni bilo to moje nočno delo, da bi prišel pet do desetih ali ob desetih in izginil ob šestih ali sedmih. Zame je bila ta stanovanjska skupina nek mikro svet, svet v malem, kjer sem imel vzgojitelje, fante in dekleta. Bil je to nek način življenja, bila so pravila, ki jih je bilo treba upoštevati, vse kot zunaj, ampak pomanjšano.

Vloga ostalega paraprofionalnega osebja v skupini ni nič manj pomembna, manjša je le možnost vsakodnevnega srečevanja in nastajanja konfliktov med njimi in stanovalci/stanovalkami. Prednosti te vloge so v tem, da je lažje ustvariti in tudi ohranjati razdaljo v odnosih s stanovalci in stanovalkami in da si paraprofionalno osebje lažje samo določa, kdaj bo prisotno v stanovanjski skupini navzoče. Da v skupino prihaja občasno, pa je lahko tudi problematično, kadar to vpliva na vzpostavljanje in ohranjanje odnosov med njim in stanovalci/stanovalkami.

Intervju s paraprofionalko št. 5

Prva razlika je že ta, da si ti v skupini zvečer, mi pa preko dneva in izvajamo določene aktivnosti. Mogoče se mi zdi tvoja vloga malo lažja, saj imaš neko konstantnost. Ti si bila v skupini vsak dan, vsak večer, pa se mi zdi, da si lahko uvedla dosti ritualne stvari. Na primer, enkrat na teden se pogovarjamo, enkrat beremo pravljice, ...mislim, da se je dalo bolje organizirati neke stvari, tudi za njih same, bilo je nekaj predvidljivega. Mi smo prihajali zelo tako, vsak teden drugi, včasih sem bila tam enkrat v mesecu, včasih me ni bilo pol meseca, včasih dva, zelo neenakomerno. Tvoje delo je bilo drugačno, mogoče pa zaradi tega tudi lažje.

Če se pri nas pojavi kak konflikt, se ga lahko zelo hitro razreši, pri tebi pa se lahko ravno zaradi vloge tudi zavleče. Lahko se zgodi, da ves čas ostaja in se vleče. V tvojem primeru je potrebno veliko več pozornosti, potrebno je bolj paziti, kako se stvari gibljejo, odvijajo, ali je do česa prišlo. Včasih se ne pokaže tako očitno, se samo nekaj plete, pa ne veš, zakaj. Mogoče je bolj tako, da moraš biti s celo dušo tam, ves čas, nam tega ni treba. Po eni strani imate s stanovalci enakovredno vlogo, po drugi pa ne.

Paraprofesionalno osebje ima o svoji vlogi zelo različno mnenje, razlikuje vloge osebe, ki v skupini biva, in ostalih oseb, ki so v skupini občasno. Osebe, ki v skupini izvajajo različne prostočasne dejavnosti in nudijo učno pomoč, doživljajo delo osebe, ki v skupini biva, na dva načina, in sicer kot vlogo, ki je manj pomembna od njihove, saj gre samo za *vlogo stražarja ali pa čuvaja*, ali kot vlogo, ki je težja, bolj odgovorna, bolj pomembna in stanovalcem in stanovalkam bližja od njihove lastne vloge. Osebo, ki v skupini biva, povezujejo s samimi stanovalci in stanovalkami, *stanovalci jo imajo za enega izmed njih*, nekateri jo zaradi funkcije nočnega nadzora in izražanja mnenja na sestankih skupine doživljajo kot še enega vzgojitelja. Osebi, sta v skupini bivali, sta svojo vlogo doživeli kot pomembnejšo od vloge ostalega osebja, saj vsebuje ta vloga neko stalnost in sta občasno prevzemali tudi naloge profesionalnega osebja.

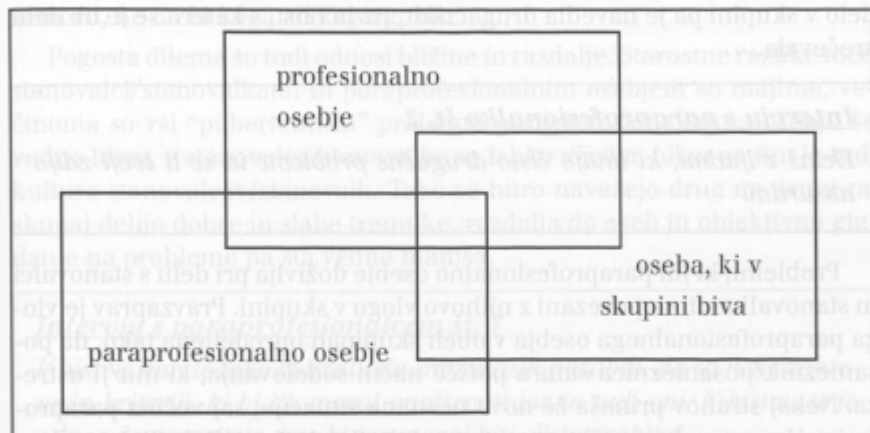
○ Stanovalci in stanovalke navajajo naslednje razlike med osebo, ki v skupini biva, in ostalim paraprofesionalnim osebjem:

- ta oseba je v skupini stalno navzoča, v skupini živi, ostali prihajajo samo občasno;
- odnosi med stanovalci in stanovalkami ter osebo, ki biva v skupini, so pogosto bolj sproščeni, saj je medsebojno poznavanje veliko boljše, hkrati pa se je včasih lažje malo pošaliti z ostalim paraprofesionalnim osebjem, ki vsega ne razume tako zelo resno, dobesedno;
- oseba, ki v skupini biva, postavlja več zahtev in omejitev, ima tudi nadzorno funkcijo, ki jo ostalo osebje nima (v eni skupini ta vloga pritiče tudi paraprofesionalnemu osebju, ki je v skupini med vikendom);
- oseba, ki v skupini biva, stanovalcem in stanovalkam običajno ne nudi učne pomoči, razen če jo stanovalci/stanovalke za to prosijo.

Razliko med osebo, ki v skupini biva, in ostalim paraprofesionalnim osebjem, profesionalno osebje označi: oseba, ki v skupini biva, opravlja vlogo tretje/ga vzgojitelja/vzgojiteljice, s problematiko stanovalcev in stanovalk je bolj seznanjena, ima večjo odgovornost, s stanovalci in stanovalkami ima intenzivnejše odnose, postavljati jim mora tudi določene zahteve. Ostalo paraprofesionalno osebje ima do stanovalcev in stanovalk bolj neobvezen pristop, njihove naloge so drugačne, ni jim treba omejevati.

Vlogo osebe, ki v skupini biva, in vloge ostalega paraprofesionalnega osebja, doživljam kot vloge, ki dopolnjujejo vlogo profesionalnega osebja. Česar ne zmore profesionalno osebje (zaradi odsotnosti v skupini v večernem času, drugačnega odnosa in tudi starostne razlike), lahko opravi oseba, ki v skupini biva (mladim se lažje približa zaradi manjše starostne

razlike, zaupnega odnosa in lažjega razumevanja njihovih težav), vendar pa je lahko sama tudi močno obremenjena z bližino, s skupnim bivanjem in težavami, ki jih to skupno življenje prenaša, zato ne zmore biti vedno dobre volje, pripravljena na razgovor z vsemi, poslušati prav vsako "neumnost"... Tu na njeno mesto vstopi ostalo paraprofesionalno osebje, ki je zaradi občasnega sodelovanja manj obremenjeno z vsakodnevnimi problemi skupine in skupinsko dinamiko.

Slika 1: Komplementarnost vloge paraprofesionalnega osebja

Ena od nalog, ki jih izvaja paraprofesionalno osebje in o katerih sami paraprofesionalci/paraprofesionalke niso govorili, je tudi pridobivanje novih paraprofesionalcev/paraprofesionalk. Pridobivanje paraprofesionalnih sodelavcev in sodelavk je ena od nalog profesionalnega osebja, ki jo opravlja tako formalno, v sodelovanju z različnimi fakultetami in drugimi organizacijami, kot tudi v neformalnih stikih. Večina paraprofesionalnega osebja je prišla v skupino ravno prek neformalnih oblik informiranja, samo paraprofesionalno osebje pa posredovanja informacij o delu in življenju stanovanjske skupine drugim študentom/študentkam, prijateljem/prijateljicam ne doživlja kot kakšne posebne obveznosti in obremenitve, saj to poteka večinoma v neformalnih oblikah druženja.

Motivi (delo z drugačnimi, pridobivanje izkušenj in novih znanj, preverjanje znanja v praksi, podobne težave v času pubertete, obveznosti do fakultete, denar), zaradi katerih se študenti in študentke odločajo za sodelovanje v stanovanjski skupini, so dobro poznani tudi vzgojiteljem/vzgojiteljicam. V eni skupini sodeluje paraprofesionalno osebje povsem na prostovoljni osnovi, za svoje delo ne prejema denarne nagrade, vendar ni

število sodelujočih v tej skupini nič manjše od števila sodelujočih v drugi skupini, kjer paraprofesionalno osebje prejema honorarje. Mislim, da so za paraprofesionalno osebje pomembnejši motivi: pridobivanje novih znanj in izkušenj, potrditev na strokovnem področju ter oblikovanje strokovne samopodobe, saj gre večinoma za študente in študentke humanističnih fakultet, za katere je značilno, da se izobražujejo in hkrati "pomagajo drugim" z različnimi oblikami neplačanega, prostovoljnega dela. Le ena paraprofesionalka ni študirala na socialno usmerjeni fakulteti, kot motiv za delo v skupini pa je navedla drugačnost, različnost, s katero se je ob delu srečevala.

Intervju s paraprofesionalko št. 2

Delaš z ljudmi, ki imajo čisto drugačne probleme in se ti tvoji zdijo absurdni.

Problemi, ki jih paraprofesionalno osebje doživlja pri delu s stanovalci in stanovalkami, so povezani z njihovo vlogo v skupini. Pravzaprav je vloga paraprofesionalnega osebja v obeh skupinah opredeljena tako, da posameznik/posameznica sam/a poišče način sodelovanja, ki mu/ji ustreza. Nekaj strahov prinaša že nova neznana situacija, saj večina paraprofesionalnega osebja pred tem nima podobnih izkušenj. Pojavljajo se dvomi v sposobnosti, znanja za izvajanje dela, strahovi pred tem, da ne bi bili sprejeti...

Intervju s paraprofesionalko št. 6

Obremenjevalo me je, če nismo naredili tistega, kar sem pripravila. Skrbelo me je, kako bodo sprejeli moje predloge. Pogovorila sem se z vzgojiteljico. Potem smo se dogovorili, kaj naj bi se tukaj počelo, da bi kam šli,... Želela sem si, da bi kam šli, da bi jih uspela spraviti na kak hrib, na vzpetinico, vendar mi to celo leto ni ratalo.

Včasih so bile kakšne dileme, ko nisem vedela, ali lahko nekaj dovolim, ali ne. Včasih so mi mladi pokazali nekaj kot samoumevno, pa se meni to ni zdelo, pa sem se potem posvetovala.

Paraprofesionalno osebje je večinoma seznanjeno z načinom dela in življenja skupine, potem pa si svojo vlogo v njem išče samo. V skupini je možnosti zelo veliko, saj lahko stanovalcem/stanovalkam nudi učno pomoč, družabništvo, organiziranje različnih dejavnosti, možno je delati s posameznikom/posameznico ali s celo skupino.

Paraprofesionalec doživlja svojo vlogo kot nejasno opredeljeno, dokler ne najde ravnovesja med lastnimi pričakovanji, predstavami in željami, povezanimi z vlogo, in pričakovanji stanovalcev/stanovalk ter profesionalnega osebja. Pričakovanja in predstave drugih izve postopoma, lahko se tudi zgodi, da so ta pričakovanja različna od njegovih lastnih - takrat pride do konflikta v njem samem. Odločiti se mora, kako bo svojo vlogo izvajal, igral naprej. Pogosto se doživlja, kot da je na eni ali drugi strani, kot da ima dvojno vlogo, ki jo je težko izvajati, ne da bi se komu zameril, ne da bi koga ali kaj izgubil.

Pogosta dilema so tudi odnosi bližine in razdalje. Starostne razlike med stanovalci/stanovalkami in paraprofesionalnim osebjem so majhne, večinoma so vsi "pubertetniški" problemi paraprofesionalnemu osebju še vedno blizu, v stanovalce/stanovalke se lahko vživlja, blizu pa jim je tudi kultura stanovalcev/stanovalk. Tako se hitro navežejo drug na drugega, skupaj delijo dobre in slabe trenutke, razdalja do oseb in objektivno gledanje na probleme pa sta vedno manjša.

Intervju s paraprofesionalcem št. 7

V bistvu smo se tako zbližali, da smo včasih pozabili, da so neke zahteve in kriteriji, ki bi jih moral upoštevati jaz in tudi oni. V bistvu se je odnos do avtoritete, kar bi jaz moral biti, čisto zrahljal.

Paraprofesionalno osebje velikokrat pridobi informacije, za katere ne ve, kako z njimi ravnati. Počuti se kot med dvema ognjema. Zaveda se, da bi jih bilo ustrezno posredovati profesionalnemu osebju, ki bi se potem ustrezno odzvalo, vendar bi s tem zlorabili zaupanje stanovalcev/stanovalk? Če te pomembne informacije ne povedo naprej, bodo odgovorni za nastalo situacijo?

Intervju s paraprofesionalko št. 9

Bil je problem, ker so nam govorili stvari, ki jih vzgojiteljem niso. Potem nisem vedela, ali naj povem naprej ali ne. Morali bi jih povedati, ker so bile to stvari, ki se jih v stanovanjski skupini ne bi smelo početi. Če povem vzgojiteljem, mi bodo mladostniki zamerili, če jim pa ne povem, kaj naj potem naredim? Ne morem biti tiho, nekaj je treba narediti. Sama nisem znala narediti tako, da bi se nehalo, zato se je stopnjevalo do te mere, da je prišlo do hudega konflikta.

Paraprofesionalno osebje spodbuja zaupanje, doživlja odnose kot pozitivne, preko njih se tudi potrjuje, na stanovalce in stanovalke ti odnosi

prav tako vplivajo pozitivno, tudi njim pomenijo potrditev in sprejemanje s strani starejše/ga vrstnice/ vrstnika. Z zmanjševanjem distance med paraprofesionalnim osebjem in stanovalci/stanovalkami paraprofesionalno osebje lahko izgublja svojo identiteto.

Intervju s paraprofesionalcem št. 7

Zunanji svet sem zamenjal za tega notranjega in sem se na nek način odtujil od zunanjega sveta in znotraj te skupine iskal vse tiste stvari, ki bi mene zadovoljile.

Problemi, ki jih pogosto doživlja paraprofesionalno osebje, so povezani tudi s postavljanjem omejitev. Dokler dopuščajo in popuščajo, jih stanovalci/stanovalka sprejemajo, ko postavijo neke meje, omejitve, ko nekaj prepovejo, pa se v odnosu med njimi pojavijo konflikti, saj mladostniki/mladostnice to omejitev razumejo kot zavrnitev, nesprejemanje in ne samo kot prepoved.

Intervju s paraprofesionalcem št. 7

Vedno jim je bilo všeč, da si jim blizu, ko imaš neke skupne interese, ko se zabavaš, ko je dostikrat vse po njihovo in si ti poleg samo kot nek nadzornik, paznik, ki usmerjaš neke stvari, dostikrat pa je bilo potrebno naenkrat postaviti distanco, kar je bilo boleče in je s tem nastal konflikt. Nekaj takšnih dogodkov je bilo. Ko nekaj zahtevaš, jim nisi več tako blizu.

Vloga, ki jo ima paraprofesionalno osebje, je lahko tudi neprijetna, predvsem takrat, ko se je potrebno odločiti med dvema različnima mnenjema.

Intervju s paraprofesionalko št. 11

Včasih so me hoteli eni spraviti na eno stran, drugi na drugo, vendar tudi to ni bilo zelo velikokrat in to niso bile kake pomembne situacije. Bolj je vprašanje tega, kako sem se jaz ob tem počutila. Z njimi sem, lahko vsaj kartala, saj z vzgojiteljema nisem mogla. Kaj pa vem! Včasih sem rabila biti sama z njimi, ali pa iti ven sama z njimi, včasih pa sem rabila biti z vzgojiteljema. Zelo odvisno od momenta, pa od tega, kaj se je dogajalo. Večinoma sem bila verjetno tisti most med enim in drugim, oziroma tisto, kar naj bi bilo na sredi, včasih pa sem rabila iti na eno ali na drugo stran zgolj zaradi lastne gotovosti.

Kljub temu, da se mora paraprofesionalno osebje "naučiti plavati" v svoji vlogi, pa potrebuje neke povratne informacije s strani profesionalnega osebja, da se lahko v svoji vlogi počuti dobro, varno in da lažje oblikuje ustrezen odziv v različnih okoliščinah.

Profesionalno osebje zelo dobro pozna probleme paraprofesionalnega osebja, zato mu lahko pri premagovanju vseh teh problemov uspešno pomaga.

Delo v skupini, vse težave in kritične situacije, dvomi, nezaupanje ter uspehi in prijetne izkušnje so paraprofesionalno osebje obogatili na osebnem in profesionalnem področju. Navzočnost paraprofesionalnega osebja je nekaj posebnega tudi za stanovalce in stanovalke, saj tako spoznajo, da je nekemu mar za nje. Njihova pogosta izkušnja je, da niso bili pomembni nikomur, vzgojitelji/vzgojiteljice se z njimi ukvarjajo po poklicni dolžnosti, paraprofesionalno osebje pa se z njimi ukvarja, ker samo to želi, ker doživlja odnose s stanovalci/stanovalkami kot pomembne. Navzočnost paraprofesionalnega osebja je pomembna predvsem, kadar imajo mladi težave, saj se, kot so sami povedali, s paraprofesionalnim osebjem lažje pogovarjajo, več jim zaupajo, veliko jim pomeni že samo to, da so v bližini.

Intervju s stanovalko št. 7

Super mi je bilo tudi takrat, ko se je z mano učila za zaključne izpite, saj ne da se ne bi mogla sama, samo vseeno mi je bilo boljše, ker me je bilo strah. Takrat, ko te je strah, je boljše, če imaš koga zraven sebe, pa tudi če spi.

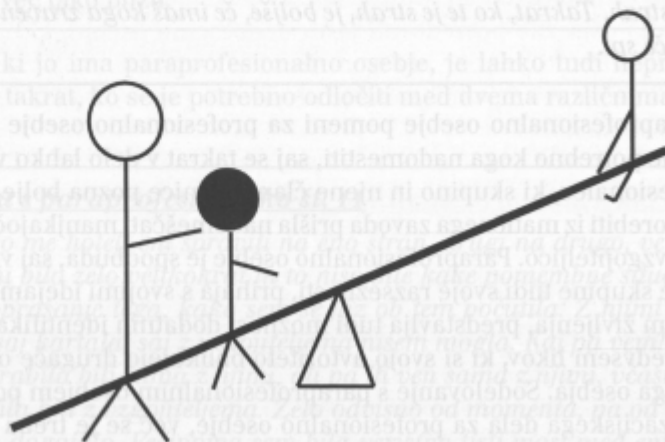
Paraprofesionalno osebje pomeni za profesionalno osebje ugodnost, kadar je potrebno koga nadomestiti, saj se takrat v delo lahko vključi paraprofesionalec, ki skupino in njene člane/članice pozna bolje od osebe, ki bi morebiti iz matičnega zavoda prišla nadomeščati manjkajočega vzgojitelja/vzgojiteljico. Paraprofesionalno osebje je spodbuda, saj vnaša v delovanje skupine tudi svoje razsežnosti, prihaja s svojimi idejami, pogledi, načinom življenja, predstavlja tudi možnost dodatnih identifikacijskih likov, predvsem likov, ki si svojo avtoriteto oblikujejo drugače od profesionalnega osebja. Sodelovanje s paraprofesionalnim osebjem pomeni več organizacijskega dela za profesionalno osebje, več se je treba posvečati strokovnosti, posebni obliki izobraževanja v neposredni situaciji, delu s samim paraprofesionalnim osebjem.

Za lažje ugotavljanje, kako se doživljajo paraprofesionalno osebje, sta

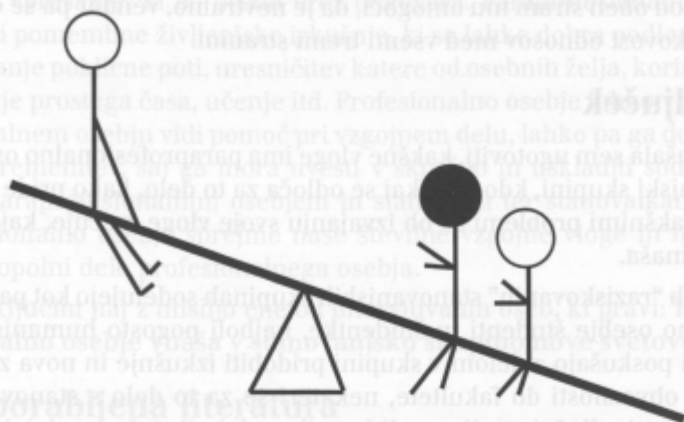
novalci in stanovalke ter profesionalno osebje, sem vsem trem stranem zastavila še dodatno vprašanje, ki se glasi: "Odnos med vzgojitelji/vzgojiteljicami in stanovalci/stanovalkami si predstavljaj kot gugalnico. Kam bi posedel/posedla paraprofesionalno osebje?" Številčne odgovore kaže tabela 1, njihovo vsebino pa ponazarjajo slike 2 do 4.

Tabela 1: Odgovor treh vrst respondentov na vprašanje o "gugalnici".

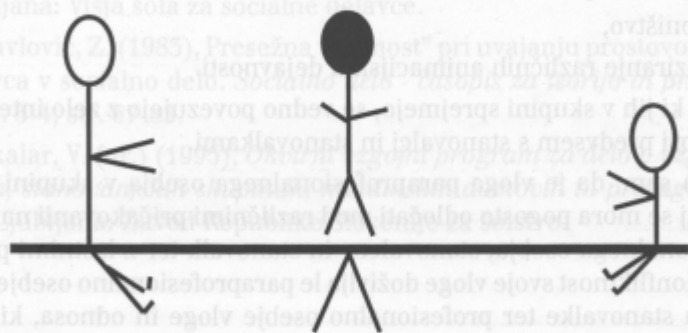
Ocenjevalci:	paraprofesionalno osebje N=11	stanovalci in stanovalk N=11	profesionalno osebje N=5	skupaj
Paraprofesionalno osebje sedi:				
na sredini gugalnice:	7	4	3	14
nekje med sredino gugalnice in stranjo stanovalcev/stanovalk:	-	2	-	2
na strani stanovalcev in stanovalk:	2	2	-	4
na strani vzgojiteljev in vzgojiteljic:	1	2	-	3
nekje med sredino in stranjo vzgojiteljev/vzgojiteljic:	-	-	1	1
drugačni odgovori:	1		1	2

Slika 2: Paraprofesionalno osebje sedi na strani profesionalnega osebja.

Slika 3: Paraprofesionalno osebje sedi na strani stanovalcev/stanovalk.

Slika 4: Paraprofesionalno osebje uravnoteža odnose med stanovalci/stanovalkami in profesionalnim osebjem.

Vloga, ki jo ima paraprofesionalno osebje, je pogosto razumljena kot tista, ki je nekje vmes, ki blaži ukrepe in delovanje profesionalnega osebja, ki posreduje med obema stranema in ju povezuje. Če v skupini ne bi bilo paraprofesionalnega osebja, bi bili profesionalno osebje in stanovalci in stanovke prisiljeni komunicirati brez njih. Paraprofesionalno osebje zdaj lahko prenese marsikatero pozitivno ali negativno sporočilo drugi strani.

Mislím, da je ta sredinska pozicija lahko neprijetna za paraprofesionalno osebje, ki se mora tako opredeljevati med eno ali drugo stranjo, le

razdalja od obeh strani mu omogoči, da je nevtrarno, vendar pa se ob tem zniža kakovost odnosov med vsemi tremi stranmi.

4. Zaključek

Poskušala sem ugotoviti, kakšne vloge ima paraprofesionalno osebje v stanovanjski skupini, kdo in zakaj se odloča za to delo, kako pride v skupino, s kakšnimi problemi se ob izvajanju svoje vloge srečuje, kaj mu ta vloga prinaša.

V obeh "raziskovanih" stanovanjskih skupinah sodelujejo kot paraprofesionalno osebje študenti in študentke, najbolj pogosto humanističnih smeri, ki poskušajo z delom v skupini pridobiti izkušnje in nova znanja, izpolniti obveznosti do fakultete, nekateri se za to delo s stanovalci in stanovalkami odločajo tudi zaradi lastnih podobnih težav v obdobju pubertete. Študenti in študentke imajo v skupinah naslednje vloge:

- nadomeščanje nočnega vzgojitelja/vzgojiteljice,
- nudenje učne pomoči,
- družabništvo,
- organiziranje različnih animacijskih dejavnosti.

Vloge, ki jih v skupini sprejmejo, se vedno povezujejo z zelo intenzivnimi odnosi predvsem s stanovalci in stanovalkami.

Menila sem, da je vloga paraprofesionalnega osebja v skupini konfliktna, saj se mora pogosto odločati med različnimi pričakovanji na strani profesionalnega osebja, stanovalcev in stanovalk ter z lastnimi pričakovanji. Konfliktnost svoje vloge doživlja le paraprofesionalno osebje, stanovalci in stanovalke ter profesionalno osebje vloge in odnosa, ki ga s paraprofesionalnim osebjem vzpostavijo, ne doživljajo kot problematična. Za delovanje paraprofesionalnega osebja v skupini je zelo pomembno, da za te konflikte ve tudi profesionalno osebje, ki lahko z ustreznim odzivanjem in jasnimi pričakovanji do paraprofesionalnega osebja to konfliktnost v vlogi zmanjša. Pomembno pa se mi zdi tudi opozoriti, da je tako doživljanje vloge paraprofesionalnega osebja in njene konfliktnosti zelo subjektivno, tako kot je od vsakega posameznika/posameznice odvisno, kakšno vlogo v skupini bo sprejel/a in kako jo bo odigral/a.

Za konec: navzočnost paraprofesionalnega osebja v stanovanjski skupini je zelo pomembna. Paraprofesionalno osebje ima vlogo, ki jo doživljajo kot pozitivno vsi: stanovalci in stanovalke, profesionalno osebje in tudi samo paraprofesionalno osebje.

Z njihovo dejavnostjo v skupini vsi pridobijo. Kdo dobi in kdo pridobi

več, je vprašanje, ki bo ostalo brez odgovora. Paraprofesionalno osebje pridobi pomembne življenjske izkušnje, ki so lahko dobra podlaga za nadaljevanje poklicne poti, uresničitev katere od osebnih želja, koristno preživljanje prostega časa, učenje itd. Profesionalno osebje lahko v paraprofesionalnem osebju vidi pomoč pri vzgojnem delu, lahko pa ga doživi tudi kot obremenitev, saj ga mora uvesti v skupino in uskladiti sodelovanje med paraprofesionalnim osebjem in stanovalci ter stanovalkami. Paraprofesionalno osebje sprejme nase številne vzgojne vloge in naloge in tako dopolni delo profesionalnega osebja.

Zaključim naj z mislijo ene od intervjuvanih oseb, ki pravi: **Paraprofesionalno osebje vnaša v stanovanjsko skupino nove svetove.**

5. Uporabljena literatura

Imperl, F. (1988), Alternativne oblike vzgoje mladostnikov s težavami v vedenju in osebnosti. *Ptički brez gnezda*, leto 13, št. 26, str. 101-120.

Organizacija prostovoljnega dela z ljudmi: gradivo za seminar (1985). Ljubljana: Višja šola za socialne delavce.

Pavlovič, Z. (1985), Presežna vrednost³ pri uvajanju prostovoljnega sodelavca v socialno delo. *Socialno delo - časopis za teorijo in prakso*, leto 22, št. 3-4, str. 67-85.

Skalar, V. (ur.) (1995), *Okvirni vzgojni program za delo v vzgojnih zavodih, stanovanjskih skupinah, mladinskih domovih in prevzgojnem domu*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.

Abstract

The purpose of this article is to determine the major steps that lead towards a more mature identity as well as to dis-

³Prispevek predstavlja vsebino slovenskega diplomatskega dela, ki ga je avtorica izdelala pod mentorstvom prof. Šime Žurga.

Na poti k zrelejši identiteti³

On the way to a maturer identity

Matejka Koršič

Povzetek

Matejka Koršič,
dipl. soc. ped.,
Uršulinški
samostan,
Josipine
Turnograjske 8,
pp 392, 1001
Ljubljana

Članek skuša ugotoviti ključne korake, ki vodijo k zrelejši identiteti, in odkriti možnosti, ki jih na tej poti lahko ponudi socialni pedagog kot spremljevalec v študentskem domu. Uporabljena je bila študija primera po metodi kvalitativnega raziskovanja na podlagi esejev in anekdotskih zapisov. Ugotovili smo, da je sprejemanje odločitev ključni korak k zrelejši identiteti. Socialni pedagog lahko s spremljanjem študentov spodbuja refleksijo (uvid in presojo) izkušenj, ki lahko vodi k odločitvi. Spremljanje je vmesni prostor med odvisnostjo v domači družini in samostojnostjo.

Ključne besede: identiteta, odločanje, spremljanje, študentski dom, študentsko obdobje

Abstract

The purpose of this article is to determine the major steps that lead towards a more mature identity as well as to dis-

³ Prispevek povzema vsebino istoimenskega diplomskega dela, ki ga je avtorica izdelala pod mentorstvom prof. Sonje Žorge.

cover the more open possibilities a social pedagogue can offer in the course of his work on a student campus. A case-study using the qualitative research method on the basis of essays and anecdotal data collecting was also used. We have established that decision making is a key step towards a more mature identity. Through his/her working (or professional accompaniment) with students a social pedagogue can encourage reflection (judgement and insight) on experience, which can lead to a decision. Professional accompaniment represents the space between dependency within the family and independence.

Key words: *identity, decision making, professional accompaniment, student boarding home, adolescence*

1. Uvod

Matura, ki so jo imenovali tudi zrelostni izpit, je nekoč pomenila vrata v svet odraslih. Študentje naj bi bili potemtakem že povsem odrasli. Je danes še vedno tako? Svetovna zdravstvena organizacija, ki je leta 1980 umestila čas adolescence med 10.—19. leto, je ob svetovnem letu otroka 1985. adolescenco "podaljšala" do 24. leta. Razlog za premik zgornje meje utemeljuje dokument s tem, da mladostniki sicer dosegajo telesno in psihološko, ne pa tudi ekonomske in socialne zrelosti (Kapor—Stanulović, 1988: 31).

Razvoj identitete, ki je ena od temeljnih razvojnih nalog adolescence, ostaja pomembna naloga tudi za študente.

Identiteta daje posamezniku odgovor na vprašanje: Kdo sem? Erikson jo pojmuje kot sestavljeno celoto posameznikovih sposobnosti, potencialnih vlog in predstave o sebi. Pomeni pa tudi zvestobo možnostim in smerem, ki jih posameznik svobodno izbere, brez tveganja, da bi ti izbori pomenili izgubo sebe (Erikson po Donahue, 1992). Proces oblikovanja - preoblikovanje in integracije dosedanjih izkušenj je posebno živahen v adolescenci in doseže v pozitivni smeri identiteto, v negativnem izhodu pa zmedenost.

James Marcia je izhajal iz Eriksonovega petega stadija: psihosocialnega razvoja. Oblikovanje identitete je pot, ki se začne že s prvimi izkušnjami v otroštvu, ko otrok zmore ločiti sebe od objekta (mame), in doseže svoj polni razcvet v adolescenci. Marcia identificira štiri načine reševanja identitetne problematike. Razširil je Eriksonovo bipolarno shemo identitete nasproti zmedenosti in ugotovil, da so stili reševanja pogojeni z dvema meriloma:

- s krizo - opredelil jo je kot preizkušanje in izbiranje med pomembnimi alternativami; gre torej za iskanje odgovorov;
- z zavezo (commitment) - opredeli jo kot stopnjo osebnega vlaganja k določenim vrednotam, stališčem, socialnim vlogam, ki jo pokaže posameznik in pomeni pomembno izbiro, ki uravnava njegovo vedenje (Marcia po Adams, 1994: 272).

Glede na navzočnost krize in zavezanosti je Marcia določil štiri načine reševanja identitete – glej tabelo 1.

Tabela 1: Merila, ki opredeljujejo identitetne statuse (Marcia, po Poljšak-Škraban 1996: 2)

IDENTITA	RAZPRŠENA	PRIVZETA	MORATORIJ	OBLIKOVANA
KRIZA	prisotna /odsotna	Odsotna	prisotna v toku	prisotna
ZAVEZA	odsotna	Prisotna	prisotna —nejasna	prisotna

V stadiju **razpršene identitete** oseba še ne doživlja krize in tudi zavezala se ni še ničemur. Marcia ugotavlja, da oseba v tem stadiju jemlje življenje površno, z lahkoto ali pa ga doživlja zelo nesrečno, pogoste so tudi psihopatološke težave in občutek velike osamljenosti (Marcia, po Kroger, 1989: 58). Mladi rešujejo krizo identitete tako, da se na nek način umikajo iz družbe, z manipulativnim vedenjem ali pa z visoko konformnostjo. Zelo redko jim uspe zgraditi trajne in intimne odnose s prijatelji in partnerji. Poljšak-Škrabanova (1996:27) opozarja tudi na dejstvo, da je takšen način reševanja identitete nekaj povsem običajnega v zgodnji adolescenci. Težave nastanejo, če ta proces traja predolgo.

Privzeto identiteto imajo osebe, ki so se brez možnosti izbire zavezale določenim vrednotam, življenjskim vlogam in ciljem. Zanje je značilna velika navezanost na starše. Ravnavo se po načelu: Kar je bilo dobro za moje starše, je dobro tudi zame. Marcia (po Adams, 1994: 275) ugotavlja, da imajo tih, reden in marljiv način življenja in močno pritrjujejo vrednotam avtoritete. So nepremakljivi v svojem prepričanju o "pravem načinu", ki so ga prevzeli od staršev ali pomembnih drugih (Marcia, po Kroger, 1989: 57).

V stadiju **moratorija** pride do močnega doživljanja krize — iskanja med alternativami in poizkušanja med različnimi dejavnostmi, poklici, vrednotami, usmeritvami... vendar do končne opredelitve še ne pride. Človek izbira svoj pogled na svet. Raziskave kažejo, da osebe v stadiju moratorija doživljajo sicer večjo anksioznost (Marcia, po Kroger, 1989: 56), ven-

dar imajo tudi višjo in trdnjšo samopodobo kot tisti z doseženo identiteto in višjo stopnjo moralnega presojanja ter razvoja jaza (Marcia, po Adams, 1994: 276)

Mladostnik z **oblikovano identiteto** je doživel krizo izbiranja in odločanja med možnostmi in se po temeljitem premisleku na podlagi izkušenj opredelil za neko pot, vrednoto. Sposoben je izbirati med življenjskimi možnostmi. Ima visoko prilagodljivo osebnostno strukturo. Dosega najvišje stopnje razvoja jaza in samospoštovanja (Adams, 1994: 279), prav tako tudi najvišje stopnje moralnega presojanja, presoja po moralnih načelih, ki si jih je sam izbral (Marcia, po Adams 1994:278). Odlikuje ga sposobnost reflektivnega in analitičnega kognitivnega stila. Dobro funkcionira pod stresom in ima smisel za humor ter je odprt za nove izkušnje, kar mu omogoča presojanje na podlagi notranjih standardov (Marcia, po Kroger, 1989: 35). Z drugimi besedami: ve, kaj hoče.

Na proces oblikovanja identitete vplivajo izkušnje, ki smo jih deležni v lastni družini, odnosi s pomembnimi drugimi, ne smemo prezreti vpliva študija in dela ter vpliva medijev. Vendar pa v končni fazi posameznik sam svobodno oblikuje lastno identiteto. Okoliščine so resničnost, toda kot pravi O'Connell, če jih že ne moremo spremeniti, lahko spremenimo svoje razumevanje teh okoliščin in naredimo iz njih možnost za lastno prihodnjo rast (O'Connell, 1992:399). Za rast pa se je potrebno odločiti.

2. Zaveza - odločitev

Z Marciajevimi stadiji identitete bi lahko opisali pot k zrelejši identiteti kot pot od razpršene k privzeti identiteti, nadalje v stadij moratorija in končno k oblikovani identiteti. Raziskava, ki jo je med študenti socialne pedagogike opravila Poljšak—Škrabanova, je pokazala, da je kar 60 % študentov na stopnji moratorija. Rezultat potrjuje, da je čas študija privilegirani čas za iskanje in oblikovanje identitete. Nekoliko pa presenečajo podatki, kako se z višjim letnikom študija spreminjajo stadiji identitete: moratorij ves čas raste, stadij privzete identitete najprej raste, potem pa pada, razpršena identiteta niha, vendar je glavni trend v rasti, oblikovana identiteta pa najprej raste in v višjih letnikih spet pada (Poljšak—Škraban, 1996: 99). Pri razpršeni in oblikovani identiteti bi pričakovali nasprotni trend.

Preseneča predvsem dejstvo, da študijski proces ne spodbuja prehoda k oblikovani identiteti. Pričakovali bi namreč, da se bo v višjih letnikih delež študentov z oblikovano identiteto povečal, dogaja pa se ravno nasprotno. Avtorica opozarja na dejstvo, da so lahko nekateri rezultati bolj

specifični za socialne pedagoge, ki so bili zajeti v tej raziskavi (Poljšak—Škraban, 1996: 125).

Težava je torej v prehodu k oblikovani identiteti. V čem je ta prehod?

Posameznik z oblikovano identiteto je sprejel zavezo, ki je v stadiju moratorija še ni mogel ali mu je še ni bilo treba. Zaveza je, kot smo že videli, stopnja osebnega vlaganja k določenim vrednotam, stališčem, socialnim vlogam, zaveza, ki jo pokaže posameznik in predstavlja pomembno izbiro, ki uravnava njegovo vedenje (Marcia, po Adams, 1994: 272). Z drugimi besedami bi lahko rekli, da se je posameznik po doživetju krize, soočenju z različnimi možnostmi, odgovori, vsebinami... odločil — izbral eno in se angažiral za tisto.

Odločitve, večje ali manjše, so del našega vsakdanjega življenja. Toda človek se ne odloča rad, odločitve doživljamo kot breme, zato jih često prelagamo, radi bi odgovornost za odločitve prepustili drugim: svetovalcu, skupini, usodi, naključju...

Težko se odločamo, ker svet, v katerem živimo, ni preveč trden in zanesljiv. Drugo vprašanje pa je končnost, ki jo doživljamo pri odločitvah. Ali ne tvegamo preveč, s tem ko se za nekaj odločimo, ker to pomeni, da se ne odločimo za vse ostale možnosti. To vprašanje je tesno povezano s posebnostmi današnje postmoderne družbe, za katero je značilna psihologija stalnega razvoja. Paradoks je v tem, da nam ravno zavestne odločitve odpirajo nove možnosti razvoja.

Verjetno je težava prevzemanja odgovornosti za svoje ravnanje, za to, da se za nekaj odločimo, vzrok, da nekateri študenti ne morejo končati študija in vlečejo kak nepomemben izpit v nedogled. Toda končati študij, najti svoje mesto v družbi, je pogoj, da lahko posameznik raste in se razvija, integrira izkušnje v to, kar se je naučil, se distancira zgolj od teorij.

3. Pot odločanja

Kako se torej odločamo? Različne teorije poudarjajo različne vidike: vpliv ekonomskih in situacijskih dejavnikov, pomen psiholoških lastnosti posameznika, nekatere pa menijo, da so odločitve zgolj naključne (Kump, 1990: 30).

Predstavila bom pot odločanja oziroma spoznavno pot, ki pripelje od izkušnje preko uvida in presoje do odločitve, kakor jo je opisal B. Lonergan (po Rulla, 1986: 140—141). Za Lonergana ni vir motivacije le v potrebah, ampak tudi v vrednotah, ki so prav tako kot potrebe vrojene. Potrebe usmerjajo k temu, kar je pomembno za posameznika, kar je prijetno in zadovoljujoče, vrednote pa težijo k temu, kar je pomembno samo na sebi,

kar vodi k samopreseganju. Razporejenost vrednot in potreb v človeku, njihova večja ali manjša središčnost, vplivajo na drže. Drža je mehanizem, ki vodi naše delovanje, je neka stalna pripravljenost delovati v določeni smeri.

Lonergan izhaja iz predpostavke, da je človeku lastna težnja po preseganju samega sebe. Osebek je notranje in bitno naravnan k predmetu lastnega samopreseganja. Drugo ali drugi mu ne pomenijo le sredstva za zadovoljevanje lastnih potreb, ampak vidi v njih svojo lastno vrednost. Pot k samopreseganju vodi preko zavestnih in namenskih človekovih dejavnosti: izkušnje, uvida, presoje in odločitve. Vsaka stopnja presega in dopolnjuje prejšnjo stopnjo.

Druga Lonerganova predpostavka pa je človekova omejenost. V posamezniku namreč prihaja do napetosti, nasprotja med težnjo po preseganju sebe in lastno omejenostjo. Človek se srečuje z omejenostjo na treh ravneh: na zavestni ravni poteka razkorak med idealnim in resničnim jazom, interakcija in razkorak med zavestnim in nezavednim delom sebe ter patologija selfa. Vse te napetosti vplivajo na naša čustva in na način, kako sprejemamo in razumemo tako stvarnost kot tudi vrednote (Rulla, 1986: 195).

Vsak proces učenja se začne z **izkušnjo**. Izkušnja obsega vse, kar znamo, čutimo, si predstavljamo, doživljamo, govorimo, vse naše telesne in duševne dejavnosti. Izkušnja pomeni našo čustveno reakcijo in težnjo, je naš stik s svetom in z nami samimi. Rulla (prav tam) dodaja, da je izkušnja navzoča v celotnem procesu samopreseganja na vseh štirih stopnjah — sam proces namreč predstavlja za nas novo izkušnjo. Miller (1992: 134) je Lonerganovo prvo stopnjo poti odločanja in pravzaprav vsega učenja imenoval z imperativom: **bodi pozoren!** Delors je v poročilu o izobraževanju za 21. stoletje opozoril na štiri poti do znanja: učenje, delo, človeške skupnosti in samo bivanje (Delors, 1996: 20). To so področja, kjer nabiramo izkušnje za učenje, za sprejemanje odločitev in končno za samopreseganje.

Izkušnje same zase ne zadovoljujejo. Vprašanje o razumljivosti nam omogoča, da presežemo zbrane podatke in pridemo k oblikovanju pogleda na svet. To pa je že naslednja stopnja. Uvid, ki poteka na intelektualni ravni, je odgovor na vprašanja, kaj bi ta izkušnja lahko bila. Kako naj gledam na ta pojav, kaj mi sporoča, kaj o tem že vem? Kakšne možne poti imam ob tej izkušnji? To so vprašanja o celoti podatkov ali pa samo o posameznem delu podatkov. Millerjev imperativ za to stopnjo se glasi: **bodi bister!** To vključuje razumevanje, raziskovanje, izražanje tega, kar smo razumeli (Miller, 1992: 134).

Uvid je vedno nepopoln in postavlja novo vprašanje, ki mu sledi nov

uvid. To je krožni proces učenja. Veliko število uvidov pa ne prinaša nujno točnih rezultatov. Uvidi niso nujno koherentni in nekateri so lahko napačni.

Zahteva po razumljivosti, ki je omogočila preseganje podatkov na stopnjo uvida, je avtentična. Preseganje uvidov na stopnjo presoje pa nam omogoča druga avtentična zahteva, zahteva po brezpogojnosti.

Presoja vključuje sposobnost refleksije, presojanje pravilnosti in resničnosti dejstev. Zahteva po brezpogojnosti, ki vodi k presoji, omogoča preseganje naših predstav k temu, kar obstaja samo na sebi. Presegamo torej lastno subjektivnost. Presojamo resničnost vrednot in vseh morebitnih akcij z motivi in posledicami zanje.

Millerjev imperativ za to stopnjo se glasi: *bodi razumen!* (Miller, 1992: 135). Ta imperativ je zanimivo razširil Johnson v svojem Priročniku za boljše odločanje. Podobno kot Lonergan namreč spodbuja pot odločanja z vprašanji. "Vprašanja so kot budilke, vprašanja nas prebudijo za resničnost tistega, kar se dogaja okoli nas in znotraj nas" (Johnson, 1994:53). Vprašanje razumnosti in brezpogojnosti je razširil na vprašanja za glavo in srce. Z razumom se vprašuje o resničnosti potrebe, zbira informacije o možnih izbirah in dobro presodi vse izbire. Johnson opozarja, da se presojanja najlažje naučimo z opazovanjem lastnih odločitev. Z osebnim vprašanjem (za srce) pa posameznik preverja, ali je resnično odkrit do samega sebe, ali zaupa svoji intuiciji in kakšno je njegovo samovrednotenje (prav tam: 30-85).

Na ravni odgovornosti je **odločitev** prehod od vedenja k dejanju. Ko se posvetujemo sami s seboj o poti odločanja, o ciljih in možnih poteh akcije, se odločimo in izvedemo odločitev. Millerjev imperativ za to stopnjo se glasi: *bodi odgovoren!* (Miller, 1992: 135). Odločitev vedno poteka na ravni volje. Lonergan (po Rulla, 1986: 196) razlikuje tri ravni volje. Prva je -pripravljenost (willingnes), na tej stopnji presoja ni potrebna. Odločitev lahko nastane na podlagi nezavednih vplivov. Druga stopnja volje predstavlja sposobnost za odločanje — željo (will), ki lahko dobi svoj izraz v dejanju odločitve - voljnosti (willing), ki je tretja stopnja volje. Dejanje odločitve pa pomeni že novo izkušnjo, s čimer se lahko začne nov krog.

3.1. Vrednote kot usmerjevalci odločitev

Prehod od uvida in presoje k odločitvi omogoča zahteva po tem, da se odločimo, kaj je resnično vredno (Miller, 1992: 137). Odločitev pomeni, da se zavežemo resnični vrednoti. Z besedami Marcie bi lahko rekli, da vlagamo svojo energijo v določene vrednote, stališča, socialne vloge, kar

nam omogoči, da preidemo iz stanja moratorija v stadij oblikovane identitete.

Zahteva po resnično vrednem nujno trči na vprašanje vrednot oziroma vprašanje subjektivnega in objektivnega vrednotenja.

Na podlagi subjektivnega vrednotenja vzpostavim enostranski odnos; objekt, ki ga vrednotim, je le predmet moje potrebe. Do tega, kar je pomembno zame, pridem po intuitivnem vrednotenju na temelju čutov (Šinkovec, 1996: 95). Z drugimi besedami lahko rečemo, da odločitev intuitivno sledi izkušnji.

Lonerганova pot pa spodbuja posameznika, da sicer upošteva in izhaja iz izkušnje (tudi s čustveno komponento), toda na podlagi reflektivnega vrednotenja pride k temu, kar je pomembno samo po sebi. Odnos, v katerem morem v drugem (osebi, stvari) spoznati in priznati njegovo notranjo pomembnost kot vredno samo po sebi, nujno zahteva, da do tega vzpostavim vzajemen odnos. Z filozofom Bubrom lahko rečemo, da vzpostavimo odnos jaz — ti, odnos, kjer ni več merilo le moja potreba, ampak je merilo tudi drugi. Tak način vrednotenja vodi k samopreseganju. S tem, kar človek izbere, presega sebe.

Postavlja se nam vprašanje, ali ni samopreseganje ne nek način zanimanje sebe, svojih želja in potreb? Mislim, da nam pri odgovoru na to vprašanje lahko pomaga hierarhična lestvica motivov, kakor jo je oblikoval Abraham Maslow. Najvišji, lahko bi tudi obrnili in rekli najgloblji človekov motiv je težnja po samoaktualizaciji. Maslow (po O'Connell, 1992: 15) pojmuje samoaktualizacijo kot potrebo, da izrazimo in uporabljamo svoje najgloblje potenciale, svoje darove in sposobnosti na najbolj ustvarjalen, dinamičen in svoj način. Ostali motivi včasih to težnjo zakrivajo. Na nek način pa moremo v vseh ostalih hierarhičnih motivih odkriti človekovo hrepenenje po rasti, po samopreseganju, po uresničitvi njegovih najglobljih želja.

3.2. Identiteta kot poklicanost

Odkriti svoje najgloblje želje pomeni najti smisel svojemu življenju, odkriti svojo identiteto. Odkrivanje smisla življenja je zelo blizu krščanskemu razumevanju človekove identitete v smislu poklica (poklicanosti). Človek odkrije svoje mesto v svetu, kjer je on sam lahko najbolj on sam, in mesto, kjer je lahko tudi najbolj v službi drugim. Ideja poklica pomeni, da posameznik pregleda svojo pot in smer v odnosu do sebe, do širše skupnosti in končno v odnosu do presežnega. Poklic omogoča preseganje prepada med individualizmom in kolektivizmom na drugi strani. Doživlja-

nje poklicanosti omogoča integriranje preteklosti, prihodnosti in sedanjosti. Posamezniku daje občutenje istovetnosti, smisla in namena svojega življenja (Donahue, 1992: 196). Na podlagi življenjske odločitve (svojega mesta v odnosu do širše skupnosti) potekajo tudi vse druge konkretne majhne odločitve.

4. Študentski dom — ponudba na poti k zrelejši identiteti

Za sorazmerno velik odstotek študentov (v študijskem letu 1989/90 je v študentskih domovih ali pri zasebnikih stanovalo 44 % vseh študentov - Selič, 1990: 28) je pričetek študija na univerzi nujno povezan tudi z odhodom od doma in iskanjem sobe v študentskem domu oziroma pri zasebnikih.

Ponujajo študentski domovi še kaj več kot le reševanje stanovanjske stiske? Omenila sem že, da je odhod od doma lahko velika spodbuda na poti osamosvajanja, tako za študente kot tudi za starše. Skupnost in odnosi s sostanovalci so pomembna izkušnja. Izkušnja pa je, kot smo videli, le prva stopnja Lonerganove poti do odločitve. Obstajajo v študentskem domu možnosti, ki spodbujajo pot naprej, preko uvida in presoje do odločitve?

“Zgodba o grajskem stolpu“: Leta 1990 se je redovna skupnost v samostanu uršulink v Ljubljani nekoliko zmanjšala, tako da smo imeli prosto sobo in sprejeli dve študentki, ki sta iskali nastanitev. Še isto leto sta se jima pridružili še dve drugi in čez dve leti še sedem. Ker so prostori, kjer so njihove sobe, ob okroglem stopnišču, so jih imenovala grajski stolp. Že takoj na začetku se je pokazala potreba po tem, da je ena od redovnic odgovorna za stike z njimi. Pred petimi leti sem to odgovornost prevzela sama.

Postavljalo se mi je vprašanje, kaj ta vloga pomeni? Je to formalna vloga pobiranja stanarine, prenos sporočil in obvestil, ko se kaj pokvari, ko je treba kaj spremeniti...? Lahko ponudim kaj več?

Model vzgojne skupine, ki sem ga spoznavala pri študiju in praksi v vzgojnih zavodih in dijaških domovih, mi je sicer marsikaj povedal o dinamiki med člani skupine (delitev vlog in statusov, faze v dinamiki skupine itd.), toda svoje vloge nisem mogla enačiti z vzgojiteljevo. Vzgojitelj na nek način nadomešča starše, to pa pri študentih ni več potrebno in tega tudi ne bi sprejeli.

Svoje vloge tudi nisem videla v tem, da prevzamem odgovornost za funkcioniranje skupine. Mislim na določanje študijskega časa in tega, kdo bo pospravjal, ter tisoč drugih malenkosti, ki se jih je treba dogovoriti v

vsaki skupini, ki živi skupaj, čeprav je kdaj kakšna študentka tudi izrazila takšno željo.

Ponujeno prijateljstvo, iskreno zanimanje in pripravljenost pomagati, če me za to prosijo, je element, ki ga lahko ponudim študentkam z enim samim ciljem — če ga potrebujejo na svoji poti k zrelejši identiteti. Z eno besedo lahko ta pristop imenujem SPREMLJANJE. To je bilo videti tako, da sem enkrat tedensko, ko so bile najbolj proste, prihajala na obisk in se zanimala za to, kaj delajo, se vključila v pogovor, ki je že potekal, praznovala skupaj z njimi... ob tem pa dala vedeti, kje me lahko dobijo, če me potrebujejo.

Številne prošnje za bivanje pri nas, na katere nismo mogle odgovoriti, in možnost, da z denacionalizacijo dobimo več prostora, so nas spodbudile k načrtovanju študentskega doma. Naša želja je, da bi v študentskem domu omogočili okolje, ki bi pomagalo k celostni rasti osebnosti, natančneje okolje, ki spodbuja k Lonerганovi poti od izkušnje k odločitvi in s tem k zrelejši identiteti

S to nalogo želim pregledati in ovrednotiti sedanji način spremljanja študentk in iskati pot naprej v pripravi programa za Študentski dom "Uršula".

5. Opredelitev problema

Študentski dom, ki deluje na že zgoraj opisani način, se od državnih študentskih domov razlikuje po tem, da ima spremljevalko za nastanjene študentke. Pod spremljanjem razumem iskreno zanimanje za drugo osebo, ki lahko vodi v prijateljstvo. Pomoč je ponujena le, če študentka izrazi željo in potrebo.

Tisto, ki študentke spremlja, sem poimenovala spremljevalko.

Zanima me, ali tak način spremljanja, kakor sem ga opisala v poglavju "Zgodba o grajskem stolpu", podaljšuje in nadomešča odvisnost od družine ali spodbuja rast in samostojnost osebnosti?

Študij literature me je spodbudil, da sem bila ob spremljanju študentk pozorna na štiri področja učenja, ki jih opisuje J. Delors: učenje, delo, skupno življenje in končna integracija vseh izkušenj v osebnosti. V svojih srečanjih in pogovorih sem poskušala spodbujati pot od izkušnje naprej. Raziskati želim, ali in kako je moje spremljanje spodbujalo rast študentk na teh področjih.

Postavljata se mi torej dve raziskovalni vprašanji:

1. Ali spremljanje študentov podaljšuje odvisnost ali spodbuja samostojnost in rast osebnosti?

2. Ali in kako je spremljanje spodbujalo rast osebnosti na področjih učenja:

- da bi vedeli,
- da bi znali delati,
- da bi znali živeti v skupnosti in drug z drugim,
- da bi znali biti?

6. Metodologija

6.1. Vrsta raziskave:

Raziskava je kvalitativna analiza primera.

6.2. Viri podatkov in način zbiranja

Kot vir podatkov sem uporabila:

A: anekdotske zapise posameznih srečanj s študentkami

B: esej študentk na določeno temo (glej spodaj!).

A: anekdotske zapise sem zapisovala po posameznih srečanjih s študentkami od 14. aprila do 8. septembra 1997.

B: študentke so pisale esej ob temi:

“Ali in kako je moje prihajanje k vam spodbujalo ali zaviralo tvojo rast in razvoj osebnosti. Prosim, če lahko razmišljaš in pišeš o štirih področjih:

učite se - da bi vedeli (študij, učenje, uspehi...);

- da bi znali delati (praktične delovne izkušnje);

- da bi znali živeti v skupnosti (vaša skupnosti);

- biti (doživljanje celote življenja glede perspektive — prihodnosti – odkrivanja svojega mesta v svetu)

Prosim, če si lahko konkretna.”

Pismo s temo sem poslala 28. junija 1997 vsem enajstim študentkam, ki so v tem letu stanovale v študentskem domu. Prosila sem, naj mi pošljejo odgovore do 20. julija 1997, vendar sem morala zaradi izpitnega obdobja čas zbiranja esejev podaljšati. Do konca avgusta istega leta sem prejela osem esejev. Študentke so mi sicer obljubile, da mi bodo poslale manjkajoče tri eseje, vendar jih do konca septembra 1997 nisem dobila. Zato sem sklenila, da jih iz obdelave izpustim.

6.3. Obdelava podatkov

Za podatke sem uporabila vse eseje in anekdotske zapise.

Eseje študentk sem vzela kot temeljno raziskovalno gradivo. Po večkratnem prebiranju sem povedi vsakega eseja izpisala posebej in dodala asociacije — pojme, za lažje predstavljanje vsebine in razsežnosti, ki jih esej prinaša. Eseje sem označila z zaporednimi številkami po vrstnem redu, kakor sem jih dobila, in sicer od E1 do E8. Nadaljnjo obdelavo sem prilagodila glede na raziskovalno vprašanje. Potek opisujem pri rezultatih in razpravi.

Anekdotske zapise sem vlagala v skladu z vsebino raziskovalnega vprašanja že ob zapisovanju v štiri sklope: študij, delo, skupnost—odnosi, jaz—moja identiteta—prihodnost. Označila sem jih z veliko črko A in z dnem ter mesecem zapisa (npr. A14.4 — anekdotski zapis 14. 4. 1997. Letnice ne pišem, ker so vi zapisi iz leta 1997). Anekdotским zapisom sem dodala pojme, ki jih obravnavajo oziroma odpirajo.

7. Rezultati in razprava

V tem poglavju bom predstavila metodologijo, rezultate in razpravo o prvem raziskovalnem vprašanju: Ali je spremljanje spodbujalo rast k samostojnosti? Obdelava drugega raziskovalnega vprašanja - o vplivih spremljanja na različnih področjih posameznikovih izkušenj - je predstavljena v diplomski nalogi Na poti k zrelejši identiteti. V diplomski nalogi so tudi vsi prikazi in tabele analiz esejev in anekdotskih zapisov (Koršič, 1997).

7.1. Spremljanje — podaljševanje odvisnosti ali spodbuda k rasti

Študentke v esejih niso pisale le o odzivih na moje prihajanje, ampak še mnogo drugih stvari, zato sem v esejih označila vsa tista mesta, ki se nanašajo neposredno na raziskovalno vprašanje, torej odzive na moje prihajanje. Povedi sem izpisala in po metodi asociacij dodala pojme (tabela 2).

Tabela 2: Pripisovanje pojmov posameznim delom besedila, ki so v zvezi z vplivom spremljevalke na prevzemanje oziroma prelaganje odgovornosti

POJEM	BESEDILO	vir
	REVZEMANJE ODGOVORNOSTI	
samostojnost	<p><i>*Dobro je da se S. ni vmešavala v naše zadeve.</i></p> <p><i>*Spore smo reševale samostojno.</i></p> <p><i>*Najbolj mi je bilo všeč, da smo bile samosvoje</i></p> <p><i>*Moti me le to, da nam sestre premalo zaupajo. Res je, da smo mlade, toda življenje nam je drago in ga ne bi zapravile, zato zanj skrbimo. Z večjim zaupanjem bi postale še bolj odgovorne.</i></p>	E1 E1 E5 E5
varnos	<p><i>*Po pravici povedano smo S. pogrešale, če se ni pojavila.</i></p> <p><i>*V prihodnjih dveh letih bom zbrala dovolj moči za uspešen študij. Lažje se mi zdi, ker vem, da se bom lahko zanesla na sestanovalke, duhovno pa čisto samoumevno računam na S.</i></p> <p><i>*Ponedeljkovi večeri so mi bili zelo všeč, pa čeprav si prišla na obisk le za minutko. To je tisti občutek, ki je zelo pomemben, da je nekomu res mar zate. Da nisi sam, vržen v svet, ampak, da nekdo skrbi zate, čeprav na drugačen, bolj oddaljen način.</i></p> <p><i>*Meni osebno si mnogo koristila s svojim prihajanjem. Vedela sem, da si tam, da se zanimaš za nas, pripravljena pomagati. To je privedlo do prijateljskega odnosa zaupanja, ko lahko poveš, kaj se ti zdi dobro, kaj ne... In ko ti je težko, veš, da nisi sam, da nekdo zate skrbi in si zato še bolj odgovoren za svoje delo. (...) Ne vem, kako bi se to obneslo pri večjem številu študentov v domu. Prav je, da je program in načrt za delo, toda le v prijateljskem odnosu jim lahko pomagaš, pa tudi oni med seboj.</i></p> <p><i>*Mislim, da bi tvoje neprihajanje ponedeljkovemu večeru zadelo neko praznino. Kadar te ni bilo dolgo v večer, smo se začele spraševati, zakaj te vendar ni.</i></p>	E1 E3 E5 E6 E7
nudenje pomoči	<i>*Opisuje doživetje med počitnicami - novo poznanstvo/ki mi je korenito spremenilo pogled na svet, ljubezen, odnose, saj sem z njim doživela to, v kar nisem verjela - resnično prijateljstvo, ljubezen. Čisto me je spremenil. (...) Bo-</i>	E4

	<p><i>jim se, ker sem postala odvisna od nekoga, ki živi v drugem svetu, času; s katerim me bodo povezovala le pisma, ki jih bo vedno manj (. . .) S., ko se vidiva, bi te prosila za en pogovor.</i></p> <p><i>*Vedela sem, da si tam, pripravljena pomagati</i></p>	E6
predlogi	<p><i>*Mislim, da bi morale sestre v takšnem domu ponuditi mnogo dodatnih možnosti: od skupnih maš in večerov, do kakšnih delavnic; pa tudi spodbujati mlade pri delitvi svojih talentov s sostanovci. Predvsem pa je treba poizkusiti brez prisile in z "močnim molitvenim ozadjem" ter koristno uporabiti izkušnje.</i></p>	E6
	PRELAGANJE ODGOVORNOSTI	
Nerealni svet	<p><i>*Tu sem videla, kakšno bi življenje v skupnosti moralo biti</i></p> <p><i>*Še vedno sem nepopravljivi optimist, ki si življenje predstavlja precej pravičljivo in zato mi je bilo včasih, predvsem po skupnih srečanjih, zjutraj prav težko stopiti ven v realni svet.</i></p> <p><i>*Življenje v samostanu je 100% drugačno, kot če bi živela nekje drugje. Včasih me to prilagajanje moti, počutim se prikrajšana, brez pravic in zato sem tudi nesramna - žal mi je za vse - če se sedaj ozrem nazaj, lahko rečem le - Hvala vsem Vam za vse</i></p>	E2 E3 E4

Ko sem prebirala listo povedi in dodanih pojmov, se mi je postavljalo vprašanje, kaj je tisto, kar ločuje podaljševanje odvisnosti od rasti k samostojnosti, kakšno merilo naj vzamem, po katerem lahko ločujem.

Pri nekaterih povedih oziroma pojmi mi je bilo jasno (samostojnosti), za druge pa nisem vedela, kam naj jih uvrstim: "Ko se vidiva, bi te prosila za en pogovor." (E4). Iskanje pomoči lahko pojmuje kot nesamostojnost, ker posameznik ne zmora sam, lahko pa je izraz posameznika, ki se zaveda svojih težav (samostojnost ne pomeni, da težav ni) in išče pomoč, da bi se z njimi odgovorno sprijel. Odgovornost za spoprijemanje s težavami oziroma prevzemanje odgovornosti za svoje življenje lahko tako postavim za merilo, ki ločuje rast k samostojnosti od podaljševanja odvisnosti. Če razmišljamo širše v luči Lonerganove teorije, lahko rast k zrelejši identiteti opredelimo kot prevzemanje odgovornosti za pot od neposrednih izkušenj prek refleksije (uvida in presoje) do odločitve. Podaljševanje odvisnosti pa je vsako nekritično prelaganje odgovornosti na druge.

Besedila, v katerih sem zaznala prevzemanje odgovornosti za svoje

življenje, sem razvrstila po sorodnih pojmi in oblikovala tri skupine: samostojnost, varnost in nudenje pomoči.

Samostojnost. Že sam odhod od doma spodbuja sprejemanje odgovornosti, ki je ne moreš več *kar preložiti na drugega, kakor si to še lahko naredil doma, pri starših (E5)*. Študentke torej ne doživljajo vloge spremljevalke kot podaljšanje starševske vloge.

Občutek samostojnosti (*všech mi je, da smo samosvoje (E5), dobro je, da se nisi vmešavala v naše zadeve, spore smo reševale samostojno (E1)*), je zanje zelo pomemben in želijo si še več zaupanja in samostojnosti: *“Z večjim zaupanjem bi postale še bolj odgovorne” (E5)*.

Varnost. Videti je skoraj izključujoče, toda kot so vesele samostojnosti, cenijo tudi dejstvo, da je nekdo, ki jih spremlja, kar jim daje občutek varnosti. Občutek, ki ga takole opisujejo: *Vedela sem, da si tam, da se zaniša za nas, pripravljena pomagati (E6)*. Občutek, ki je zelo pomemben, da je nekemu mar zate. *Da nisi vržen v svet, ampak da nekdo skrbi zate, čeprav na drugačen, bolj oddaljen način (E5)*.

Zanimivo, da z zanimanjem, ki ga ima spremljevalka do študentk in jim omogoča varnost, povezujejo prevzemanje odgovornosti: *veš, da nisi sam, da nekdo skrbi zate in si zato še bolj odgovoren za svoje delo (E6)*. Lahko rečemo, da se odgovornosti lahko učimo le v odnosu oziroma, kot pravi Mlinar: *“Ne moreš biti odgovoren, če nisi nagovorjen v pristnem odnosu” (Mlinar, 1991: 27)*.

Zanimanje za človeka in biti na voljo za pomoč omogočata *prijateljski odnos zaupanja, ko lahko poveš, kaj se ti zdi dobro, kaj ne (E6)*. Študentke poročajo, da so spremljevalko pogrešale, če je ni bilo, in izražajo tudi, da *čisto samoumevno računajo nanjo (E3)*. Lahko zaključimo, da je spremljevalka dajala študentkam občutek varnosti, ki lahko vodi v še večjo odgovornost, lahko pa tudi v občutek nerealnega sveta, ki je tako drugačen od celotne izkušnje, kot bomo videli v nadaljevanju.

Nudenje pomoči. V procesu spremljanja nudenje pomoči ni vsiljeno, ampak zahteva izraženo željo. Odgovornost za lastno življenje se kaže v tem, da posameznik dejavno rešuje težave tudi na ta način, da išče pomoč. Zanimivo, da je že samo pisanje eseja *težka naloga, a hkrati zanimiv izziv (E4)* in je spodbudilo študentko k razmišljanju o svoji izkušnji med počitnicami. Zaključuje z željo: *“Ko se spet vidiva, bi te prosila za en pogovor” (E4)*.

Od tistega, ki pomoč nudi, pa se zahteva, da ne prevzema odgovornosti za rešitev, čeprav spremljevanec to včasih pričakuje, kar izpričuje tudi anekdotski zapis:

Študentka se pritožuje, da ne more študirati, ker se druge pogovarjajo, in zahteva: "Postavite pravila, kdaj mora biti tišina za študij".

Odgovor spremljevalke: "Tega ne morem, tudi če bi hotela. Ne živim z vami in ne morem od zunaj postavljati pravil. Razmisli, kako se lahko sama pogovoriš o svoji upravičeni zahtevi..." (A 14.4.).

Mislím, da moramo doživljanje občutja varnosti nujno povezati z nudenjem pomoči, ki pa ne pomeni samoumevno prevzemanja odgovornosti spremljevalke za študentkine probleme, ampak le možnost za pomoč pri aktivnem spoprijemanju s težavami.

Besedila, v katerih sem lahko zaznala nekritično prelaganje odgovornosti, bi lahko z eno besedo opisala kot doživljanje nerealnega sveta.

Nerealni svet. Doživljanje sprejetosti s strani sostanovalk in spremljevalke, ko si presenečen, da je poslušalcev toliko in da ti resnično želijo pomagati (E2), ustvarja podobo izbrane družbe (E5). Okolje, ki je 100 % drugačno, kot če bi živela drugje (E4), predstavlja nekakšen ideal - kakšno bi življenje v skupnosti moralo biti (E2). Pomeni pa tudi idealiziranost in neko ločenost od "realnega sveta": "Včasih, predvsem po skupnih srečanjih, mi je bilo zjutraj težko stopiti ven v realni svet." (E3).

Lahko opazimo, da doživljanje varnosti in domačnosti ne spodbuja nujno optimizma in zagona za prenašanje tega vzorca odnosov v ostale življenjske položaje. V tem primeru posameznik ne prevzema odgovornosti za to svojo, vsekakor pozitivno izkušnjo, ampak ostaja v tej svoji izkušnji kot v nekakšem getu, ki ga doživlja kot nerealni svet, ki je tako drugačen od ostalega. Izkušnja ga tako ne oblikuje v smeri večje samostojnosti, ampak mu da za popotnico strah, da je "realni svet" neprijazen.

Vse študentke sicer ne govorijo o idealni skupnosti (nekateri so šle na živce meni, nekaterim sem šla na živce jaz (E1)), vendar velja razmisliti o tesnejši povezanosti študentskega doma s širšim okoljem. Možnost vidim v organiziranju različnih dejavnosti, ki bi bile odprte za vse študente. Na ta način bi prihajalo do realnejšega okolja, pa tudi prenosa pozitivne izkušnje skupnosti, ki jo doživljajo študentke.

Spremljanje — most med družino in samostojnostjo

Videli smo, da spremljanje omogoča tako občutek in tudi dejstvo varnosti, ki izvira iz zavesti, da se nekdo zanima zate, kot tudi samostojnosti, ko si moraš sam organizirati življenje, ne da bi te nekdo nadzoroval in se odločal namesto tebe. Nudenje pomoči v procesu spremljanja ne pomeni prevzemanja odgovornosti, ker je povezano s pobudo prosilca. Glede na to sklepamo, da je spremljanje lahko vmesna stopnja med odvisnostjo v izvorni družini in samostojnostjo.

7.2. Področja učenja

Ob prebiranju esejev sem opazila, da so nekatere študentke izgubile pismo z esejem, nekatere pa so prezrle navodila in so razmišljale na splošno o svojem bivanju v študentskem domu, o *tem, kaj mi pomeni grajski stolp (E5)*. Podatki torej niso govorili le o vplivu mojega prihajanja, ampak tudi drugih vplivih. Besedila, ki sicer niso neposredno odgovarjala na raziskovalno vprašanje o vplivu spremljanja spremljevalke na štirih področjih učenja, so odkrivala nekatere pomembne vidike študentskega življenja, zato sem jih vključila v obdelavo. Vsa besedila sem razvrstila v že omenjena štiri področja in poleg vsake povedi dodala pglavitnega povzročitelja spremembe. Identificirala sem štiri pglavitne akterje in jih označila: lastna aktivnost in zorenje (L), vpliv spremljevalke (S), posledice fizičnega okolja — bivanje v samostanu (O), vpliv sostanovalk — ostalih študentk (Š). Znotraj štirih področij učenja sem na podlagi dodanih pojmov razvrstila besedila v več sklopov.

Anekdotske zapise pa sem že ob zapisovanju razvrščala po štirih področjih učenja. Nadaljnja odelava je bilo, podobno kot pri prvem vprašanju, določanje in opredelitev pojmov in odkrivanje povezav glede na vsebino, ki sem jo obdelovala.

8. Povzetek in zaključki

1. Na prvo raziskovalno vprašanje, ali proces spremljanja podaljšuje odvisnost od izvorne družine ali spodbuja samostojnost in rast osebnosti, lahko odgovorimo, da je spremljanje vmesni korak med družino in samostojnostjo. Daje tako občutek samostojnosti kot tudi varnosti. Iz doživljanja varnosti se poraja občutek odgovornosti, ki je pogoj za oblikovanje identitete. V procesu spremljanja je ponujena pomoč nevsiljena in ne pomeni prevzemanja odgovornosti za reševanje težav. V nasprotnem primeru pa ne moremo govoriti o procesu rasti, ampak o podaljševanju odvisnosti.
2. Na drugo raziskovalno vprašanje, ali je spremljanje spodbujalo rast osebnosti na različnih področjih učenja, lahko odgovorimo pritrdilno, čeprav je, kot je razvidno iz rezultatov, glavni dejavnik oblikovanja skupnost študentk.
 - Pri učenju, da bi vedeli, je spremljevalka spodbujala k učenju iz lastne izkušnje in k medsebojni pomoči sostanovalk, svetovala je pri organizaciji študija, prinašala različne informacije in ideje. Samostansko okolje pa je veliko pripomoglo k umirjanju.
 - Učiti se, da bi znali delati, ni mogoče brez izkušenj. Z zanimanjem,

s katerim je pristopala k prvim delovnim izkušnjam študentk, je spremljevalka spodbudila, da ni ostalo le pri izkušnji, ampak je prišlo do uvida, presoje, kar predstavlja korak na poti k odločitvi.

- Učenja, da bi znali živeti v skupnosti in drug z drugim, so se študentke učile predvsem v vsakdanjem življenju skupaj s sostanovalkami študentkami. Spremljevalka je pomagala pri vključevanju novih študentk s pogovori in spodbujanjem odgovornosti študentk do svojih sostanovalk. Njena vloga je bila tudi povezovanje skupnosti študentk s skupnostjo sester.
- Učiti se biti, pomeni integracijo vseh izkušenj v celoto. Spremljevalka spodbuja ta proces z zanimanjem, ki sproži verbalizacijo izkušnje in (po Lonerganu) pot do uvida. S spodbudo k distanciranju in z odpiranjem možnosti pa pripomore k ustvarjanju prostora za presojo.

Ker je pričujoče ovrednotenje spremljanja študentk v študentskem domu načrtovano kot prva stopnja v pripravi programa za Študentski dom Uršula, je prav, da na podlagi izkušnje razmišljamo korak naprej, kam in kako zastaviti načrtovanje in nadaljnje raziskovanje.

V prvem koraku smo raziskovali vpliv spremljanja. Na temelju rezultatov lahko sklenemo, da velja tak način ohraniti tudi še naprej. Raziskava je potekala na študiju primera, torej na zelo majhnem vzorcu, zato se nam postavlja vprašanje, kako bi se tak način spremljanja obnesel pri večji skupini študentov. Odgovor lahko iščemo tudi v smeri tutorstva — neke oblike mentorstva starejših študentov mlajšim.

Že v razpravi smo videli, da študentke pogrešajo tesnejšo povezavo z okoljem, z drugimi študenti. Vrzel bi lahko zapolnile različne interesne skupine, ki bi bile odprte za vse študente. V obdelavi podatkov so se že pokazale nekatere možnosti:

- "stanovske" skupine, v katerih bi se lahko soočali z aktualnimi temi svojega poklicnega področja;
- praktične skupine: kuharski tečaj, šiviljski tečaj;
- delavnica intenzivnega dnevnika.

Razmisliti je potrebno tudi o drugih ponudbah:

- rekreacijska skupina,
- duhovno molitvena skupina,
- skupina za kulturno udejstvovanje.

Odpirajo pa se tudi nova vprašanja, ki terjajo nadaljnjo raziskavo. Za-

stavlja se mi vprašanje, ali se z višjim letnikom študija zmanjšuje iskanje pomoči pri spremljevalki? Dalje se odpirajo vprašanja, kakšna je razlika v procesu osamosvajanja med študenti, ki živijo pri starših, in tistimi, ki bivajo v študentskem domu?

Pogledali smo si nekatere zakonitosti oblikovanja identitete, ki ostaja še vedno ena pomembnejših nalog študentskega obdobja. Razmišljali smo o spodbudah in možnostih, ki jih lahko ponudi posamezniku na poti k zrelejši identiteti okolje študentskega doma oziroma spremljevalec v študentskem domu.

Ne nazadnje pa ostaja vprašanje rasti k zrelejši identiteti predvsem vprašanje za vsakega posameznika. Vsak študent sprejema ali zavrača določene ponudbe ter se odloča sam, in prav je tako. Če v vzgoji ni prostora za svobodno odločitev sprejetja ali zavrnitve določene ponudbe, potem ne moremo več govoriti o vzgoji kot o prostoru rasti, ampak imamo opraviti z manipulacijo.

9. Literatura

Adams, G. R., Gullotta, T. P. (1994). *Adolescent Life Experiences*. Third Edition. Pacific Grove, California, Books/Cole Publishing Company.

Delors, J. (1996). *Učenje: skriti zaklad. Poročilo Mednarodne komisije o izobraževanju za enaindvajseto stoletje, pripravljeno za UNESCO*. Ljubljana, Ministrstvo za šolstvo in šport.

Donahue, J. A. (1992). Jesuit education and cultivation of virtue. V: *Thought, A Review of Culture and Idea*. Fordham University Quarterly. No 265, June str.192—206.

Johnson, S. (1994). *Da ali Ne. Priročnik za sprejemanje boljših odločitev*. Ljubljana, Julija Pergar.

Kapor — Stanulovč, N. (1988). *Na putu ka odraslosti*. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. str. 27-44.

Koršič, M. (1997). *Na poti k zrelejši identiteti*. Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta, Oddelek za Socialno pedagogiko. /diplomsko delo/

Kroger, J. (1989). *Identity in adolescence*. London and New York, Routledge.

Kump, S. (1990). *Dostop do visokega šolstva*. Ljubljana, Univerza v Ljubljani, Center za razvoj univerze.

Miller, E. J. (1992). The Role of Moral Dispositions in the cognitional

Theories of Newman and Lonergan. V: *Thought, A Review of Culture and Idea*. Fordham University Quarterly. No 265, June, str.128—147.

O'Connell, A., O'Connell, V. (1992). *Choice and Change, The Psychology of Holistic Growth, Adjustment and Creativity*. New Jersey, Englewood Cliffs, Prentice Hall. str. 1-92, 397-428.

Poljšak—Škraban, O. (1996). *Vloga družine v razvoju in oblikovanju identitete mladostnikov v pozni adolescenci*. Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za psihologijo. /magistrsko delo/.

Rulla, L. M. (1986). *Antopology of Cristian Vocation. Volume I. Interdisciplinary bases*. Rome, Gregorian University Press, str.140—147, 155—167, 195—199.

Selič, P. (1992). Kriza identitete in začetek študija. *Antropos*, letnik 24. št. 5—6, str. 210—222.

Šinkovec, S. (1996). Ego funkcija — avtonomno ravnanje z vidika vrednot. V: *Vzgoja, vrednote, cilji. Zbornik simpozija v Cankarjevem domu 7. oktobra 1995*. Ljubljana, Družina, str. 86—106.

Delavnica kot način spoznavanja odnosa mladih do drog¹

The workshop as a way of understanding the attitude of young people to drugs

Bojan Dekleva

Povzetek

*Bojan Dekleva,
dr. psih.,
Pedagoška
fakulteta v
Ljubljani,
Kardeljeva pl.
16, 1000
Ljubljana.*

*Prispevek opisuje delavnico, ki smo jo razvili za dva name-
na: za raziskovalno ugotavljanje odnosa mladih do drog
ter kot metodični medij vzgojnega delovanja. V prispevku
so prikazani rezultati izvedbe 43 takih delavnic. Dva te-
meljna zaključka našega dela sta, da so droge med mladi-
mi očitno navzoča tema ter da se je o njej mogoče z njimi
odprto pogovarjati.*

¹Prispevek predstavlja nekoliko dopolnjeno 2. poglavje drugega zvezka zaključnega poročila o raziskovalni nalogi "Tobak, alkohol in druge droge med srednješolsko mladino v Ljubljani v letu 1998" (Dekleva, 1998b). Nalogo je naročil in sofinanciral Urad za preprečevanje zasvojenosti MOL, izvajal Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, njen vodja pa bil pisec tega prispevka (Dekleva, 1998a).

V prispevku uporabljam izraze pedagog/i, mladostnik/i in dijak/i in dijak/i v moškem spolu, vendar s tem mislim tako na ženske kot moške.

Osnutek prispevka je pregledala Sonja Žorga in prispevala več pomembnih predlogov za njegovo izboljšanje. Za to se ji zahvaljujem.

Ključne besede: droge, mladostniki, pedagoška delavnica, odločanje

Abstract

This article describes a workshop which was developed to achieve two ends: to establish the attitude of young people to drugs and as a methodical medium of educational activity. The results of carrying out 43 such workshops are presented. The two fundamental conclusions of this work are that drugs are a subject with an obvious presence among young people, and that it is possible to openly discuss the topic with them.

Key words: drugs, youth, decision making, educational workshop

Uvod

Nedovoljene droge, njihova uporaba in škodljive posledice te uporabe so postale za Slovenijo in vse druge države srednje in vzhodne Evrope ponovno zanimive v 90. letih. V zadnjih desetih letih se je namreč začela uporaba nedovoljevih drog spet širiti. Ob tem je bilo največ javne in strokovne pozornosti namenjene heroinu. Porast uporabe heroina in zasvojenosti z njim sledi z nekajletnim zamikom podobnemu porastu, ki so ga opazili v drugih državah zahodne Evrope v 80. letih.

Ta porast je posebno zanimiv med mladimi. Dejansko je med uporabniki ilegalnih drog največ mlajših ljudi, starost ob začetku uporabe različnih drog se domnevno niža, obenem pa so mladi (otroci in mladostniki) tisti, na katere naj bi bilo mogoče v večji meri vzgojno vplivati, saj so skoraj v celoti vključeni v različne (vzgojno-)izobraževalne ustanove. Zato je razumljivo, da se tiste stroke, ki se ukvarjajo z vzgojo in izobraževanjem, za droge zelo zanimajo.

Za oblikovanje nacionalne politke do drog je prvenstveno pomembno poznavanje globalnih kazalcev različne uporabe različnih drog, obseg zasvojenosti, struktura in načini delovanja za to namenjenih ustanov. Za pedagoge, ki delajo neposredno z otroki in mladostniki, pa je pomembno poznati "svojo" populacijo, torej tiste otroke in mladostnike, s katerimi vsakodnevno delajo in na katere naj bi - v zvezi z drogami - tako ali drugače

vplivali. Poleg poznavanja otrok in mladostnikov pa je potrebno poznati možne pristope in metode vzgojnega/preventivnega/svetovalnega dela.

Čeprav je mogoče prejšnji stavek razumeti tako, kot da so ti pristopi in metode poznani ali celo doktrinarno določeni, ter da bi jih vsak "dober" pedagog moral poznati, ni tako. Resnica je, da na področju preventivnega delovanja nimamo izdelanih (obveznih) programov in metodičnih pripomočkov. Ta resnica v veliki meri velja za Slovenijo, v določeni meri pa tudi za vse druge evropske države. Še več, glede temeljnih ciljev in pristopov v preventivnem delovanju v Evropi ni opaziti (popolnega ali celo zadostnega) strinjanja (Calafat in drugi, 1997).

Zdi se, kot da so nas v Sloveniji droge presenetile; zdi se, kot da nas vedno enako presenečajo, kljub temu, da so od nekdaj spremljale človeštvo in je bila njihova uporaba - bolj ali manj - razširjena v skoraj vseh poznanih človeških družbah. Droge skratka **uporabljamo**; in zdi se, da je stopnja "presenečenosti" sorazmerna stopnji, v kateri gojimo dvojno moralo v zvezi z drogami: jih prepovedujemo in uporabljamo hkrati.

Prvi korak k racionalnemu, stvarnemu in odprtemu ukvarjanju z drogo, ki naj se ne zoži le na moralistično obsojanje (in s tem povezano - skrivanje) uporabe droge, temveč pomeni upoštevanje psihične, socialne, duhovne in še kake stvarnosti vseh tistih, ki jih problem zadeva, mora biti spoznavanje te stvarnosti in soočenje z njo. Moja ocena je, da v zadnjih letih delamo ta "prvi korak" oz. smo ga - bolj ali manj - že storili.

Izhodišča in namen projekta

Sistematičnemu, načrtnemu in reflektiranemu spoznavanju stvarnosti ponavadi rečemo raziskovanje. Droge in njihovo uporabo smo v Sloveniji v 90. letih - po desetletnem predahu - spet začeli empirično raziskovati. Značilno je, da so novo obdobje raziskovanja uporabe ilegalnih drog začele v letu 1991 in 1992 tri srednješolske raziskovalne naloge (Bulič in Vesel, 1991; Bulič in Vesel, 1992; Gradišnik in Kavšek, 1991). Predvsem ena od njih (Bulič in Vesel, 1992) je bila kar nekaj let vir podatkov, ki so jih pogosto navajala javna občila. Pri vseh treh nalogah je šlo za uporabo kvantitativne metodologije, predvsem populacijskega anketiranja. Avtorice vseh treh nalog so anketirale tako ali drugače izbrane vzorce ljubljanskih osnovnošolcev ali srednješolcev.

Čeprav anketiranje in kvantitativna (to je številčna, količinska, stati-

stična) obdelava rezultatov predstavlja najpogostejšo metodologijo tovrstnega raziskovanja, pa je za posameznega pedagoga manj primerna. Pedagoga namreč praviloma ne zanima posplošljivost rezultatov na celotno populacijo ali primerljivost z rezultati nekih drugih populacij, temveč spoznavanje "svoje" populacije (torej mladostnikov iz svojega razreda, vzgojne skupine, šole, itd.) in delo z njo. Prav tako si želi spoznati ne samo to, koliko mladostnikov je drogo že poskusilo, temveč tudi, kakšen je njihov odnos do drog, kaj o njih vedo, kako jih uporabljajo, kakšna skupinska dogajanja se ob tem razvijajo. Zanimajo ga bolj poglobljene in posebej informacije, zanimajo ga načini, kako do teh informacij priti in verjetno tudi to, kako jih uporabiti in ob njihovem pridobivanju delovati.

V današnjem času si prizadevamo za take načine pedagoškega dela, v katerih so mladostniki lahko sami dejavni, v katerih lahko v razmeroma večji meri sami izbirajo teme in način njihove obravnave, pač na ravni, ki jim je blizu in na način, da lahko sodelujejo v dialogu. Za vsakršno delo z otroki in mladostniki v zvezi z drogami pa je pomembno, da so droge marsikje še močno tabuizirana tema, oziroma da o njih ni mogoče govoriti brez moraliziranja. Le-to pa, po mojem mnenju, pedagogu prej zapira kot odpira poti do mladostnikov in s tem tudi omejuje možnosti vplivanja. Za delo z mladimi je torej bistveno pomembno vprašanje stika, zaupanja in komunikacije.

Takšni so bili naši izhodiščni pogledi, ko smo se lotili izvajanja raziskovalne naloge o uporabi drog med mladimi (Dekleva, 1998a). Čeprav je bil temeljni namen naloge ugotovljati obseg uporabe različnih drog med ljubljanskimi srednješolci z uporabo kvantitativnih metod (anketiranja), pa v tem prispevku opisujem, kako smo v raziskavi uresničevali njen dodatni namen, namreč razvijanje metodologije kvalitativnega ugotavljanja odnosa mladih do drog.

Ker smo imeli v mislih okoliščine, zahteve in možnosti šolskega dela, smo želeli razviti tak model zbiranja informacij, ki bi:

- lahko potekal v razredni skupini dijakov,
- vzpostavljal le minimalno potrebno zunanjo (pedagoško) strukturo,

da bi jo lahko nato dijaki s čim bolj dejavnim sodelovanjem napolnili s svojimi vsebinami,

- bil čim manj vsiljiv ali ogrožujoč,
- bil enostaven za uporabo,
- lahko potekal v času ene šolske ure,
- omogočal opazovanje skupinskih dogajanj,
- omogočal nadaljnje delo oz. dajal nastavke za nadaljevanje pedagoškega dela (torej bi tematiziral to področje, odpiral teme, vzpostavljaj stik in zaupanje itd).

Tak model smo nato želeli pilotsko preizkusiti na vzorcu 27 razredov in na podlagi tega preizkusa oblikovati sintezo naših ugotovitev in opažanj.

Vsebina delavnic in njihovo spremljanje

Zdelo se nam je, da bi bila idealna oblika takega modela - delavnica. To je oblika vodene, časovno omejene, razmeroma strukturirane skupinske dejavnosti (ki obsega določene "vaje" ali "naloge"), ki ustreza določeni ciljni temi in ki omogoča razmeroma veliko dejavnost vseh udeležениh in dosti horizontalnega sodelovanja.

Delavnico smo razvili s skupino, ki so jo tvorile štiri študentke in en študent socialne pedagogike². Sestavljena je bila iz nekaterih elementov, ki so jih posamezni člani že prej poznali in preizkusili³, sedaj pa smo jih morali oblikovati na ta način, da bi ustrezali specifičnim pogojem dela s šolskim razredom v okviru ene šolske ure.

Sestavili smo več predlogov, razpravljali o njih, jih praktično preizkušali, potem pa smo - ko smo se odločili za dokončno obliko - tudi vadili delavnico izvajati. Preden smo začeli izvajati delavnice na šolah, smo jih preizkusili z dvema razredoma, ki sicer nista sestavljala vzorca raziskave.

Teoretično podlago za delavnico smo našli v članku Coffielda in Goftona, *Mladi in droge* (Coffield in Gofton, 1994). Dve temeljni vsebinski iz-

² Sodelovali smo Sabina Gombač, Mina Kunstelj, Maja Kunšič, Maja Likar, Matej Sande in pisec tega poročila.

³ Pri razvoju delavnice je bil najpomembnejši prispevek Mateja Sandeja.

⁴ Ti učinki niso najno ali predvsem farmakološki; gre za sklop in interakcijo droge kot kemične substance ter socialnih in duševnih elementov, ki oblikujejo posameznikovo doživetje in "uporabo" učinkov droge.

hodišči delavnic sta bili:

- da imajo droge in njihova uporaba pozitivne in negativne strani. V prevladujočem družbenem ozračju obravnavanja drog se lahko zdi izjava, da imajo droge kaj pozitivnega, kar "bogokletna" in povsem nesprejemljiva. Če to izjavo obrnemo drugače, bi lahko rekli, da ljudje droge uporabljamo zaradi njihovih prav določenih učinkov⁴; če že ne želimo reči, da so ti "pozitivni", so pa nedvomno "motivatorji" za uporabnike drog. Mladi to vedo in zato droge uporabljajo. Droge pa imajo tudi drugačne učinke; nekateri so taki, da bi jih kot "negativne" označili samo neuporabniki, uporabniki pa ne, drugi pa so negativni tudi v očeh uporabnikov. Prizadevamo si torej lahko za to, da bodo (bodoči) uporabniki z njimi dobro seznanjeni;
- da se mladi za (ne)uporabo drog sami odločajo. Pri tem upoštevajo tim. "bilančni račun", to je svojevrstno tehtanje med koristmi in stroški, ki ji prinaša uporaba drog. Upoštevanje dejstva, da se mladi za uporabo drog odločajo na osnovi svojega presojanja njihovih učinkov in posledic, ne pomeni, da bi se nam morala zdeti vsaka uporaba drog dobra, pozitivna. To samo pomeni, da mladi droge uporabljajo zato, ker se tako odločijo, pri tem pa nanje vplivajo različni vidiki kulture, vrstniškega sveta, lastnih želja in možnosti itd. Naše možnosti vplivanja na vse te vidike so razmeroma omejene. Predvsem je tudi omejena naša možnost vplivanja na odločitve mladih.

Dokončna struktura izvajanja delavnice je bila videti taka:

- Z vsakim razredom dela par izvajalcev, čeprav lahko v sili dela tudi eden s celim razredom naenkrat.
- Če sta na voljo dva izvajalca, potem na začetku razred hitro razdelita (po abecedi ali z uporabo kake enostavne naloge) v dve skupini in ju odpeljeta v dva, vnaprej pripravljena prostora.
- Vsak izvajalec pove, da se bodo pogovarjali o "stvareh, ki človeka lahko zasvojijo" in da bodo naredili vajo, ki se imenuje "tehtnica". (Pri tem izvajalec pazi, da ne uporabi samo in predvsem besede "droga", saj obstajajo - razen kemičnih snovi - tudi druge stvari, ki lahko človeka zasvojijo. Kljub temu v nadaljevanju prispevka za te "stvari" uporabljam besedo "droge").
- Med tem izvajalec riše na tablo ustrezno tabelo (glej tabelo 5).
- V prvem koraku pove, da bodo dijaki naštevali čim več "stvari", za

katere se spomnijo, da imajo tako lastnost, da lahko človeka zasvoji ali ga naredijo odvisnega od njih. Vse "stvari", ki jih dijaki naštevajo, zapisuje na tablo.

- V naslednjem koraku pove, da bodo izbrali (eno za drugo) nekatere od teh "drog" in se o vsaki pogovarjali: katere so njene dobre in slabe strani, oz. zakaj jo ljudje uporabljajo in kaj slabega prinese.
- Nato sprejme enega za drugim več predlogov in pazi, da se izberejo "stvari", ki naj zajamejo heterogenost "drog" (npr. dovoljene in nedovoljene, farmakološke substance in odnosi, predmeti in dejavnosti, itd).
- Za vsako od teh drog nato zbira mnenja in jih sproti zapisuje na "pozitivno" in "negativno" stran. Pri tem preverja, na katero stran tehtnice bi dijaki sami želeli uvrstiti določeno lastnost ali posledico. Čeprav izvajalec sam nič ne predlaga, je dejaven v toliko, da skrbi za sodelovanje čim večjega števila dijakov ter za to, da ne bi nastalo očitno neravnotežje na tehtnici na račun zanemarjanja kakih prav očitnih lastnosti omenjenih drog.
- Ko obdelajo nekaj teh drog (in ko se porabi za to določen čas - cca 50 minut), vajo zaključiti in pozove dijake k presoji izdelane celote. Vpraša jih, kaj so spoznali oz. kaj se iz tega lahko naučijo. Pri tem spet skrbi, da ne usmerja razprave sam in da ostane v stiku s skupinskim dogajanjem, vendar tudi za to, da v končni razpravi oblikujejo kolikor toliko celovite in uravnotežene zaključke.

Z delavnicami, ki smo jih preizkušali, smo želeli sporočiti, da moramo imeti ljudje, preden se za nekaj odločimo, o tem dobre informacije, tako z ene kot z druge strani, ter da pedagogi podpiramo dijake kot bitja, ki se razumsko odločajo in ki se iz posledic svojih odločitev in odločitev drugih tudi učijo. Temeljni namen delavnice torej ni zmanjševati uporabo drog med mladimi proti njihovi volji, temveč jim - z resničnim premislekom o drogah - ponuditi model racionalnega odločanja nasploh.

Ker smo v raziskavi izvajali te delavnice v raziskovalne namene, smo predvideli tudi način zbiranja podatkov:

- Če sta na voljo dva izvajalca, potem eden vodi delavnico (drugi pa mu le občasno pomaga), drugi pa si zapisuje vse, kar je zapisano na tabli in dodaja svoja opažanja. Če je izvajalec le eden, prosi enega od navzočih dijakov, naj si na pripravljeno shemo prepisuje vse, kar bo na-

pisano na tabli.

- Takoj po uri si izvajalec/ca beleži/ta vtise in opažanja.

Za interpretacijo ugotovitev je bilo bistvenega pomena, da smo se izvajalci delavnic, v tistih dneh, ko smo jih izvajali, redno srečevali in si izmenjevali vtise in izkušnje, tako da smo oblikovali skupni okvir ocenjevanja delavnic in njihovega vrednotenja. Pri tem smo bili pozorni predvsem na naslednje značilnosti poteka delavnic:

A. Bolj objektivna dogajanja:

- Koliko in katere droge so dijaki naštetli?
- Koliko in kakšne pozitivne in negativne lastnosti teh drog so znali naštetiti?

B. Bolj subjektivna opažanja:

- Kakšno in kolikšno je zanimanje dijakov za temo o drogah?
- kateri dijaki so bili bolj dejavni in kateri manj?
- Koliko dijakov govori iz lastnih izkušenj in koliko ne?
- * Koliko je dezinformacij ali pomanjkljivih informacij o drogah?
- * Kakšen je odnos dijakov do drog in dinamika glede tega v razredu (obsojanje, "frajarjenje", zafrkavanje, grožnje, tožarjenje,...)?

Izbor razredov in izvajanje delavnic

Raziskovalni podprojekt je potekal v okviru raziskave s širšimi cilji. V načrtu raziskave smo predvideli izvedbo delavnic v 27 razredih - to je bila polovica vseh razredov, ki smo jih anketirali o drogah. Zaradi praktičnih omejitev je bilo nujno, da smo delavnice z izbranimi razredi izvajali v uri, ki je sledila anketiranju. Čeprav bi bilo boljše vzorčiti razrede za izvajanje delavnic naključno, smo - zaradi bolj zapletenega dogovarjanja o času anketiranja in izvajanja delavnic - izbrali za delavnice razrede iz tistih šol, iz katerih so se šolski svetovalni delavci osebno odzvali na poseben sestanek. Dejansko so bili na sestankih predstavniki zelo različnih vrst šol, tako da smo v izvajanje delavnic zajeli dovolj reprezentativno množico šol.

V 27 razredih smo izvedli 43 delavnic. To pomeni, da smo izvedli v 16 razredih delavnice s polovicami razredov, v 11 razredih pa s celimi razre-

di. Za dinamiko delavnic je bilo seveda bolje, če so bile skupine manjše, vendar tega - zaradi prostorskih in časovnih omejitev - ni bilo mogoče organizirati v vseh primerih.

Obdelava podatkov

Obdelava podatkov je bila kvantitativna in kvalitativna. Kvantitativno smo obdelali samo pojavljanje oz. omenjanje različnih vrst drog. Kvalitativna obdelava pa je obsegala večkratno in večurno razpravljanje izvajalcev delavnic o tem, kaj smo videli, kakšne so bile razlike med razredi, med šolami, med vrstami šol, med spoloma, ter skupno oblikovanje zaključkov.

Rezultati

V 43 delavnicah, ki so potekale 27 razredih, so dijaki našeli skupaj 570 drog, ali povprečno po 13 drog v vsaki delavnici. Tabela 1 kaže frekvence delavnic glede na to, koliko drog so dijaki znali v njih našeti.

Tabela 1: Pregled števila drog, ki so se jih spomnili v posamezni od 43 delavnic.

Koliko drog so se spomnili:	V koliko delavnicah:
5	1
6	0
7	1
8	3
9	2
10	5
11	2
12	2
13	7
14	4
15	4

16	6
17	1
18	2
19	1
20	0
21	0
22	1
23	1

Tabela 1 kaže, da so dijaki v posameznih delavnicah/razredih naštelili od 5 do 23 drog. Izvajalci so razločno opazili, da se razredi močno razlikujejo glede tega, koliko jih droge zanimajo in/ali koliko o njih vedo. Najmanj drog so znali naštetiti predvsem v razredih nekaterih manj zahtevnih šol.

Tabela 2 kaže seznam drog, ki so se jih dijaki spomnili ter njihovo pogostost.

Tabela 2: Pogostost omenjanja različnih drog oziroma "stvari, ki te lahko zasvojijo" v 43 srednješolskih delavnicah.

Droga in - v delavnicah - uporabljeni izrazi zanjo:	Kolikokrat je bila omenjena:	Omenjenost droge v anketi in rang deleža "izkušenih" ⁵⁵ :
1. Marihuana, šit, gras, trava, haš, hašiš, skunk, gandža, kuki, beng	44	3.
2. XTC, E, ecstasy	39	6.
3. Alkohol	38	1.
4. Heroin, H	37	8.
5. Nikotin, cigarete	37	2.
6. LSD; 3P	35	7.
7. Koka, kokain	31	9.
8. Kava, čaj, tein	27	
9. Lepilo, neostik, lak, razredčila, uhu	25	4.

10. Čokolada (sladkarije, lizika)	23	
11. Sex	20	
12. Računalnik, internet, inet	19	
13. Televizija	19	
14. Hrana	18	
15. Krek, crack	18	10.
16. Speed	13	
17. Šport, žoga	13	
18. Metadon	11	
19. Pomirjevala	11	5.
20. Benz, bencin	9	
21. Šola, učenje	9	
22. Opij	7	
23. Čigumi, žvečilni	6	
24. Amfetamin	4	da - 11.
25. Glasba, muzika	4	
26. Plin, propan in butan	4	
27. Kokakola	3	
28. Nore gobe	3	
29. Poživila	3	
30. Tablete, tablete proti bolečini	3	
31. Družba, prijatelj	2	
32. Poppers	2	
33. Proteini, amini	2	
34. Punce, ženske	2	
35. Smejalni plin	2	
36. Spanje, poležavanje	2	

Po enkrat pa so bili omenjeni:

adrenalin, aspirin in alko, avtomobili, cegel, fliperji, knjige, lak za nohte, majoneza, mleko, motorji, obleke, pes, pornografija, potovanja, rave, red bull, poživljajoče pijače, roževina in cigarete, sadje, sekte in cerkev, starši, šminka, špirit, voda, zapravljanje.

¹ V stolpcu tabele so označene tiste droge, ki jih je omenjala tudi anketa o drogah, ki so jo srednješolci izpolnjevali pred delavnicami. Številka pomeni pogostost izkušenj s temi drogami v proučevani populaciji.

Dijaki so se spomnili skupaj 60 različnih drog oz. zasvojljivih stvari/dejavnosti. Pri tem smo mnoge sinonimne ali podobne izraze združevali v skupne kategorije oz. nazive. Največ različnih nazivov so dijaki uporabljali za označevanje različnih oblik kanabisa. Ker je delavnica potekala takoj po anketiranju, bi lahko domnevali, da so se dijaki najpogosteje spomnili tistih drog, ki so bile omenjene v anketi. To je deloma res; prvih sedem najpogosteje omenjenih drog je res s seznama drog, po katerih je spraševala anketa.

Vendar pa so dijaki skoraj enako pogosto našli tudi kavo, čaj, čokolado, računalnik, televizijo, internet in hrano, ki jih anketa ni omenjala. Poleg tega so našli celo vrsto drugih, dovoljenih ali nedovoljenih drog, ki so v nekem smislu izvirne, mnoge od njih pa so se prav pred kratkim časom začele bolj pogosto uporabljati. Zato lahko domnevamo, da ta spisec v veliki meri odraža "naravna" pojmovanja dijakov o tem, kaj droge so, njihove izkušnje ali informacije, ki so jih dobili od drugih, bolj ali manj izkušenih prijateljev in znancev.

Poleg pričakovanega "bogastva" odzivov in informacij v zvezi z marihuano, kot najbolj razširjeno nedovoljeno drogo, me je presenetilo bogastvo informacij v zvezi z lepili (omenjanje tržnih imen izdelkov, itd.), razmeroma pogosto omenjanje bencina in plina (tudi smejalnega). V spisku je najti tudi bolj eksotične predloge: (verjetno ironični) "cegel", nerazumljiva "ročevina in cigarete" in kar smešna "šminka". Vendar je neko dekle pojasnilo, da je prav ona zasvojena s šminko, da ne more nikamor brez nje, da se mora našminkati tudi v nedeljo zjutraj, takoj ko vstane, tudi če ne namerava oditi od doma, itd. Zanimiva je še zasvojenost s šolo in učenjem, ki seveda resnično "drži" del mladih.

V nadaljevanju smo v delavnicah izbrali določne droge (njihovega spiska tu ne navajamo) in si izpisovali mnenja dijakov o njihovih lastnostih in posledicah. V tabeli 3 smo združili nekaj tipičnih mnenj dijakov o petih bolj pogostih oz. poznanih drogah. Posamezna delavnica sicer ni proizvedla toliko gradiva, kot ga prikazujemo v vsakem okenčku tabele 3, ker so morale delavnice, zaradi omejenega časa, potekati precej hitro.

Tabela 3: Tipične izjave o razlogih za uporabo in slabih straneh izbranih drog - iz srednješolskih delavnic.

6. LSD, IP	30	7.
7. Koka, kokain	31	8.
8. Nava, čaj, tein	27	
9. ...		

Droga:	Zakaj jo uporabljajo:	Slabe strani:
Marihuana	<i>hitro zadane, zdravilo proti raku, smeješ se, dobra volja, vklop v družbo - dobiš frende, vse se ti zdi fajn, zaplavaš, zasanjaš, začneš razmišljati, dost ga je, ne moreš biti odvisen, pozabiš na težave, sprošča, ima dober okus, se greš frajerja, lajša bolečine, dvig koncentracije, dvig samozavesti, ...</i>	<i>pozneje si zamorjen, depresije, slabo za pljuča, izguba spomina, glavobol, žeja, lakota, izgubiš frende, lahko bruhaš, slabst če mešaš, ti je lahko žal, koncentracija pada, postaneš hašišar, je illegalen, policija - racija, lahko si psihično odvisen, padeš v bad, motorično si manj sposoben, stane denar, ...</i>
Alkohol	<i>omama, sproščenost, tremo zgubiš, pogum dobiš, veselje, je poceni, se razgovoriš, odžejja, dober za kri, če te zebe, ...</i>	<i>bruhaš, slaba orientacija, uničuje možgane, ne dvigne si ti, smrdiš, maček, hitra jeza, nesreče, nezaželeni spolni odnosi, moriš - ko si pijan, pumpanje, točke v prometu, ...</i>
Lepila	<i>poceni, lahko dostopno, legalno, hitro in dobro zadane, diši, dobre halucinacije, te nasiti, te zadane do konca, se smeješ, se ti ful vrti, omotičnost, ...</i>	<i>boleča glava, zastrupitev, pečejo pljuča, možnost zadušitve, uničuje možgane, tresesh se, so (pre)draga, požar, smrt pri veliki dozi, škoduje nosu in sluznici, ...</i>
Heroin	<i>si v redu, ko si pod dozo, samozavest ti da, ne čutiš bolečin, pozabiš na probleme, blaženost, ...</i>	<i>se ti vidi, spiš, družba te izloči, težko se je odvaditi, cold turkey, strihnin mešajo noter, vse te srbi, smrt - overdoza, hitra odvisnost, AIDS, je drag, shujšaš, ...</i>
XTC	<i>ti da energijo, moč, hitrost, plešeš, si živahen, zadet, poživi, dobro se imaš, vzdržljivost, družabnost, samozavest, preprosta uporaba, sprosti do konca, ful padeš v muziko, te "boli" za okolico, ...</i>	<i>zobje, možgani, smrt, bad scena, bruhanje, izguba spomina, izčrpanost, žeja, dehidracija, uniči jetra, je drag, bolečine, ful zateguje, je illegalen - racija, možganske celice uničuje, je sintetičen, ...</i>

V redkih manj razgibanih in informiranih razredih se je obravnava drog hitro zaključila s tem, da "so škodljive" in "da postaneš od njih odvisen" ali "umreš", v bolj razgibanih pa so dijaki znali naštet lastnosti in posledice drog na zelo diferenciran način. Zanimivo je bilo opazovati, kako so dijaki med razpravo včasih znali povedati, kdo med njimi je že izkušen in kdo "že ve" in "naj kar sam pove".

Po opravljenih delavnicah in več analizah naših spoznanj smo oblikovali naslednje teze oz. zaključke:

1. Na splošno se med dijaki različnih smeri (pa tudi med dijaki različnih razredov iste smeri) pojavljajo velike razlike v vseh opazovanih značilnostih.
2. Tema drog se zdi večini dijakov (zelo) zanimiva, manjšini je povsem tuja in nezanimiva.
3. Dijaki enih smeri vedo o drogah veliko, dijaki nekaterih drugih smeri pa malo ali popolnoma nič. To smo opazili predvsem pri dijakih manj zahtevnih programov, ki usposabljaajo za določene poklice, ki se opravljajo predvsem v naravi, ki jih obiskujejo dijaki iz izrazito podeželskih predelov Slovenije, pa tudi v nekaterih šolskih programih s specifično narodnostno sestavo.
4. Lahko bi rekli, da vsi dijaki poznajo temeljni problem drog: možnost zasvojitve in negativne psihosocialne posledice, le redki so omenjali kriminal kot posledico uporabe drog.
5. Skozi ocenjevanje tega, koliko dijakov govori o katerih drogah iz lastnih izkušenj, smo oblikovali nekakšno lestvico domnevne pogostosti izkušenj z različnimi drogami. Na prvem mestu je gotovo alkohol, sledi mu tobak. Nato smo razvrstili tri najpogostejše že uporabljene nedovoljene oz. kulturno manj sprejete droge: marihuano, ecstasy, in hlapila⁶. V nekaterih razredih bi lahko zamenjali zaporedje zadnjih dveh omenjenih drog. Presenetila nas je pogostost omenjanja ecstasy-ja in obseg seznanjenosti s to drogo.
6. V splošnem dijaki sprejemajo uporabo nedovoljenih drog kot življenjsko stvarnost; nismo opazili skrajnega obsojanja ali čudenja, da droge

⁶ Dejansko (to je sodeč po anketiranju reprezentativnega vzorca razredov) so si dijaki/inje v tej populaciji že pridobili vsaj kako izkušnjo najpogosteje z alkoholom, sledi tobak, nato pa kanabis, inhalanti, pomirjevala in sedativi, ecstasy, LSD in heroin.

- sploh obstajajo in da jih kdo uporablja, ali pa da mi o njih tako z njimi govorimo. Nekakšno zadrego je bilo opaziti le pri enem ali dveh razredih, ki smo jih omenili že v 3. točki zgoraj.
7. V nekaterih (redkih) razredih je bilo opaziti bolj ali manj enotno izrecno in izrazito obsojanje drog. V drugih razredih smo občutili nezaupanje (do sošolcev) in strah pred možnimi posledicami, ki bi lahko zaradi informacij, razkritih v delavnici, nastale v šoli (dijaki so že imeli izkušnje, da so jih sošolci "zatožili"). Tega nezaupanja nismo razumeli kot morebitnega izraza odpora do drog, temveč kot zadržanost v zvezi z določenimi temami pred določenimi vrstniki ali avtoritetami.
8. Praviloma smo opazovali značilne razlike v ocenjevanju in odnosu do t.i. "mehkih" in "trdih" drog. Čeprav so v nekaterih razredih kazali poenoten odpor do vseh drog, so se povsod zavedali posebne nevarnosti in kazali poseben odpor do kokaina in predvsem heroina.
9. V večini razredov je bilo nekaj (eden do štirih) izstopajočih posameznikov, ki so nedovoljene droge očitno poznali iz obsežnih osebnih izkušenj. Velikokrat so za te sošolce in njihove izkušnje vedeli tudi njihovi sošolci. Ti posamezniki so kazali velikokrat bolj izrazit interes za droge in so o njih več vedeli. V razredih so se oblikovali taki odnosi, ki so včasih kazali na to, da imajo drugi sošolci prej omenjene za "pozitivne eksperte", včasih pa so jih ocenjevali bolj negativno. V slednjih razredih je bilo seveda o drogah težje odprto govoriti.
10. Opazili smo razlike med strokovnimi šolami (več poudarka na alkoholu in lepilih) in gimnazijami (razmeroma več poudarka na marihuani in ecstasy-ju). Te razlike so se nam zdele značilne in razložljive.

Zaključek

Raziskovalni projekt, v katerem smo razvijali in preizkušali opisano delavnico o drogah za srednješolce, nas ni pripeljal do morebitnega "objektivnega" merila v zvezi s problemom drog med mladimi ali njihovih stališč do drog. Pokazal pa nam je način, kako se pogovarjati z mladimi o teh temah in nam omogočil oblikovati občutke in ocene, ki smo jih poskušali objektivizirati v razpravah in strokovnih izmenjavah mnenj med nami - izvajalci delavnic. Za pisca tega prispevka sta najpomembnejši dve spoznanji iz delavnic:

- * Tema drog je med mladimi (15-16 letniki) razločno in pomembno na-

vzoča, med njimi so prisotne tudi droge in njihova uporaba. Tega dejstva nima smisla spregledovati in se obnašati, kot da ga ni, oziroma verjeti, da se bo problem razrešil, če se o njem ne bomo pogovarjali ali "ne hoteli slišati", da mladi droge uporabljajo;

* Z mladimi se je mogoče pogovarjati o drogah odprto in pošteno, s čimer mislim na predpostavko, da smo vsi - pedagogi in mladostniki - samostojni ljudje, ki se o sebi bolj ali manj samostojno odločamo v skladu s svojo presojo. Cilj in metoda pedagoškega dela bi morala zato biti krepitev dijakov kot subjektov in krepitev njihove sposobnosti odločanja in izbiranja, pri čemer jim lahko pomagamo z verodostojnimi informacijami, s širitvijo pogleda na nove vidike uporabe drog in s pripravljenostjo na to, da se bomo skupaj z njimi učili tudi mi.

Pedagog pa ob tem ne more vplivati na to, da bi bil svet v celoti bolj racionalen in "dober", kot je v resnici. Lahko samo prispeva k temu, da ne bi bil bolj neracionalen in nasilen prav zaradi njegovega delovanja.

Opisana delavnica lahko služi kot izhodišče za mnoge nadaljnje delavnice, pogovore in skupinske dejavnosti. Te lahko tematizirajo in problematizirajo vprašanja odločanja, utemeljenosti, želja, ciljev, vrstniškega pritiska, obče kulture, pa tudi škodljivosti drog in načinov omejevanja te škodljivosti. Pri tem je potrebna pretežno informacijsko-racionalističen pristop opisane delavnice dopolnjevati še z drugimi pristopi.

Literatura

Bulič, O. in Vesel, D. (1992), *Droge, spolnost & AIDS med mladostniki*. Ljubljana, Gimnazija Ledina.

Bulič, O. in Vesel, D. (1991), *Razširjenost mamil na osnovnih šolah*. Ljubljana, Gimnazija Ledina.

Calafat, A. in drugi (1997), *Characteristics and social representation of ecstasy in Europe*. Palma de Majorca, IREFREA.

Coffield, F. in Gofton, L.: Mladi in droge. *Mreža drog*, vol. 2/1994, št. 3, s. 45-86.

Dekleva, B. (1998a), *Tobak, alkohol in druge droge med srednješolsko mladino v Ljubljani v letu 1998*, prvi zvezek raziskovalnega poročila. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Dekleva, B. (1998b), *Tobak, alkohol in druge droge med srednješolsko*

mladino v Ljubljani v letu 1998, drugi zvezek raziskovalnega poročila. Ljubljana, Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani.

Gradišnik, I. in Kavšek, S. (1991), *Mehke droge in ljubljanska srednješolska populacija*. Ljubljana, Gimnazija Poljane.

ZDRUŽENIE
ZA SOCIÁLNO
PEDAGOGICKÉ

ZSP

KAROLŠOVA PULOČAD 1A,
1000 LUBLJANA

Kazalo/Contents

Tema številke:

Kvalitativno raziskovanje v socialni pedagogiki

Thematic issue:

Qualitative research in social pedagogy

Raziskovalni/empirični članki

Samo Lesar

Kdo je "čefur"?

Barbara Bizjan

Vloga paraprofesionalnega osebja v stanovanjskih skupinah

• *Matejka Koršič*

Na poti k zrelejši identiteti

Bojan Dekleva

Delavnica kot način spoznavanja odnosa mladih do drog

Research/empirical articles

Samo Lesar

Who is a "chefur"?

Barbara Bizjan

The role of the paraprofessional staff in group homes

Matejka Koršič

On the way to a maturer identity

Bojan Dekleva

The workshop as a way of understanding the attitude of young people to drugs